

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIEI PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. V.

Octomvrie – Decemvrie

1909.

Vorbirea de deschidere

*ținută de viceprezidentul A. Bârseanu la adunarea generală a
Asociației, în Sibiiu, în 12 Octomvrie n. 1909.*

Excelență, Înalt Prea sfințite Părinte!

Doamnelor și Domnilor!

Sunt abia 4 ani, de când Asociația noastră s'a întrunit mai pe urmă în acest oraș, cu prilejul deschiderii sărbătorești a clădirei, în care ne aflăm în aceste clipite. De atunci adunările generale ale însoțirii noastre culturale s'au ținut în 3 puncte extreme ale regiunilor locuite de Români în această patrie: în Brașov, în Bistrița și în Șimleul-Silvaniei.

Dacă însă de astădată, în urma mai multor împrejurări, a trebuit să părăsim punctele mărginașe și să ne întrunim din nou la obârșia Asociației noastre, avem cel puțin mulțumirea, că putem fi din nou în locul acela, de unde a pornit acest izvor dătător de viață, menit a reîmprospăta sufletește întreg neamul nostru din această patrie, ne putem înfățișa mai cu înlesnire înaintea ochilor noștri sufletești figurile acelor bărbați vrednici, cari l-au scos la iveală și i-au dat curs prin veacuri și generații, le putem judeca mai bine intențiile, le putem prețui după cuviință meritele, și însuflețindu-ne de exemplul lor, vom căuta să urmărim și noi pe calea deschisă de dânsii. Indeosebi avem prilej a ne aduce aminte de bărbatul acela epocal, căruia o parte mare din poporul nostru are a-i mulțami așa de mult, care a stat la leagănul Asociației noastre, ocrotind-o cu brațul său părintesc și arătându-i calea, ce avea să o urmeze în viitor, și dela nașterea căruia s'a împlinit nu de mult o sută de ani.

Eră înainte de aceasta cu aproape o jumătate de veac. Poporul nostru, trezit din «somnul cel de moarte» prin sguduirea produsă de curentul electric al anilor vijelioși 1848/9, căută să-și asigure și el în această patrie o poziție vrednică de numărul și de destoinicia lui. Convins, că numai prin luminarea minții își poate croi un viitor mai fericit, el aduse pe altarul științei și al culturii jertfe neașteptat de mari pentru un popor abia scăpat de iobăgie, și pe timpul absolutismului de 10 ani, ce urmă după suprimarea Revoluțiunii, el ridică în toate părțile țării institute de învățământ mai mari și mai mici, care începură a lumina întocmai ca seara stelele pe cer. Teascurile, oprite atâta vreme pentru Români, începură a se pune în mișcare și ici colea începă a se ivi câte o cărtică, câte un calendar sau câte o gazetă românească. Intreagă viața socială, economică și culturală a poporului nostru se putea asemăna cu un părau, care simțind razele căldute ale soarelui de primăvară, își desbracă cojocul său de ghiață și pornește năvalnic, vesel și plin de încredere, la vale.

În acele clipite de redeșteptare națională o seamă de bărbați, cei mai mulți oameni tineri, voind a grăbi și mai mult sborul de înaintare al poporului lor și a întruni spre acelaș scop nizuințele neamului întreg, care lucraseră până acum izolate, se gândiră la înființarea unei însoțiri obștești românești, care să aibă ca scop sprijinirea tinerei literaturi naționale și răspândirea culturii în straturile cele mari ale poporului, și la care să poată lua parte ori care Român cu tragere de inimă pentru înaintarea neamului său, fără deosebire de stare socială și de confesiune.

Eră o idee nouă aceasta, o idee, care multora li-se va fi părut în timpul acela îndrăzneță și grea de îndeplinit, mai cu seamă știindu-se, că împrejurările vitrege ale trecutului îi împărțise pe Români în două tabere, care rar avuseră privilegiu a se regăsi una pe alta, ca bunăoară în mărețele zile din primăvara anului 1848. Eră însă la tot cazul o idee fericită, o idee mântuitoare, care trebue să ne fie program pentru toate timpurile, o idee, care în adevăr merită să fie adusă la îndeplinire.

Dar pentruca această idee să se poată întrupa, eră lipsă de o minte conducătoare, de un bărbat cu vază, care să ia în mâinile sale conducerea întreprinderii plănuită și care să mijlocească recunoașterea ei din partea autorităților politice mai înalte, ceeace nu eră ușor de obținut în timpurile acelea de guvernare aspră, când libertățile publice erau suspendate și când ori și ce mișcare socială sau politică eră urmărită cu ochi de Argus.

Privirile tuturor se îndreptară de sine în acele clipite spre marele Arhiereu Andreiu Șaguna, care dăduse dovezi așa de stră-

lucite de bărbăție și de pricepere în vălmășagul anilor 1848/9, care lucrase cu aceeaș energie în cursul Domniei absolutiste pentru înaintarea poporului său și a bisericii sale, și care se bucură de o trecere deosebită în cercurile cele mai înalte politice, cunoscut fiind ca unul din sfetnicii cei mai de încredere ai Coroanei.

Și Șaguna, înțelegând însemnătatea ideii, ce bătea la poarta vieții, nu stete un minut pe gânduri, ci îndată se puse în serviciul ei, cu toată bărbăția și cu toată seriozitatea, ce-l caracterizau. El puse numele său alături de al nemuritorului Arhiepiscop și Metropolit Alexandru Sterca Șuluțiu în fruntea petiției din 10 Maiu 1860, adresată Locotenentei transilvane și subscrisă de 171 bărbați de ambele confesiuni, preoți și mireni, prin care se cerea voie pentru ținerea unei adunări consultative în vederea întemeierii societății plănuite și în care se accentuiază încă la început adevărul: «Nu suferă nici o îndoială, că fundamentul întâi al înfloririi fiecărui stat este cultivarea morală și luminarea poporului, și bunăstarea lui prin astea condiționată»; la învitarea lui, trei frunțași ai neamului: nemuritorii Gheorghe Bariț și Timoteiu Cipariu, precum și venerabilul domn Ioan Pușcariu, octogenarul de astăzi, de care ne bucurăm că-l vedem încă în viață, au lucrat trei proiecte de statute, din care Șaguna însuș a combinat unul, pe care l-a înaintat prin Guvernul provincial transilvan Cancelariei aulice spre orientare pentru concederea adunării de constituire; sub conducerea lui se țină în zilele de 9—11 Martie v. 1861 această adunare, numită «conferență», în care se desbătură și se votară normele fundamentale ale însoțirii noastre, care rămaseră în vigoare până în anul 1897, și după ce aceste norme primară aprobarea Prea Înaltă, tot sub conducerea lui se țină aici în Sibiiu, în zilele de 23—26 Octombrie v. 1861; prima adunare generală a noiei însoțiri culturale, în care se înscriseră cei dintâi membri ai ei, se făcū, în consonanță cu Statutele, constituirea ei pe trei ani de zile, alegându-se ca primul președinte al ei însuș Șaguna, iară ca vice-președinte eruditul canonic Timoteiu Cipariu, se numiră câțiva bărbați meritați, români și străini, ca membri onorari, iară zelosul Gheorghe Bariț, ales cu unanimitate ca prim-secretar, prezentă o serie de propuneri pentru activitatea literară viitoare a Societății acum inaugurate.

Așa se începură, sub conducerea marelui și în veci neuitatului Arhiereu, lucrările Asociației noastre, la început în cadre de tot modeste, din cauza lipsei de mijloace materiale, iară mai târziu cu o intensitate din ce în ce mai mare.

În vara anului 1862 Șaguna conduse memorabila Adunare din Brașov, împreună cu o expoziție de manufacturi, prima ex-

poziție românească în țara noastră și, poate, și dincolo de munți, iară în vara anului 1866, chemat din nou la cârma tinerii Asociației, conduse adunarea din Alba-Iulia, unde, întocmai ca la Brașov, ambii Arhipăstori ai bisericilor române din patrie se aflau unul lângă altul, în mijlocul credincioșilor lor, doritori de înaintare.

Astfel nemuritorul Arhiereu, dela nașterea căruia s'a împlinit înainte cu câteva luni 100 de ani, a condus primii pași ai însoțirii noastre culturale, dându-i duh din sufletul său înalt și plin de înțelepciune, încălzind-o cu căldura inimei sale doritoare de bine și ocrotindu-o de toate piedecile și primejdiile, ce i-s'ar fi putut ivi în cale.

El, care în anii 1860—1865 a desfășurat o activitate atât de mare politică, care tocmai în timpul acesta lucră fără preget pentru regenerarea bisericii sale și pentru emanciparea ei de sub jugul străin, totuș află vreme și pentru ședințele Comitetului central al Asociației, cari se țineau într'o modestă sală a seminarului și nu pregetă a da toată băgarea de seamă și unor lucruri, care altora, poate, li s'ar fi părut de puțină însemnătate, ca de pildă conferirii stipendiilor pentru tinerii dela școlile mai înalte, ajutorării meseriașilor, sau fixării vre-unui modest premiu pentru vre-o publicație de interes obștesc.

Dar oamenii mari se cunosc de obicei tocmai după seriozitatea, cu care tractează chiar și lucrurile mici.

Ce privește chipul, cum înțelegea Șaguna menirea Asociației, entuziasmul său pentru dânsa, încrederea ce o avea în viitorul ei, dar totodată și așteptările, ce le avea dela ea, toate acestea le vom cunoaște mai bine, dacă vom receti cu băgare de seamă vorbirile ținute de dânsul cu prilejul diferitelor adunări, pe cari le-a condus.

Astfel la deschiderea conferinței prealabile pentru întocmirea Statutelor, din Martie 1861, pornind dela adevărul, că omul, dacă voiește să se simtă fericit, trebuie să cultiveze puterile sale trupești și intelectuale, vorbește astfel: «Este așadară lucru prea firesc, că noi știind chemarea noastră ca oameni sociali și cunoscând trebuințele noastre, precum și auzind și înțelegând glasul cel puternic al veacului civilizat, în care trăim, nu putem neglijă acea datorie, cu carea suntem deobligați către noi înșine și către toți aceia, cari ne stau mai deaproape, adevă cătră connaționalii și compatrioții noștri. Noi... *simțim în noi o putință de a ne perfecționă pre noi și pre ai noștri prin mijloacele libertății naționale*, și spre a ajunge aceea, ne-am hotărât a ne consolida într'o asociațiune bine organizată, careși face sieși de problemă promo-

varea literaturii și culturii poporului nostru român, precum și înaintarea industriei și a agriculturii în sânul nației noastre».

Convingerea lui despre valoarea culturii și despre trăinicia monumentelor spirituale o exprimă în aceeași vorbire în următoarele cuvinte caracteristice: «Totuș eu într'acolo 'mi dau părerea mea, că monumentele materiale ale unui period cult se pot nimici prin mâni barbare și o nație liberă se poate lipsi de libertate prin niște legi draconice; *însă monumentele spirituale și moravurile cele morale, precum și valoarea lor, rămân pentru toți timpii nerăsturnavere, căci acestea sunt mai pre sus de ori-ce putere silnică și fizică; de ele nu se poate atinge mâna barbarului; furul nu le poate fură; moliile nu le pot mânca*».

Și deoarece însoțirea, ce eră în formare, aveà de scop înaintarea spirituală a poporului român, el îi promite din partea sa tot sprijinul, încheiând vorbirea sa cu cuvintele: «In sfârșit din parte-mi mă oblig, că voiu sprijini scopul Asociațiunii noastre, încât va sta în puterile mele, *căci aci voiu fi norocos a auzi sunetele cele dulci ale limbei materne*, care de străini nu s'au învrednicit de atențiune, însă acelea cu atâta mai scumpe sunt inimei mele!»

Iar adunarea din Octomvrie 1861, prin care s'a inaugurat activitatea Asociației așa de mult dorite, el o deschide printr'un însuflețit cuvânt, pe care-l începe astfel: «Iată, domnilor, a sosit ziua cea dorită pentru înființarea unei Asociațiuni, carea să aibă de problemă «literatura română și cultura poporului român». Mărturisesc sincer convingerea mea, că eu problema Asociațiunii noastre o caracterizez pe cât de nobilă și frumoasă și unică în feliul său astăzi în întreaga națiune din toate părțile, unde se află ea, pe atâta și de serioasă și grea, *pentru că cere o perseveranță de fer și un sacrificiu din inimă*».

El recomandă tinerei însoțiri susținerea legăturilor cu trecutul și membrilor ei recunoștință față cu bărbații meritați, cari și mai 'nainte au ostenit pentru luminarea poporului nostru, zicând: «...Deși Asociațiunea noastră este cea dintâi în felul său la noi, totuș vocea trecutului ne spune, că pe lângă aceea, că până astăzi n'am avut nici-o Asociațiune formală și din partea Statului recunoscută și aprobată, carea s'ar fi ocupat cu literatura română și cultura poporului, zic, pe lângă toate acestea, totuș au fost bărbați români singuratici, cari prin scrierile lor și edarea acelora la lumină s'au meritat prea mult pe terenul literaturii române și cultivarea poporului. Astfel de bărbați naționali binemeritați pentru cultura literaturii române și cultivarea poporului român am avut noi și până acum, și îi avem și astăzi pretutindeni, pe unde se află națiunea noastră. Așa dară adu-

cerea aminte de acești bărbați români binemeritați recomand eu Asociațiunei».

Și termină cu următoarea inimoasă îmbărbătare: «Domnilor, masa dulcei maicii noastre este pregătită pentru oaspeți mulți; maica noastră a fost până acum îmbrăcată în doliu, dar de acum înainte se îmbracă ea în haină de nuntă și poștește la masă pe toți fiii săi, ca să strălucească și ea în și cu casa sa, și să înnoiască pe fiii săi, precum se înnoiesc tinerețele vulturului!»

Iar la sfârșitul adunării rostește aceste mișcătoare, înțelepte și profetice cuvinte: «Ne-am adunat în caritate; ne despărțim în caritate. Dea Dumnezeu, ca până la capătul veacului să fie tot așa! Să ne mai întâlnim la masa mamei noastre comune; să ne îndulcim de limba, naționalitatea și de toate, câte sunt ale Românului. — Luați seama, în ce momente și în care epocă viețuim!... Popoarele mai 'nainte au putut trăi fără literatură; iară astăzi așa ceva este curat peste puțină. — Feudalismul aristocratic s'a delăturat prin desvoltarea puterii morale și cunoașterea legilor firești; a pășit în locul aceluia egalitatea de drepturi și egala îndreptățire. *Să nu uităm însă, că puterea minții și a geniului, științele și artele sunt, care în zilele noastre dau popoarelor tărie și le asigură viitorul!*»

Așteptările, ce le nutriă în inima sa marele Arhiereu față de tânăra Asociație, se pot vedeă mai bine din cuvântul său de deschidere, ținut în 16 Iulie v. 1862 la adunarea generală din Brașov, în care, după ce vorbește de alipirea tradițională a Românilor față de graiul lor strămoșesc și despre nizuințele lor din timpurile mai nouă de a înaintă în cultură, urmează astfel: «De aceea tare cred, că sub scutul unor asemenea convingeri corecte și principii sănătoase, precum am amintit mai sus, va sporî desigur literatura și cultura poporului român peste toată așteptarea și Asociațiunea va vedeă toate așteptările sale coronate cu succesul dorit, pentru-că nu vor trece multe zeci de ani, și vom vedeă literatura limbei noastre la asemenea grad de cultură cu a celorlalte limbi culte; școalele și institutele literare, ca unicele mijloace de cultura națiunei, le vom vedeă și la noi în stare înfloritoare; vom vedeă satele și orașele române regulate și înaintate; nu vor trece multe zeci de ani, și vom vedeă acolo grădini și holde frumoase cultivate, bogate de pomi fructiferi, unde până eri alaltăeri erau numai pălămide și alte ierburi sălbatice; nu vor trece multe zeci de ani și ne vom bucura, văzând economia rațională la plugarii noștri, înflorirea artelor și a tot felul de măestrii la Românii noștri... Pe scurt, nu vor trece multe zeci de ani și națiunea română va fi regenerată și întinerită în puterile sale intelectuale, industriale și materiale,

pentru că națiunea este setoasă după cultură și luminare, iar membrii acestei Asociațiuni nu vor cruța nici un sacrificiu, ce ar condiționa un viitor mai fericit și propășirea națională!»

Iată cum înțelegea Șaguna menirea Asociațiunii noastre; iată ce așteptări mari, — poate, chiar prea mari, dar în tot cazul explicabile în acel timp de avânt național, — avea el dela ea; iată, ce câmp larg de activitate desfășură el înaintea ochilor aceloră, cari se înrolaseră sub steagul ei pururea biruitor! Și dacă astăzi, după aproape 50 de ani, suntem încă departe de realizarea prevestirilor ademenitoare, cuprinse în aceste cuvinte menite a îmbărbăta și pe care am îndrăznit a le reaminti și cu altă ocaziune, vina nu este numai a noastră, ci în mare parte a împrejurărilor, care de atunci s'au schimbat în multe privințe, și, poate, nu tocmai în favorul nostru.

Aceasta însă nu trebuie să ne descurajeze în nizuințele noastre, ci dimpotrivă să ne îmbărbăteze, căci valoarea unui om, cât și a unui popor, se arată tocmai în energia, cu care știe birui piedecile ce-i stau în calea sa spre înaintare și fericire. Și calea spre această biruință ne-o arată Șaguna în vorbirea sa din Alba-Iulia din vara anului 1866, când, poate, și pe el îl părăsiseră unele din iluziile, ce și-le făcuse cu câți-va ani mai înainte. Ea este *munca*, munca neobosită, munca pe toate terenurile, care oțelește pe individ, îi agerește mintea, îl înalță moralicește, îi desvoaltă încrederea în sine; munca, acel mijloc fermecător, care regenerează națiile, le întărește, le îmbogățește, le moralizează și care singură este în stare a le asigura viitorul pentru toate timpurile!

De asemenea principii a fost călăuzit Șaguna în întreaga viața sa și aceste principii mântuitoare le propagă el și în mijlocul însoțirii, ce și-l alesese de conducător.

Își poate închipui ori și cine, ce efect făceau cuvintele acestui bărbat cu înfățișare maiestooasă, și mai cu seamă pilda lui nobilă de activitate neobosită, de jertfire de sine și de devotament pentru binele obștesc, asupra contemporanilor săi, grupați în jurul acestei Asociații! Toți priveau la el cu cel mai mare respect, cu toții recunoșteau superioritatea lui și cu toții erau convinși, că destinele tinerei Asociații nu puteau fi îndreptate în mâni mai bune.

Convingerei acesteia i-a dat expresiune însuș nemuritorul Timoteiu Cipariu în clasică sa cuvântare din Sibiiu, din toamna a. 1861, în care, după-ce vorbește cu toată competența și cu cea mai mare însuflețire despre însemnătatea limbei materne și după-ce urează viață îndelungată și roade bogate tinerei plante, — Asociației, — ce tocmai se plantă și pe care o numește

«razim al naționalității române», se întoarce către conducătorul noului așezământ cultural și zice: «Să urăm, domni și frați, și acelui mare bărbat al națiunii, carele dela început cu căldură a cuprins la sinu-și și fără preget a condus până în momentul de acum ideea acestei Asociațiuni, care astăzi din idee trece în realitate; să-i urăm din inimă călduroasă, cu sinceritate nefățărită și cu răsunet străbătător, ca Cel-ce l-a înălțat la această mare treaptă, să-i insuflă purtarea de grijă părintească pentru națiunea română, nu numai în cele sante și d-zeești, ci și în cele-ce se țin de bunăstarea unui popor demn de o soarte mai bună, — de bunăstarea nu numai materială, ci mai vârtos de aceea stare eminentă, ce distinge pe o națiune cultă de către un popor, precum cuvântul distinge pe om de alte viețuitoare pe acest pământ. Să-i urăm, ca să-și vadă efectuate intențiunile marinimoase, ce le nutrește către națiunea română, să-și vadă națiunea fericită, mai fericită, de cum o văzuse la începutul păstoriei sale; să-și vadă mângăierea cu ochii, repausul și mulțămirea sufletului încă și în viața aceasta. Să-i urăm zile fericite în mijlocul națiunii ajunse la fericire, zile multe și împreunate cu neîncetată mulțămită din partea acestei națiuni bune și tânăr simțitoare, cerând și rugându-ne, ca și de aici înainte să binevoiască a cuprinde ș'a adăposti, a ajuta și a sprijini această tânără societate, pe care o-a iubit și o-a ocrotit dela leagăn până în momentul de față».

Iar vrednicul și în veci neuitatul G. Bariț, despre care se știe, că nu era totdeauna în consonanță de vederi cu Șaguna, mai cu seamă în ceea ce privește cestiunile politice, zice într'un tractat al său, în care vorbește despre primii 15 ani ai «Asociațiunii» și în care citează cuvintele rostite de marele Arhiereu la încheierea adunării generale din toamna anului 1861: «Acestea sunt cuvintele acelui prelat ilustru, carele pe lângă necurmata sa laboare pentru scoaterea credincioșilor săi din întunec și din umbra morții, în tot timpul arhieriei sale a înavuțit literatura noastră cu cărți școlastice și bisericești, compuse sau traduse de el. Avea mare drept Mitropolitul Andreiu a provoca și pe alții, ca să facă asemenea».

Și în opul său din urmă: «Părți alese din Istoria Transilvaniei», vol. III, vorbind despre înaintarea bisericei române răsăritene din patrie sub Șaguna, zice: «Se ceruse *un spirit gigantic și o voință neînduplecată*, pentru-ca să o regenereze. *O adevărată prevedință a fost aceea, care-i trimisese pe Andrei baron de Șaguna*». Iar mai încolo, vorbind despre personalitatea marelui Arhiereu: «Șaguna a tras în viața sa un plan atât de larg și mareș, încât succesorii săi au să lucre cel puțin o sută de ani, ca să-l vadă realizat întreg».

Un bărbat providențial a fost Șaguna pentru Asociația noastră, căruia avem a-i mulțami o parte însemnată din înfăptuirea ei, îndrumările cele mai prețioase pentru viitorul ei, și a cărui contribuire de 1050 fl., împreună cu cele 2000 fl., dăruite de fericitul Mitropolit Alexandru, au format prima temelie materială a însoțirii noastre culturale.

Cuvine-se deci, să-i fim în veci recunoscători, cuvine-se, ca figura lui bărbătească să o avem pururea înaintea ochilor noștri sufletești, iar învățăturile lui înțelepte să le avem totdeauna de îndreptar în lucrările Asociației noastre.

Dar lucrările săvârșite de Șaguna în interesul însoțirii noastre culturale sunt numai un episod din activitatea uriașă și binecuvântată, desvoltată de acest bărbat epocal spre binele și înaintarea neamului nostru românesc, — un episod însă, care stă în strânsă legătură cu întreagă ființa sufletească și cu întreagă vrerea atât de puternică a acestui om în adevăr extraordinar.

Partea cea mai însemnată a activității uimitoare a lui Șaguna, precum este îndeobște cunoscut, s'a îndreptat în prima linie în favorul bisericei conduse de dânsul, în fruntea căreia o soarte norocoasă îl adusese din anul 1846, mai întâi ca vicar, apoi ca episcop și în cele din urmă, prin vrednicia lui, ca Arhiepiscop și Metropolit.

El ridică această biserică din starea dejosită, în care tânjise mai înainte; o liberă, cum s'a amintit mai sus, de stăpânirea străină și o înzestră cu o întocmire din cele mai democratice; sub înțeleapta și energica sa ocârmuire se ridicară sute de școli populare, două gimnazii, o școală reală și comercială, iar seminarul pentru preoți și învățători se organizează pe baze cu totul nouă; bisericile se înzestră cu fondurile de lipsă; zeci și sute de tineri fură ajutați la continuarea studiilor; se înființă o tipografie, în care se tipăriră numeroase cărți bisericești și școlare. Insuș marele Arhiereu, în ceasurile de liniște, când îi dau răgaz numeroasele afaceri administrative sau luptele politice, la care a luat o parte așa de activă, apucă condeii în mână și urmând pilda Arhiereilor celor mari ai bisericei noastre: a lui Varlaam și Dosofteiu, a lui Iacob Stamati și a lui Veniamin Costachi, a lui Antim Ivireanul al Ungro-Vlachiei, a lui Chesarie al Râmnicului și al lui Damaschin al Buzăului, scria fără preget, alcătuind lucrări nouă, unele de o valoare netăgăduită, și îndreptând și reeditând lucrări mai vechi, de care se simțea trebuință.

Și ca să pună coroană vieții sale, acest mare bărbat, care și închinase întreagă ființa sa binelui poporului său și bisericei sale, lasă întreaga agonisintă materială a vieții sale în folosul Neamului și al Bisericei.

În adevăr, modesta criptă dela Rășinari avea să primească în ziua de 21 Iunie 1873 un om mare, care merită să fie jelit de un neam întreg.

Va zice însă cineva, că faptele acestea ale lui Șaguna privesc numai o parte a poporului nostru și astfel amintirea lui nu este o datorință obștească a Românilor din această patrie și în genere a întreg neamului românesc.

Cel-ce ar judecă astfel, ar face ca acel frate fără minte și fără inimă, care, locuind sub acelaș coperiș cu alt frate al său, ar zice: Ce-mi pasă mie, de ce se întâmplă în locuința vecină?... Întâmplă-se ori și ce la fratele meu, mie nu-mi pasă!... Intre furii, să-l jefuiască, vină potopul să-l înnece, arză-i focul avutul și culcușul, căci mie nu-mi pasă!... Și nu-și dă seamă, că furii jefuind pe fratele său, vor năvăli și asupra lui; potopul, surpând odaia vecină, va amenința și pe a lui; și focul, mistuind partea de coperiș de-a dreapta, va trece și de-a stânga!

Dacă în privința celei mai înalte instituțiuni sociale, în privința Bisericei, soarta a împărțit arborele naționalității noastre în două ramuri, dintre care una se îndreptează spre răsărit, iară alta spre apus, aceasta nu însemnează ca aceste ramuri să caute a se nimici una pe alta, ci dimpotrivă, ele sunt datoare să se sprijinească una pe alta, bine știind, că amândouă răsar din aceeași tulpină, că amândouă se hrănesc cu acelaș suc și că amândouă sunt supuse la aceleași primejdii; dacă se vor încuibă omidele într'una, vor trece și în cealaltă parte; când vânturi dușmănoase vor izbuti a culcă pe una din ele la pământ, de bună seamă va veni și rândul celeilalte.

De aceea între cele două ramuri ale Bisericei naționale române o singură rivalitate e admisibilă: rivalitatea de a produce care mai de care roade mai nobile și a servi ca ocrotitoare ale naționalității noastre și a celor mai înalte interese morale și intelectuale ale ei. Iar bărbații mari ai neamului nostru, cari și-au jertfit viața, munca și averea pentru binele obștesc, — fără a ne uita, dacă au trăit și au lucrat în Sibiiu sau în Blaj, în Arad sau în Oradea-mare, în Lugoj sau în Caransebeș, — trebuie cinstiți de toți Românii.

Și între acești bărbați Șaguna ocupă, fără îndoială un loc de frunte.

Să aducem deci din adâncul inimei noastre mulțămита cea mai ferbinte Părintelui ceresc, care ni l-a trimis în ziua de 20 Decemvrie v. 1808, și să nu uităm de acea bună Româncă, Anastasia, care l-a știut mântui pentru neamul nostru.

În veci pomenirea lor!...

Și acum, după acest modest prinos de recunoștință, adus primului președinte al însoțirii noastre culturale, am putea începe lucrările noastre cuprinse în ordinea de zi, dacă n'am avea să mai îndeplinim o datorie de pietate.

Anume, aruncând o privire asupra întâmplărilor petrecute dela ultima adunare generală, ținută în Șimleul-Silvaniei, încoace, vedem cu durere, că în timpul acesta scurt Asociația noastră a pierdut câțiva dintre cei mai vrednici membri ai săi, între cari, pe fruntașul între fruntași, fericitul *Alexandru Mocsonyi*, fost președinte de onoare al «Asociațiunei» și membru fondator al Muzeului, în care ne aflăm.

Născut dintr'o familie fruntașă de origine macedo-română, ca și nemuritorul Arhiereu Andreiu Șaguna, familie nobilă nu numai prin trecutul său, ci mai vârtos prin faptele sale naționale și filantropice, care a dăruit neamului nostru pe fericii: Petru, Andreiu, Anton și George Mocsonyi, precum și pe virtuoașa Caterina Mocsonyi de Foen, mama fraților Alexandru și Eugen. — fericitul Alexandru Mocsonyi, după ce a făcut studii serioase juridice și filozofice, a luat parte activă la viața politică, apărând drepturile naționale ale poporului nostru în dietele din anii 1865 — 1874, până când decepționat și desgustat de luptele politice, s'a retras la proprietatea sa din Bănat, unde ducea o viață retrasă și meditativă. Deși însă retras din vârtejul politic, mult regretatul reposat urmărea cu atențiune toți pașii poporului nostru, și când simțea că este lipsă a-și spune cuvântul său în afacerile naționale sau culturale și bisericești, el și-l spunea cu toată bunăvoința, dar totodată cu toată înțelepciunea și cu tot cum-pătul care-l caracterizau. Când eră vorba însă de ajutorarea vreunei întreprinderi naționale sau de vre-o faptă filantropică, el băga fără șovăire mâna în buzunar și ajuta cu dărnicie tot ce i-se părea vrednic de ajutorat. Nu eră aproape nici o instituție națională, care să nu fi fost sprijinită de fericitul Alexandru Mocsonyi cu sume însemnate. Astfel la clădirea edificiului în care ne aflăm, dânsul împreună cu vărul său, regretatul Zeno Mocsonyi de Foen, au dăruit suma însemnată de 24,000 coroane.

Afară de aceea mult regretatul răposat eră și un erudit. Mai mult decât atât: el eră un adevărat filozof. Și dacă numărul publicațiilor sale nu stă în raport cu bogăția cunoștințelor sale, cauza eră însaș natura retrasă și meditativă a lui. Sufletul lui, pe cât îl pot eu înțelege, seamănă cu opalul nobil, care prinde razele soarelui, dar numai o parte mică din ele pot străbate printr'ânsul. Acea, ce a scris și a publicat însă, dovedește vederi largi, concepții înalte și o judecată deosebit de pătrunzătoare.

Cu un cuvânt, sub fața liniștită și palidă a lui Alexandru Mocsonyi se ascunde un spirit înalt și în trupul lui delicat bătea o inimă simțitoare pentru tot ce e nobil și frumos, și mai vârtos pentru Neamul său mult iubit și pentru diferitele lui instituțiuni.

În vederea acestor însușiri excepționale Adunarea generală a Asociației noastre, ținută în Septemvrie 1901 aici în Sibiiu, îl alege cu mare însuflețire de președinte al acestui așezământ cultural, demnitate, pe care mult regretatul, în vederea sănătății sale slăbite, o primi numai ca un răspuns la încrederea generală, ce i-se arătase.

Cu toate acestea nu pregetă a conduce Adunarea generală ținută în Oravița, în 14 și 15 Septemvrie 1902.

Vorbirea, cu care deschise această adunare, fu o nouă dovadă de adâncă lui înțelepciune și de căldura, cu care urmărea tendințele de înaintare ale poporului nostru. El definește din nou aceste tendințe, mai limpede, de cum făcuse, poate, ori și cine până atunci, și arată, care este chemarea cea mai apropiată a Asociației.

«Lupta pentru cultură», zice dânsul în această vorbire, «nu este altceva, decât lupta pentru existență națională. Firește, numai cultura adevărată are această putere conservatoare, iar cultura adevărată nu poate să fie alta, decât numai și numai cultura națională».

Iar despre Asociațiune vorbește astfel: «Prin Asociațiune ni-s'a deschis arena, la pragul căreia dispar toate veleitățile despărțitoare; pe această arenă ne prezentăm desbrăcați de toate particularismele, de toate divergențele confesionale, politice, locale ori provinciale; pe acest teren ne întâlnim cu toții uniți într'un cuget și o simțire.

Asociațiunea este expresiunea unității și solidarității naționale pe terenul cultural al poporului român din Ungaria; iar prin organizarea ei ni-e dată posibilitatea concentrării puterilor noastre. Astfel, ca o zi epocală va străluci în analele ei ziua, în care Asociațiunea va vedea organizată sub stindardul său întreagă inteligența română ca o armată bine disciplinată în serviciul cauzei naționale. Concentrarea națională deci să ne fie lozinca».

După trei ani de zile înțeleptul bărbat, care rostise aceste cuvinte pline de adevăr, simțindu-se tot mai slăbit, se văzu silit a se retrage dela postul de onoare, la care-l chemase încrederea obștească. În vederea meritelor sale deosebite însă Asociația noastră se simți îndemnată a-l numi, în adunarea generală din Timișoara, președinte de onoare al său, onorându-se astfel însaș pe sine.

Și deși se știa, că Alexandru Mocsonyi suferă și cu greu poate părăsi casa, totuș ochii poporului nostru se îndreptau cu încredere spre castelul din Birchiș, de unde se deprinsese să primească sfaturi înțelepte și mână de ajutor. Până când în noaptea de 2 Aprilie n. a. c. i-se luă și această mângâiere.

Între lacrimile poporului întreg se depuseră rămășițele pă-mânțești ale mult regretatului bărbat în cavoul familiar din Foeni, iară sufletul lui se îndreptă spre sferele senine ale ceriului, ca să petreacă împreună cu sufletele celorlalți bărbați mari ai neamului nostru.

Să cinstim deci memoria acestui mult meritat bărbat, alături cu a lui Șaguna, al cărui școlar și urmaș a fost în multe privințe; iar numele lui să-l scriem în inimile noastre cu litere mai neperitoare, decât cele săpate în marmora acestui edificiu!

Și acum, conduși de spiritul înalt al acestor doi mari decedați și al tovarășilor lor de muncă de odinioară, cari ne-au lăsat moștenire și ne-au încredințat spre păstrare și întărire această măreață instituție culturală, să începem lucrările noastre!

Declar prin urmare adunarea generală de deschisă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
MIHAIL EMINESCU.

„STRIGOII“.

(Sfârșit).

Urmez lui Preller: Römische Mythologie. Preller recunoaște (pag. 66) că în religiunea Romanilor spiritele și demonii joacă un rol mai însemnat decât în oricare altă religiune păgână. Ei numiau spiritul rătăcitor al mortului *larva* și credeau în putința lui de a se întâlni cu cei vii, cari, aceștia, mergeau la groapă și chemau spiritele morților strigându-le pe nume (pag. 72—73). Cei cari corăspund deplin strigoilor noștri erau așa-numiții «*lemures*» (pag. 499). Ei reveniau la locuințele lor de mai nainte, făceau ce erau obicinuiți, și ca și strigoii noștri nu-și găseau odihna fiindcă aveau un păcat mare pe suflet ori muriră de moarte nenaturală. Răul ce-l făceau eră, că înnebuneau pe cei vii (pag. 500) iar locuința lor și-o închipuiau Romanii, ca și a altor spirite, în fundul pământului (pag. 455) și credința aceasta a lor cred a o regăsi în versul lui Eminescu (st. 30¹⁻²).

«Stihii a lumii

Străbateți voi pământul și a lui *măruntaie*»

precum și în versurile: (Str. 28²⁻¹)

Și stânci în temelie clătindu-se vedem,

Plânsori sfâșietoare împinse de blestem

Se urmăresc prin bolte, etc.

Dar credințele poporului nostru despre strigoi sunt identice în cele mai multe privințe cu cele ale popoarelor germanice¹ și le amintim și pe acestea, fiindcă Eminescu cunoștea mitologia germană și mai ales cea nordică, și ar fi uneori greu de hotărât, dacă izvorul lui Eminescu a fost mitologia noastră ori cea germanică. Că nu toate sufletele merg în ceata lor din lumea cealaltă, ci unele pribegesc fără odihnă aici pe pământ, că locuiesc în munți (Str. 29¹ «morți», 54²⁻³) — în mitologia germană nordică se crede despre suflete, că-și aveau locuința în munți ori în interiorul pământului (Mogk. op. cit. pg. 380), — că sufletul se întoarce iarăși în trupul său, ori că intră în alt trup, că nu este vecinic (strofa 57²), toate acestea își au paralele în mitologia noastră.

La Germanii vechi eră însă deosebit de vie credința, că sufletul trăiește dincolo de moarte ca un al doilea «Ego», tocmai ca pe pământ, care credință nu e dezvoltată *clar* la poporul nostru. De aceea Germanii dădeau mortului în groapă tot ce i-a fost scump aici pe pământ, ori de ce ar avea trebuință acolo: așadară arme și odoare, animale de casă, mai ales calul și cănele, chiar servitorul.²

Ba Slavii vechi, cari își ardeau morții, asemenea își închipuiau viața sufletelor după moarte ca aceasta de pe pământ și ardeau adeseori și pe văduvă împreună cu bărbatul mort. Și de cea mai cinstită și mai adevărată nevestă trecea aceea, care se sinucideă, pentru a fi arsă laolaltă cu bărbatul său. (Bonifacius anul 745 despre Venzi: «Laudabilis mulier inter illas esse iudicatur, quae propria manu sibi mortem intulit, ut in una strue pariter ardeat cum viro suo». Orelli, Allg. Religionsgeschichte pg. 736). Wikingerii Nordului se îngropau chiar în corabie; astfel s'a găsit la Gokstad în Norvegia sudică o corabie cu pânze, de prin anii 900, cu un catart și cu 32 de lopeți. În ea eră îngropat stăpânul. Deci în senzul acesta se poate interpreta versul (Str. 37³) pe care-l rostește Maria către Arald.

«Rege a venit Maria și-ți cere pe Arald», ce a avut ea *mai* scump pe pământ, ca și în credința despre strigoi a poporului nostru (v. mai sus).

Mai departe: la poporul nostru nu se aude de vrăjitori, cari să poată chema sufletul unui om mort și să-l aducă din lumea cealaltă prin vrăji; dar la Germani se găseau astfel de vrăjitori pretutindenea. Deci cuvintele (Str. 21³⁻⁵), rostite de Arald:

«O mag de zile vecinic, la tine am venit,
Dă-mi înapoi pe-aceea, ce moartea mi-a răpit.
Și de-azi a mea vieță la zeii tăi se 'nchină»

iarăși pot fi o dovadă de câte cunoștințe a amalgamizat Eminescu; și izvorul lor este probabil mitologia germanică.

Și originea altor motive din poezie se va găsi la Germani. Când după farmecele magului apare Maria, pe-afară este «toată firea amestecată».

¹ Cf. pentru tot ce urmează: Mogk. în Paul: Grundriss der germ. Philologie, pag. 249—292.

² V. Paul: Grdr. der germ Philol.² III 411.

«Ninsoare, fulger, ghiață, vânt arzător de vară, neguri, nouri» (Str. 31—34). Într-o astfel de natură posomorită și sălbatică apar sufletele la Germani. Și când cetim la Eminescu, că în timpul călăririi strigoilor «*vântul geme prin codrii cu amar*» (Str. 53⁵), ne putem gândi la vântul și la furtuna ce *întovărășia* la Germani totdeauna sufletul mortului, unde acesta se arată (*nu-i* vorba aici de fuga lor iute «ei sboară»).

Și pentru stihiiile lui Eminescu cari vor străbate pământul și vor hrăni inima Mariei cu sânge cald, adevărat îi vor da viață, găsim figuri corăspunzătoare tot în mitologia germanică, unde Elfen și Wichte, ielele și piticoții, sunt priviți de reprezentanții puterilor elementare ale naturii (στυχοιον înseamnă «element»), cari deci pot face ca la Eminescu (Str. 30³⁻⁴).

«Din piatră aur și din îngheț văpaie,
Să 'nchege apa 'n sânge, din pietre foc să sae»,

ar Wichte¹ sunt spirite, cari dau într'adevăr viață, («dar inima-i fecioară hrăniți cu sânge cald»).

Și chiar pentru versurile când magul își începe farmecile: (Str. 26⁴⁻⁵).

«Și mii de glasuri slabe încep sub bolta largă
Un cânt frumos și dulce adormitor sunând»

s'ar găsi o punte de trecere la credința germanică, că în munți se aude de multeori muzică, când își petrec piticii. Și în Faust, Hexenküche, în timpul farmecelor se aude muzică făcută de pahare și cazan.

Caracterizând timpul, pe care l-am fixat ca fond istoric al întâmplărilor din poezie și deslușind tot ce atinge credința despre strigoi, am explicat materialul poeziei, temelia ei. Rezultatele cercetărilor sunt, că Eminescu în amândouă părțile a *naționalizat* subiectul, adevărat a fixat locul istoric în locurile noastre, a ales un timp istoric și pentru noi, deși, din documente, nouă necunoscut și a poetizat plăsmuiri din fantazia poporului nostru, din mitologia populară, adăogând la ele câteva împrumuturi dela străini.

O astfel de operă poetică are interes pentru literați și în altă privință, a formei; și anume mai întâi ești ademenit să cercetezi cum a combinat și încheat poetul feluritele motive, unde le-a alăturat, cum le-a înălțuit, deci *compoziția* operei. Spre ea ne îndreptăm acum. Partea aceasta a unui studiu literar va fi cu atât mai bogată și încurcată, cu cât numărul izvoarelor — tipărite ori netipărite — cari au putut să aibă o oarecare influență asupra poetului, este mai mare. Dar deosebita plăcere a omului de știință, care ar vrea să știe cât mai multe, îmbogățește încă cu ceva studiul compoziției operelor poetice; el, dacă nu poate dovedi influența directă a unui scriitor asupra altuia, se mulțamește a arăta și numai asemănarea, câștigând prin ea întărirea și clarificarea cercetărilor sale. Va trebui să mergem pe amândouă aceste căi în urmărirea izvoarelor lui Eminescu pentru poezia «Strigoii».

¹ Tradus în latinește cu lemures, lares.

Câteodată ai dovezi directe : scriitorii lasă înșiși mărturisiri asupra unor anumite opere de-ale lor ori asupra lecturii. Din scrisorile, memoriile, amintirile, notițele lor putem afla multe despre planurile și scrierile lor. La Eminescu acest izvor aproape nu există. Ne căutăm deci un sprijin în mărturisirile altora despre poet. Astfel cetim următoarele rânduri de Dl *Maioreșcu*, care l-a cunoscut foarte bine, în «Convorbiri Literare» 23, 632:

«Cu neobosita stăruință de a ceti, de a studia, de a cunoaște își înzestră fără preget memoria cu *operele însemnate* din literatura antică și *modernă*. *Cunoscător* al filozofiei, în special a lui Platon, Kant și Schopenhauer și nu mai puțin al *crențelor religioase*, mai ales a celei creștine și *budhaiste*, *admirator al Vedelor*, pasionat pentru *operele poetice din toate timpurile*, posedând știința celor publicate din istoria și limba română: el află în comoara ideilor astfel culese materialul concret, de unde să-și formeze înalta abstracțiune» etc.

Relevăm pentru cele ce urmează, că Eminescu a citit opere însemnate din literatura nouă (Bürger-Lenore, Gogol), că cunoștea crențele religioase budhaiste și cântecele vedice (Mitologia germană și indică) era pasionat pentru operele poetice din toate timpurile (Edda) și se înțelege cunoștea perfect literatura noastră veche și nouă precum și literatura populară.

În această literatură populară și anume *auzind* poveștile noastre, și-a găsit Eminescu motivul pentru «Strigoii» săi (cf. și povestea sa «Făt-frumos din lacrimă» pag. 21, 24, 25—26, ed. Șaraga) și chiar și sămburele motivului de temelie al poeziei, care este dragostea romantică între strigoi.

Schițez aici câteva din poveștile noastre cu strigoi comunicate de elevii mei. Se vede că sunt cu mult mai multe decât s'ar fi crezut după numărul mic al celor publicate de Pop-Reteganul, Sevastos, Marian, Coșbuc.

1. Un faur veniă la nevastă-sa și lucră.
2. Bărbatul mort se întorcea în toate sările acasă și cerea de mâncare. O vrăjitoare îl legă să meargă într'un munte stâncos.
3. O femeie nu avu odihnă în mormânt, fiindcă nepoată-sa se dădă în dragoste cu bărbatul moartei, și veniă și se arătă bărbatu-său.
4. Feciorul vine la ea, joacă cu ea, vrea s'o sărute, ea nu se lasă, el o omoară cu copita.
5. Un bărbat vine noapte de noapte la nevastă-sa rămasă văduvă (1 lună): La sfatul unei vrăjitoare ea-i aruncă încălțăminte în foc. El fuge furios și guițând. Popa îi face slujbă în casă și o scapă de el.
6. Iubitul veni timp de un an în fiecare noapte la ea. Tata îl prinde, face slujbă, strigoiul plesnește, dar și fata văzând aceasta moare.
7. Un fecior strigoiu veni la șezătoare. Fata nu voi să rămână cu el. El merse acasă la ea și o mănca împreună cu mamă-sa.
8. Un fecior omorît de altul (rival) se face strigoiu (iepure) și vine și i se arată în vis, și-și păzește fosta draguță. Când aceasta vrea să meargă cu celalalt să se cunune, casa se surpă pe ei. Oamenii găsesc iepurele. Pietrile casei le aruncă într'un lac.

9. Drăguța unui ciobănaș eră strigoaică. Nu departe de locul strigoilor păzea el turma. Un strigoiu vine. Ciobănașul crede că-i ea și-o strigă. Strigoiul îl duce departe în munți. Aici adoarme. Atunci vine strigoaica și-l duce îndărăt la turma sa.

10. Fata a murit, fiindcă împăratul n'o dădù după Ion, soldat de rând. Ca strigoaie mănca păzitorii puși de împărat. Ion, iubitul ei, încă păzi într'o noapte. La 12 oare biserica, unde eră mormântul se cutremură și fata ieși din cosciug. Ion se ascunse în clopot. Fata-l căută, dar când să-l găsească cântară cocoșii. A doua seară se ascunse în altar; a treia oară lângă raclă. Acum el răspunse și o scăpă de chin. Împăratul, care-i găsi dimineața îmbrățișați, chemă îndată pe popa de-i cunună.

11. Bărbatul intră pe fereastră în haine albe, merge la patul văduvii, se pune lângă ea și o sărută. După 6 săptămâni moare și ea.

12. Bărbatul mort vine noaptea și sugă, punând gura în dreptul inimii, sângele nevestei sale care durmiă, de i-a rămas pe piept o pată roșietică. După câteva zile femeia a murit.

Asemănarea între «Strigoii» lui Eminescu și cele două povești din urmă este izbitoare. Bărbatul își sărută nevasta, care moare, în cealaltă: îi sugă sângele de rămâne în dreptul inimii cu o pată roșietică și moare; — în «Strigoii» nu bărbatul ci femeia, Maria, îi lasă lui Arald pe piept o pată roșietică.

Călăritul strigoiului se descrie mai amănunțit în două povești, una intitulată «Săraca mamă» scrisă de I. Pop-Reteganul (Povești ardelenesti, IV, 64), alta în versuri de G. Coșbuc, intitulată «Blastăm de mamă». Le analizez comparativ.

Irinei i-a murit bărbatul și 8 feciori. A rămas cel mai mic Constantin și fata Maria (Coșbuc: Lenuța). Mulți au pețit-o, dar nu a luat pe nici unul. Din altă țară «de aci a noua țară» i-a venit încă unul. Acum *mama* nu vrea s'o dea (Coșbuc 37—40). Fetei însă îi place de pețitor (Coșb. 30—33). Constantin, văzându-i chinul, zise mamei sale (Coșb. 48) s'o mărite (C. 56) că de-i va fi dor de ea, el i-o va aduce acasă (Coșb. 61—62). Fata merse cu mirele ei peste «apa lucioară». Constantin încă a murit (Coșb. 73). Pe acesta acum îl blastămă Irina (Coșb 89—91) să nu-l rabde pământul și țărâna (Coșb. 99—100) până nu-i va aduce fata, cum a promis.

Constantin n'avu odihnă în mormânt și se sculă noaptea (Coșbuc «amurgit») și se rugă mormântului să se facă un căluț (ca și la Coșb.) și pânza o cărare (Coșb. 133 pânza «căpeneag» și crucea «spadă» 135). Merse Constantin mai repede decât vântul (Coșb. 148, Str. 48). Ajuns la Maria o chemă la mamă-sa, căreia i-e dor de ea (Coșb.: «la nunta mea» 184, ca 'n Lenore, la nuntă). Maria ia carul și caii (Coșb. 195) și pleacă. «Caii mergeau de gândeai că mănca pământul!! Că doar mergeau pe calea cea fermecată. Pasărilor (Coșb. «munții» 211) se mirau (*eră înainte de miezul nopții*, deci nu ca în «Strigoii») cum de umblă vii cu morții».

Maria întrebă pe Constantin ce zic pasărilor; (ca și la Coșb.) el răspunse să le dea pace (Coșb). Aproape de casă el o luă înainte să deschidă porțile (Coșb. să facă pregătiri de primire) și intră în mormânt, (C. 258) și nu se mai întoarce (Coșb. 305). Maria intră în curte și-i spune mamei sale că a venit cu Constantin: «de aseară după cină am plecat și acum cântă cocoșii de miezul nopții!!» Când Maria află dela mamă-sa că a călătorit cu morții, cade *moartă de groază* (!) (Coșb.: Sora nu moare; «ele se duc la mormânt»). Irina (mama) înnebuni și mergea la mormântul lui Constantin și încă tot îl blăstămă:

«Nu te rabde mormântul
Nu te rabde țărâna».

(Coșb.: mama desleagă pe Constantin de blăstăm, dar blastămă pământul, care o înghite).

O variațiune cu schimbări neînsemnate este cântecul «Dochița» (fratele e Pantimos) din Ticușul-românesc, comit. Târnava-mare) v. G. Maican: «Multe și de toate» Brașov (Ciurcu) pg. 34—37. Toți feciorii au murit de ciumă. «Lada i s'a făcut cal, pânza căpeneag, perinuța șea». Amândouă cad moarte jos. Și aici în «Dochița» ca și în «Săraca mamă» sora înainte de plecare îl chiamă pe frate să între întâi în casă. El răspunde că n'are vreme, ca în «Lenore» a lui Bürger.

În aceste două povești persoanele sunt fratele și sora ca în poveștile cu acelaș motiv la Greci, Bulgari, Albanezi, Sârbi (Șăineanu, op. cit. 897 urm.) cf. și W. Wackernagel: «Kleine Schriften». De motivul din Eminescu: logodnic și logodnică, se apropie alte două povești. Una e comunicată de Sevastos.

«O fată voiă să-și vadă iubitul mort, după care se topea d'apicioarele. El veni pe un cal alb ca omătul (Arald călărește pe unul negru). O luă pe cal și porniră ca vântul și ca gândul spre cimiter. Înaintea mormântului deschis fata fuge într'o căscioară unde eră alt strigoiu. Atunci cântară cocoșii și amândoi strigoii căzură morți».

Fata deci nu muri!! Tocmai acest motiv — fata scăpând într'o casă unde eră alt mort — se găsește în poveștile populare din Austria-de-sus (Erich Schmidt: Charakteristiken I, 241).

În poveste găsim fuga ca vântul, cimiterul, cântatul cocoșului, dar, și aceasta este o deosebire față de Eminescu — amândoi călăresc pe acelaș cal, ca 'n renumita baladă a lui Bürger. Acest motiv, călăritul pe acelaș cal, se mai găsește încă într'o poveste românească din Bucovina: «Strigoii și fata» (v. Șăineanu: Basmele rom. pg. 877).

«Venî un flăcău să pețească fata. O luă pe cal și plecă. Lângă mormântul deschis feciorul se făcû strigoiu și o chemă din mormânt, ea însă fugi. Flăcăul se luă după ea. Dar cântatul cocoșilor o scăpă».

La celelalte popoare se găsește tot motivul logodnic-logodnică încă la Croați, Ruteni, Unguri, Bretoni, Scoțieni și Danezi (v. W. Wackernagel: «Zur Erklärung und Beurteilung von Bürgers Lenore». În Kleine Schriften II 399 urm.)

De unde a împrumutat Eminescu numele Arald am arătat în partea întâi a lucrării. Dar numele Mariei? Eminescu a ales cel mai obicinuit nume românesc la popor, domni și domnitori. Se poate iarăș să-l fi găsit însă într-o poveste auzită. Căci în povestea «Floarea de aur» (Șăineanu, pag. 877) fata, pe care o peți strigoiul la o clacă de tors și pe care-l refuză, dupăce află că-i strigoiu, se chemă Măriuța. Fata din povestea «Să-raca mamă» tot poveste cu strigoi, purtă asemenea numele Maria¹ (În alte povești românești fata are numele Boghița ori Lenuța).

O poveste rusească «Strigoaica», povestită de Gogol, trebuie adusă aici în discuție pentru unele puncte asemănătoare cu «Strigoiul» lui Eminescu. Strigoaica lui Gogol e o fată de boier mare, câtă vreme toți strigoiul poveștilor noastre se'nchipuesc a fi țărani; Maria lui Eminescu însă este regină. Eminescu a scris partea I a poemei sale (introducere istorică) pentru ca să aibă o expoziție potrivită, în care să cunoaștem vieța persoanelor înainte de ce ele s'au făcut strigoi. Cele dintâi strofe cuprind tabloul: Maria pe catafalc în biserică; lângă racla ei în genunchi Arald. În povestea schițată de mine mai sus sub Nr. 10, apoi într-una «Fata cu urechea roșie» (de Stăncescu; v. Șăineanu pg. 873) și în «Strigoaica» lui Gogol² găsim acelaș motiv modificat, întrucât feciorul n'o bocește, ci stă lângă moartă, ca să o păzească. Avem dreptul să presupunem cel puțin că Eminescu a împrumutat motivul din introducerea «Strigoilor» dela una din poveștile acestea, mai verosimil dela Gogol (1809—1852).

Dar întoarcerea motivului la Eminescu asemănător cu al lui Gogol «*logodnica*, Maria vine ca strigoaică și-l ia pe *mire*, pe Arald» poate fi originală (v. însă mai jos Odin-Volva); dacă am avea o *dovadă directă*, că Eminescu a studiat amănunțit mitologia germanică, am pune și întoarcerea motivului între influințele nordice; se găsește însă și într-o baladă mitică ungurească, unde strigoaica vine noaptea și-l ia în horă. El e găsit mort a doua zi dimineața. Motivul în forma aceasta l-ar fi putut împrumuta Eminescu mediat și anume cetind în timpul șederii sale la Berlin articolul lui Wackernagel despre «Lenore» a lui Bürger, care articol a apărut în anul 1835 și a fost reprodus și în revista «Altdeutsche Blätter» I, 174 urm. (1835). În lipsa unei știri documentare nu se poate da o părere definitivă.

Înainte de a căuta mai departe alte paralele ori izvoare, să cităm încă o părere a dlui Maiorescu despre intelectualitatea lui Eminescu. Maiorescu zice: (Conv. lit. 23, 633) „Acel cuprins ideal al *culturii omenеști* nu eră la Eminescu un simplu material de erudiție străină, ci eră primit și *asimilat* în chiar individualitatea lui intelectuală». Am accentuat pentru

¹ De cele mai multeori fata nu are nici un nume. La Bulgari: fata Vekia, frațele Dimitrie; Greci: Aretia, Constantin; Albanezi: Garentina, Constantin; Sârbi: Ielița Ioan. (Șăineanu, pg. 897 urm.)

² La care nu se poate ghici și nici nu se dă motivarea schimbării domnișoarei în strigoaică.

a da baza înțelegerii celor viitoare cuvintele «*culturii omenеști*» și că Eminescu «*asimilă totul*». — Acum, — ne găsim câteva momente în capitolul estetice, care descrie atelierul și mașinăriile poetului, — zise și Goethe odată despre sîre «că el purtă ascunse adînc în sufietul său legende și motive, ani și decenii întregi de ani, până cînd ele cîștigau o formă mai curată și o prelucrare hotărîtă». Dacă deci vom vorbi aici despre mai mulți scriitori, la cari asemenea se găsește întreg ori în parte ori chiar numai atins motivul «Strigoilor», ne închipuim că și Eminescu a făcut ca Goethe: a cetit, a asociat, a prelucrat poate ani de-a rândul motivele *deosebite*, pe cari le-a închegat apoi în forma unitară a acestei poeme romantice.

La C. Stamati (mort 1870) în poezia «Sburătorul la zebrea» găsim amintiți strigoi și striga ca și la Donici («Peptenele»), la Alexandrescu («Confeșiunea unui renegat») și la alții.

Stamati «Sburătorul la zebre(a)»:

Căci mi-i frică tare
Prin tuneric noaptea, cînd încep să umble
Sriga tricoliciul și-a morților umbre
Cu mantii de neguri, până 'n ziua mare».

Strofa 12:

«Văd că joacă morții cu lină săltare
Și luna senină holbat îi privește».

Strofa 13.

«O tare mi-e frică, nu cumva vre-o *strigă*
Să mă ia cu dînsa în mormîntul rece.
Sau de vre un clopot de-aripi să mă lege
Ca cu al lui vuet să mă și ucigă».

Apoi la Bolintineanu (mort 1872) în «Mihnea și Baba» unde găsim o călărire a lui Mihnea «într'una din peșteri în munte răpos» («Str.» 17. 18.), unde o babă vrăjitoare (ca «magul» la Em.) face mistere și «răscolea vulvoarele șoptind încet un nume», unde toți morții din mormînturi alergau spre Mihnea, unde soborul de nagode, de diavoli, de spaime își aminteste, — ca momente în *compozițiunea* poeziei, — strofele de-o poezie neasemănat mai frumoasă din «Strigoii», cînd magul își ridică varga vrăjită în aer. Mihnea fuge pe calul său ca vîntul până cînd vin zorile. Ur-marea momentelor povestirii e foarte asemănătoare cu a «Strigoilor».

În «O noapte la morminte», tot o poezie de Bolintineanu, un schelet, strigoiu, fost împărat (Arald e rege!) își caută mormîntul și intră în el. În altă poezie a lui Bolintineanu «Umbra răsbunătoare» e umbra fratelui otrăvit, care nu dă pace celui rămas în viață (v. și «Gemenii» de Eminescu).

Alexandri *aminteste* numai strigoi în Despot Vodă (Moțoc cătră Spancioc: «Ți-e frică de strigoi?») și în alte scrieri. Dar în «Noaptea Sfîntului Andrei» descrie o adunare a strigoimii, care joacă în jurul bisericii, pe turnul căreia se așezase Satan însuș. Motivul e deci altul decît la Eminescu.

Altfel stă lucrul însă cu poezia «Strigoiul» din «Doine» (1842—1852) tot de Alexandri.¹⁾ Aici se descrie mormîntul strigoiului fără pace, apoi

¹⁾ O variantă (anterioară) a «Strigoilor» a intitulat-o Eminescu «Strigoiul».

se povestește întâlnirea strigoiului cu «blânda copiliță cu ochii plânși», care veni la locul de întâlnire și-l roagă să nu se ducă. Și la Eminescu *Maria* vine la Arald! Și 'nsfârșit se descrie călărirea strigoiului iarăș la mormântul său. La Alexandri întovărășește apariția strigoiului totdeauna un «vânt cu turbare», care se regăsește la Eminescu, dar nu și 'n poveștile noastre populare. — Calul strigoiului este însă alb, al lui Arald negru. Dar în poezia lui Eminescu «Făt frumos din tei» Blanca încă are cal *alb* și numai Făt Frumos are negru, ca Arald... O influință a lui Alexandri și a lui Bolintineanu asupra lui Eminescu este foarte verosimilă, dacă avem în vedere că Eminescu cunoștea perfect literatura română. Și cum n'ar fi cunoscut și aceste poezii ale celor doi poeți?

Și în proza românească se amintesc strigoi: des la Gane. Iar din cartea veche de legi «Indreptarea legii» (1652) Eminescu scoate un citat și-l întrebuițează ca motto în poezie: «cum de multeori, când mor oamenii, mulți dintre acei morți se scoală de se fac strigoi». «Indreptarea legii» stă iarăș în legătură cu altă carte veche «Șapte taine» ale logofătului Eustratie tipărită la 1644, în care strigoiul e numit vârcolac (v. Iorga: Istoria literaturii religioase a Românilor.) Și într'un recent product poetic al literaturii noastre moderne, în poema dramatică «Legenda Funigailor» (1907) de St. O. Iosif și D. Anghel, se găsește o figură spălăcită de strigoiu (Hunar). Mai aproape de credința populară despre strigoi a rămas poetul Coșbuc cu poezia sa «Strigoiul» din volumul «Ziarul unui Pierdevară» București 1902. (Un flăcău în chip de lup iese din mormânt, vine și omoară pe mamă-sa).

Probabilitatea influențelor străine încă e mare, când știm astăzi că Eminescu cunoștea bine literaturile străine și ceea ce își are explicarea în mersul studiilor sale, foarte bine literatura Nemților și cea germanică. Mi se pare că aduc încă o dovadă dacă pun în vază îndeosebi asemănarea ce există între poezia «Hochzeitlied» a lui Goethe și sfârșitul lui «Călin», unde se descrie cortegiul de nuntă al fluturului și al viorelei. Două scene renumite ale celor mai mari scriitori europeni, Goethe și Shakespeare, îl conduseră pe Eminescu direct în lumea unde a trebuit să se uite numa 'n prejur, ca să găsească aducându-și aminte și de literatura poporului său, motivul «Strigoilor».

E scena 5-a din actul I al dramei Hamlet, din care s'a refugiat și începutul renumitului monolog al lui Hamlet în poezia «Mortua est» a lui Eminescu, strofa 14, unde cetim: «A fi sau a nu fi», și renumita scenă cu descrierea nopții «Sf. Andrei» a Nemților, *Walpurgisnacht* din «Faust» și Hexenküche. Chiar «Helena» l-a putut influența pe Eminescu, dupăcum asemenea credem că același «Faust» a influențat și nuvela «Ser-manul Dionis».

Dar Goethe chiar prelucră motivul în balada «Iubitul necredincios» (der untreue Knabe) din «Klaudine von Villa Bella» care baladă o cântă Rugantino, de următorul conținut: Un ginere devine necredincios miresei

sale, care moare de durere. Din momentul acela el nu mai avu liniște și călări la țințirumul unde eră îngropată. În sala cea mare a morților (vii merg la morți, cf. bocetul nostru de mai sus) o văzû învelită 'n alb Dar ea îi întoarse spatele. Ba poetul român a mai putut cunoaște și povestea (Das Märchen) dela sfârșitul ciclului de novele al lui Goethe «Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten». Aici e vorba de un uriaș care se preface într'o statuă de piatră roșie din momentul când *razele soarelui*, care răsări, îi pătrunse în ochi. Acest sfârșit, împietrirea, încremenirea unei ființe, care poate avea vieață numai noaptea, ca uriașul și ca strigoi, îl avem la Eminescu în strofele de încheiere ale poeziei și clar exprimat în versurile (Str. 52. 53.)

A zilei raze roșii în inimă-mi pătrund.

Arald *încremenise* pe calu-i, — un stejar.

Acelaș motiv care nu există în credința poporului nostru despre strigoi, pe care deci a trebuit să-l împrumute, l-a găsit Eminescu și în cânteculele vechi ale Islandezilor (secolul X—XII) în «Edda». Într'unul din ele, în Alvismol 36, zeul Thor ține cu vorba pe *piticul* Alvis, până răsare soarele, și apoi îi zice:

«Lumina zilei omoară pe pitici

Acum pătrunde soarele 'n sală».

Iar în «Helgakvida Hjorvadssonar, 30, Atli vorbind către Hrimgerd, o uriașă cu chip de animal, îi zice:

«S'a făcut ziuă, Hrimgerd, ea-ți aduce moarte,

Până 'n zori te-a opăcit Atli;

Ca un semn în port, batjocurită de pescari

Vei sta, schimbată în piatră».

Eminescu a cunoscut atunci și alt cântec eddic: «Helgakvida Hundingsbana» II. în care se găsește cea mai veche prelucrare poetică a motivului din Lenore, dragostea strigoiului și întâlnirea lui cu logodnica sa. În a doua jumătate a acestui cântec se povestește că Helgi, logodnicul valkûrei Sigrun din Sewafjoll omoară în lupta dela Frekastein pe tatăl și pe frații Sigrunei; pe al treilea frate, pe Dag, îl cruță. Acesta se răzbună și cu ajutorul zeului Odin omoară pe Helgi, pe logodnicul suroii sale și i-o anunță aceasta ei. Sigrun îl afurisește și plânge amar după Helgi (Strofa 35):

«Niciodată nu mă voi mai veseli în Sewafjoll

Nici acum nici mai târziu nu mă voi mai bucura de viață».

Helgi se întoarce neavând odihnă de plânsetul Sigrunei din locuința zeilor, Valhala, încă odată la mormântul său. Aici se întâlnește cu Sigrun, logodnica sa. Cuvintele din urmă ale ei sunt, după ce a făcut un pat în mormânt:

46. «E gata, prințule, locul de odihnă

Înăuntrul mormântului pentru fiul lui Ilfing;

La inima mea vreau să strâng pe viteaz

Ca atunci când zăceam lângă regele 'n vieață».

Helgi îi răspunde:

47. «Acum pot zice, că 'n Sewafjoll
S'ar putea întâmpla ori ce odată,
Dacă fata cea albă — a lui Hogni 'n mormânt
Zace la inima mortului rege
Și totuș răsufă.
48. E timpul să plecăm pe drumuri înroșite,
Să 'mpintenăm la sbor calul cel galben,
Dincolo de podul cerului să fim
Înainte de ce cântă cocoșul din Valhol».

Cântatul cocoșului l-a putut deci lua Eminescu și din acest cântec eddic. Căci și la Alexandri în «Baba Cloanța» se cetește «În luncă țipă cocoșul trezit» și în povestea «Făt frumos din lacrimă» are Eminescu cuvintele: «pânăce cântă cocoșul ea suge inimile ce mor».

Dar poezia care credem că l-a influențat mai mult, poate chiar i-a dat impulsul la alegerea acestui motiv pentru prelucrarea lui într-o poezie epică, este balada renumită a lui G. A. Bürger «*Lenore*» (tradusă de Șt. O. Iosif în «Sămănătorul» I, 372) la scrierea căreia Bürger însuși a primit impulsul dela un crâmpieiu de cântec, ce l-a auzit dela o servitoare. Lenore a fost prelucrată și înainte de Eminescu de G. Asachi în balada «Turnul lui Butu» pe care Eminescu de bună seamă a cunoscut-o (m'a făcut atent la această poezie d-nul Andreiu Bârseanu), vezi Asachi: Poezii ed. Iorga, pag. 176 urm. Prelucrarea e liberă și deci inferioară originalului. Asachi *localizează*. Fata e a voevodului Alexandru, războiul se poartă în Polonia, în lipsa lui But vin să pețască pe Ana «toți boerii din țară și un prinț cu suita sa» (element din poveștile noastre). Are un dialog nesfârșit de lung între But și Ana, adeseori prea prozaic; omite romanticul dialog plin de efect între Wilhelm, care-i la poartă și Lenore, care-i în casă. Comun cu Eminescu are Asachi amintirea (de trei ori la Asachi) a cocoșului, care va cânta și, ceea ce e cu mult mai important, *vrăjile*. But este adus la domniță prin vrăjile și descântecul unei hârce bătrâne, care-i zice domniței:

«Din păr șerpe vom formă,
Dou' inele-oiu 'mpreună,
Din mic deget sânge-i da,
Și pe șerpe voiu jură
Cu inel voiu descântă
Va veni și te-a lua».

Motivul, schimbat, (răsboire, iubitul e prins de dușmani și dus, iubită lui îl așteaptă înzadar, pleacă pe căl să-l caute, dar pierе 'n undele unui râu) se găsește în «Maghiara» lui Alexandri. O influință a lui Asachi asupra «Strigoilor» lui Eminescu deci nu e eschisă.

Probabilitatea unui împrumut dela *Lenore* este atât de mare încât nu putem uita în documentarea ei și amănuntele, cari și singure te îndreptățesc câteodată la presupunerea unui împrumut, nu numai aici, ci peste tot în literatura comparată. Cum și pe cari scriitori englezi (vre-o 10) i-a

influențat «Lenore» arată E. Schmidt: Charakteristiken I, 197—248 «Bürgers Lenore». Pun față în față versuri ori fraze din «Strigoi» și din «Lenore», la cari am, mai ales, în vedere ideia, nu cuvintele, și urmarea momentelor în compoziția poemelor:

Lenore 17⁵⁻⁸ E luna sus. Noi și cei morți

Ne ducem *iute* foarte.

19¹⁻² «Copila se găti, pe roib

S'avântă cu grăbire».

Strigoi 17² Prin nouri joacă luna

46¹⁻³ Și azi el se *avântă* pe calul său arab

Și drumul *ca săgeții* îl dă peste câmpie

Care sub luna *plină* lucește argintie.

Lenore 19³⁻⁴ Cu brațu-i gingaș *încingând*

Pe mult doritul mire.

Maria zice:

Strigoi 49³ Las să-ți *înlănțui* gâtul cu părul meu bălai.

Lenore 19⁶⁻⁷ Fugarul saltă sprinten

Copitele *fâșnesc* schintei

Și ies *văpăi* din pinteni

Asemenea descrierea fugii în:

Strigoi 48¹⁻³ Ei trec ca *vijelia* cu aripi fără număr

Căci caii lor aleargă alături *nașpumați*.

53³ Fug caii duși de spaimă și vântului s'aștern.

Lenore 20¹⁻³ La *dreapta și la stânga* lor

Pe drumul nins de *lună*

Cum zboară dealuri, văi, câmpii.

Strigoi 17¹⁻² Arald pe-un cal negru *sbură* și *dealuri, vale*

În *juru-i fug ca visuri*, prin nouri joacă luna.

Lenore 24¹⁻⁴ La dreapta și la stânga lor

Câmpii, orașe, sate,

Și țări și munți dispar în sbor

De goană fulgerate.

Strigoi 54¹⁻³ Ei sboar' — o vijelie, trec ape fără vad

Naintea lor se 'nalță puternic vechii munți,

Ei trec în repejune prin râuri fără punți,

Naintea lor se mișcă pădurile de brad.

Lenore 26³⁻⁴ Sburând pe sus ca 'ntr'un vârtej

Un roi de frunze-uscate.

Strigoi 17⁴ Movill de frunze 'n drumu-i le spulberă de sună.

Lenore 28¹⁻⁴ Roib, roib, *cocoșii* cântă 'n sat

Miroasă-a dimineată...

Roib, roib, *zăresc la răsărit*

O geană de roșată...

Mireasa mea, cred, c'am ajuns.

Strigoi 52¹⁻³ Arald, strigă crăiasa, las' fața să-mi ascund

N'auzi tu de departe *cocoșul* răgușit?

O zare de lumină s'arată 'n *răsărit*...

Vieața trecătoare din pieptu-mi-a rănit,

Lenore 29³⁻⁶ Lovit cu o vergea, de fier
Se frânge vechiul lacăt;
Aripile bătrânei porți
S'aruncă la o parte.

Strigoi 23¹⁻⁸ Magul: «În poarta prăbușită...
Cu cârja lui cea veche el bate de trei ori,
Cu sgomot sare poarta din vechii ei ușori.

Când intră în mormânt Arald cu Maria :

56⁵—57¹ Și 'n două laturi templul deschise-a lui portale.
Călări ei intră 'nuntru și porțile recad.

Lenore 31⁵⁻⁶ Pământ și ceruri *gem* amar
În cias de grea mânie (*Gemăt* în groapa adâncă)

Strigoi 28³⁻⁴ Plânsori sfâșietoare se urmăresc piin bolte
31⁵ Și lumea nebunită *gemând* din răsputere.

Să cântărim acum nu forma și amănunte ci conținutul, motivele. Întai structura povestirii. Și la Lenore se pot deosebi ușor cele 3 părți pe cari Eminescu le-a despărțit singur în Strigoi. Se schimbă în amândouă povestirile de două ori scena: Avem în *Lenore* drumul de țară unde așteptând pe Wilhelm se tângue Lenore; în «Strigoi» e biserica cu racla, lângă care Arald bocește pe Maria, moartă ca și Wilhelm.

Wilhelm vine acasă la Lenore; Maria vine la Arald în templul păgân al magului. În a treia parte a povestirii e descris de amândoi poezii călăritul. Împărțirea aceasta nu se găsește clar făcută în nici o povestire cu strigoi, nici în Helgakvida Hundingsbana.

Și repetițiile de versuri ori chiar de strofe, cari când măresc gingășia sentimentului și-l adâncesc, când intenționează numai un efect poetic, privite ca detaliu de tehnică, sunt asemenea comune lui Eminescu și Bürger. Un exemplu: Dacă putem privi la Eminescu cele două strofe, în cari se descrie magul, ca o încadrare a poeziei, căci ele stau la începutul părții a doua și sfârșesc poezia, la Bürger vom găsi un cadru asemenea la începutul părții a doua (strofa 12) și la sfârșitul baladei în versurile:

Sie fuhr mit *Gottes Vorsehung*
Vermessen fort zu *hadern*

și la sfârșit:

Geduld, Geduld! Wenn 's Herz auch bricht!
Mit Gott im Himmel hadre nicht!

La Eminescu se repetează astfel, cu aceleași cuvinte, descrierea frumoasă a Mariei, ca moartă și când se ridică din mormânt. Asemenea tocmai aceleași cuvinte le spune ea lui Arald, când îi cade în brațe în templul păgân și când i se lasă pe braț călărind alături (cf. încă Strigoi: 10³⁻⁵ și 37⁵; 12³⁻⁴ și 37³⁻⁴; 24¹⁻² și 57¹; 26¹⁻² și 55¹⁻²; 43³⁻⁴ și 45²⁻³.)

Asemănări de conținut sunt destule hotărâtoare. Și aici și dincolo: bocet, plâns și chinuri după cel mort, *la începutul povestirii*; Lenore se învrăjbește cu Dzeu, în puterea căruia nu mai crede; Arald îl părăsește și se 'ndreaptă spre un preot păgân știutor de farmece. În amândouă cel

rămas viu își exprimă dorința de a-l vede pe cel mort, ori vrea s'o vadă pe moartă. Arald: «Dă-mi înapoi pe-aceea, ce moartea mi-a răpit», și Lenore:

«O Mutter, Mutter was mich breñnt,
Das lindert mir kein Sakrament!
Kein Sakrament Mag Leben
Den Toten wiedergeben».

În amândouă se introduce în povestire o a *treia persoană*, al cărei rol prin însuși contrastul care se *poate* găsi între ele, apropiere cele două poezii. Iar contrastul este că în «Strigoii» magul aduce în adevăr lui Arald pe Maria, în Lenore însă muma zice fetei:

Dar fată dacă te-a uitat,		Și poate el cu alta azi,
Necredinciosul mire,		Trăiește 'n fericire.

În «Helgakvida Hundingsbana» servitoarea Sigrunei e a *treia persoană*, care duce stăpâne-sii vestea de sosirea lui Helgi la mormânt. Introducerea de Eminescu a magului este de altcum cea mai originală și în privința estetică cea mai bogată schimbare ce a putut-o el aduce motivului simplu de întâlnire între cei doi.

Să nu uităm încă un moment, care 'n poveștile noastre nu se găsește, iar la Alexandri e foarte șters: dialogul între cei doi iubiți. Analiza trebuie dusă în punctul acesta și mai adânc. Despre *ce* vorbesc ei? În amândouă poeziile despre *iubirea* lor (Sir. 48³) și ceea ce este cu mult mai important, în amândouă *strigoii*, Maria ori Wilhelm, anunță *ivirea zorilor*. În Lenore Wilhelm: «mich dünkt, der Hahn schon ruft» și «ich wittre Morgenluft»; în «Strigoii» Maria:

«Arald!
N'auzi tu de departe cocoșul răgușit?
O zare de lumină s'arată 'n răsărit.

Mai greu apasă cumpăna, și anume spre Bürger, încă două momente: fondul istoric ce-l dă Eminescu poeziei e sfârșitul unui războiu, punctul de plecare al acțiunii și la Bürger și la Eminescu; și același fond îl are și «Helgakvida Hundingsbana» din Edda. Și 'n sfârșit, — ceea ce nu se amintește în nici o altă poezie, în nici-o poveste, nici chiar în Edda, — cu o vergea fermecată, cu care la Eminescu magul deșteaptă natura supusă lui, deschide Wilhelm lăcatul și poarta cimiterului.

Pe talerul celălalt al cumpenei avem deosebiri foarte ușoare: în *Lenore* se 'ntâlnesc acasă, în *Strigoii* pe cale, Bürger amintește numai zorile, Eminescu întâi zorile, (52³) apoi răsăritul soarelui (55⁵).

Dar dacă Lenore numai la sfârșit moare, iar Arald se face strigoiu la mijlocul povestirii, înainte de ce să ni se descrie călăritul strigoilor, aceasta e o modificare, care, față de *Lenore*, iarăși îmbogățește poezia lui Eminescu.

Cea mai însemnată deosebire între Eminescu și Bürger o găsim însă în prelucrarea sfârșitului. În Lenore Wilhelm se schimbă, ajuns la mormântul său, în scheletul morții — este înșas moartea, care a luat și

a adus pe Lenore. La Eminescu cei doi strigoi — această idee ni se pare a o fi avut Eminescu, — au fost surprinși de zori și atinși de-o rază de soare, care apoi le-a adus liniștea vecinică, căci zice poetul:

«Pe veci pieriră 'n noaptea mărețului mormânt».

(cf. «Ades călare pleacă» Str. 44³). Această schimbare ar fi singură în stare să ne doboare presupunerea, că Eminescu a fost influențat de Bürger, dacă nu ne-ar fi ușor să găsim o apărare. O avem într'un studiu despre «Istoria baladei nemțești până la Bürger» de Holzhausen ¹⁾ unde autorul zice despre sfârșitul Lenorei: «Das dortige Bild, din Verwandlung des Reiters in die moderne Schreckgestalt des Todes, als Gerippe mit Stundenglas und Hippe ist meiner Ansicht nach als abstossend zu bezeichnen» = «Schimbarea călărețului în figura înspăimântătoare a morții cu coasa și orologiul de nisip este după părerea mea scârboasă». De o părere analoagă este și Erich Schmidt. Acelaș simț îl va fi avut și Eminescu, și faptul că un poet de geniul lui Eminescu, care a cunoscut poezia lui Bürger, a prelucrat acelaș subiect și i-a modificat sfârșitul, e cea mai frumoasă dovadă, că Holzhausen a ghicit greșala lui Bürger.

În felul «Strigoilor» se sfârșește altă poezie epică a lui Eminescu, «Făt frumos din teiu», care mai are cu «Strigoii» încă o trăsătură comună. *Wilhelm* și *Lenore* călăresc pe *acelaș* cal, *Arald* și *Maria* și în «Făt frumos din teiu» *Blanca* și *Făt frumos* fiecare pe câte un cal. Însă în poezia lui Eminescu «O călărire în zori», (numai călărirea) scrisă cu mulți ani înaintea «Strigoilor» e păstrat motivul din Bürger curat (6¹⁻²):

«Pe câmp se văd două ființe ușoare
Săltânde pe-un cal».

«Făt frumos din teiu» se sfârșește ca și «Strigoii»: el și Blanca trec se pierd în codri

«Cu vieața lor pierdută.
La castel în poartă calu-i (al fetei)
Stă a doua zi în spume,
Dar frumoasa lui stăpână
A rămas pierdută 'n lume» (22²—24⁴).

Și tocmai așa încă într'o poezie a lui Eminescu: «Viziunea lui Don Quixotte»:

«Ea *piere*, cu dânsa castele, dumbravă,
Și marea de ghiață vinuește grozavă».

Motivul *mire-mireasă* este un motiv predilect la poetul iubirii, cum e și natural. Îl avem deci afară de aceste două poezii «Strigoii» și «Făt frumos» și în «Luceafărul» (21⁴; Iar tu să-mi fi mireasă) și în «Călin», unde mirele e sburătorul. «Luceafărul» se apropie de «Strigoii» încă printr'un vers: «Căci eu sunt vie, tu ești mort» (24³) dupăcum și «Gemenii» altă poezie epică a lui Eminescu, întră în atmosfera motivului din «Strigoii».

O comparație îngrijită va descoperi și amănunte comune «Strigoilor» și celorlalte două poezii «Făt frumos» și «Viziunea lui Don Quixotte»,

¹⁾ Zeitschrift für deutsche Philologie XV p. 304. «Geschichte der Ballade bis Bürger».

câteodată aceleași vorbe. Chiar și în structura lui «Făt frumos» recunoaștem compoziția «Strigoilor»: I. Scena între Blanca și tatăl ei, II: întâlnirea cu Făt frumos, III: Călăritul; care împărțire lipsește însă celeilalte poezii «Viziunea». Să punem în paralelă versurile asemănătoare:

Făt frumos din tei:

- 12^a Vede-un tânăr chiar alături, «*Pe-un cal negru e călare*».
 Strigoii 17¹ Araid *pe-un cal negru* sbură.
 F. f. 17² Capu-i cade pe-al lui umăr.
 Str. 48³ «Și-și răzimase capul bălai pe al lui umăr».
 F. f. 18^{1,2} «O desmiardă și-o întreabă, Iar ea fața și-o ascunde».
 Str. 47⁴ «Și unul înspre altul se pleacă 'n desmierdări».
 F. f. 19¹ «Tot alături călăresc».
 Str. 48² «Căci caii lor aleargă alătura 'nspumați».
 F. f. 4^{1,2} «Nu voi părul să mi-l taie, Ce-mi-ajunge la călcăie».
 Str. 34² ...«părul i-ajunge la călcăie».
 F. f. 8 E vorba de cal, că Blanca
 «S'avântă pe el și pleacă».
 Str. 46 «Araid: Și azi el se avântă pe calul său arab».

F. 13³. Se descrie Făt frumos:

«Flori de tei în păru-i *negru*».

Str. 3³ Araid: «Și încălțit e *părul lui negru*».

În «Viziunea lui Don Quixotte» avem asemenea descrisă fuga călare noaptea pe lună, călăritul alătura al lui Don Quixotte și al frumoasei ispite, o descriere asemănătoare cu cea din «*Strigoii*» în decursul vrăjirii, un dialog între ei, strofele 15—17 corăspund strofelor 37-38 din «*Strigoii*», și o schimbare a priveliștii:

«Deodată se schimbă în noaptea cea largă
 Privirea, nainte-i o lume deschisă
 Cu aer văratec» etc.

care corăspunde versului din «*Strigoii*» (35¹).

«Priveliștea se schimbă. În negrul zid s'arată etc.»

Alte asemănări:

Don Quixotte.

6. O *muzică tristă*, adânc *voluptoasă*
 Pătrunde-acea lume de flori și miroase,
 Și verzile lanuri se leagănă 'n lună
 Și lacuri cadența cântărilor sună.

Strigoii 39 Și blânde *triste* glasuri din vuet se desfac,
 Acuma la ureche-i un cântec vechiu străbate
 Acum o armonie de-amor și *voluptate*
 Ca molcoma cadență a undelor pe lac.

Don Quixotte:

14. Ea calu-și alătură
 Iar părul ei negru
 În valuri de moale mătase el cade.

Strigoii 48 Caii lor aleargă alătura

33² Părul i-ajunge la călcăie.

Și în proza lui Eminescu s'au strecurat motivele «*Strigoilor*».

În «Povestea», indică tipărită în «Sămănătorul» I, 415 care amintește istoria lui Harald Harfagar, ne arată Eminescu pe un cântăreț și o fată de împărat (Maria încă e regină!) cari se 'ndrăgostiră și se iubeau. Ea-i zise odată: «Pe fruntea ta frumoasă s'ar potrivi coroana lumii». El plecă s'o câștige. Răsturnă imperii, le supuse și ajunse împăratul lumii. Atunci se duse să puie coroana pe fruntea miresei sale, dar o găsi moartă (cum moartă fû Maria, când Arald eră în floarea puterii sale!)

Întocmai ca Arald, care spune despre sine:

«Eu răsturnam imperii, popoarele cu gândul»

Cântărețul din «Povestea indică», «mergea dealungul râurilor mari și răsturnă imperii și le supunea sie».

El ajunse împăratul lumii și «domnul tuturor celor trecătoare» ca Arald, care visă «că toată lumea îi ascultă cuvântul» și care i-ar fi dat Mariei ori ce,

«De-ar fi cerut pământul cu Roma lui antică,
Coroanele, ce regii pe frunte le așază
Și stelele, ce vecinic pe ceriuri colindează».

Atunci el, cântărețul, se duse la castelul (Și în «Făt frumos din tei» e vorba de-un castel și în «Viziunea lui Don Quixotte) răsărit din rădăcini de munți. (Strigoii: «în codrii adânci»). Întră în înaltele turle («Strigoii» dom, biserică), ca să pună coroana lunei pe fruntea miresei sale, dar «întinsă, albă ca ceara, înmărmurită moartă eră iubita lui» (cf. în «Strigoii» «E 'ntinsă 'n haine albe»; «Și fața ta cea albă ca ceara»).

Și și aici romanticul sfârșit atât de plăcut lui Eminescu: Împăratul lumii «o apucă apoi spre pustii și nimeni n'a mai auzit de el».

Dar chiar pentru motivul principal din »Strigoii» — despărțirea și întâlnirea iubiților într'o altă lume — a putut primi Eminescu impuls din literatura indică. Și dacă dovezile pentru împrumutul dela Lenore ar fi mai slabe decât sunt, n'am sta la îndoială, că «*Sacontala*», drama poetului Kalidasa l-a inspirat pe Eminescu, căci regele Dușanta încă găsește în *ceriuri* pe logodnica sa Sacontala (care e vie însă). Se poate că Eminescu să fi găsit motivul mai întâiu la unul din cei doi poeți, Bürger ori Kalidasa, și apoi regăsindu-l și la celalalt să se fi hotărît la scrierea «*Strigoilor*» săi. Influența lui Kalidasa o mai întemeiem și pe asemănarea în compoziție și motive, ce o aflăm între Sacontala și «Călin» al lui Eminescu. O fată devine mamă; logodnicul ei pleacă pe mult timp; ea rămâne părăsită de toți și e alungată din casă («Călin»: a tatălui; «Sacontala»: a tatălui și a logodnicului); logodnicul o caută, își găsește întâi copilul, pe care-l recunoaște din nume («Sacontala» și după un amulet); apoi o găsește pe ea, cu care se împreună acum pentru totdeauna. Compară și versurile: «Călin» 221, 223: «răzimat în jeț cu spată (despre craiul, socrul mare), țapăn, drept, cu schiptru 'n mână» și «Strigoii» 19¹—². Pe-un jeț tăiat în stâncă (despre mag) stă țapăn, palid, drept, cu cărja lui cea veche»; ba strofele din «*Luceafărul*» lui Eminescu (72—73).

O cere-mi, Doamne, orice preț
 Dar dă-mi o altă soarte,
 Căci tu izvor iești de vieți
 Și dătător de moarte.

Reia-mi al nemuririi nimb
 Și focul din privire
 Și pentru toate dă-mi — în schimb
 O oară de iubire.

aceste strofe par a fi o imitație după sfârșitul actului al 7-lea din *Sacontala*, unde Dușanta zice: (*Sacontala*, trad. de G. Coșbuc, București 1897 pag. 190):

Și dacă eu totuș am un dor
 Și am acum puțința să-i cer îndeplinire,
 Te rog atunci la moarte să-mi iei această fire
 Să fiu pământ de-apururi, atunci când nu voi fi
 Acel ce sunt eu astăzi.

Iar descrierea «Magului» din «Strigoii»:

«Pe-un jeț tăiat în stâncă stă țapăn, palid, drept
 Cu cârja lui cea veche preotul cel păgân.
 De-un veac el șade astfel, de moarte-uitat bătrân
 În plete-i crește mușchiul și mușchiu pe al lui sân
 Barba 'n pământ i-ajunge și genele la piept.

Așa fel zi și noapte de veacuri el stă orb,
 Picioarele lui vechie cu peatra 'mpreunate,
 El numără în gându-i zile nenumărate,
 Și fâlțae deasupra-i gonindu-se în roate,
 Cu-aripe ostenite un alb și-un negru corb».

aceste versuri sunt aproape traduse din *Sacontala*, unde în actul al 7-lea *Matali*, vizitiul zeului *Indra*, descrie pe logi cel luminat din codru astfel («*Sacontala*», pg. 174):

«De-un milion de veacuri el șade nemișcat
 Cu fruntea încrețită, cu ochii ținți 'n soare (Strigoii «orb»)
 Un brâu de piei de șarpe, având ca 'ncingătoare,
 Și barba lui ajunge târîtă pe pământ,
 Și 'n palme-i crește iarbă și membrele lui sunt
 De iederă cuprinse și mânilor-i sunt crunte
 De ghimpi ce-i cresc pe brațe. Și-i crește mușchiu pe frunte
 Și mușchiu pe — obraz, că anii lui nu e chip să-i numeri,
 Și pasările cuiburi își fac la el pe umeri».

După toate acestea este evident, că Eminescu, întocmai ca și Goethe, a purtat mult timp cu sine motivele din «Strigoii», și le-a dat din timp în timp tot altă formă, altă expresie, până a găsit concentrarea lor definitivă în «Strigoii» (cf. și «Călin» 221, 223 și «Strigoii» 19¹⁻³).

*

Pentru înțelegerea deplină a poeziei ne rămâne de explicat figura «magului», «preotul cel păgân», a treia persoană în acțiune, pentru care asemenea trebuie să aducem paralele ori să arătăm izvorul. Un izvor l-am

fi găsit în «Sacontala». Nu cred însă, că este cel adevărat și nu e singurul. Să lămurim întâi strofele 29 și 30, unde magul rostește formula aceasta de fermecare:

«Din inimă-i pământul la morți să dea viață,
În ochi-i să se scurgă scântei din steaua lină,
A părului lucire s'o dea luna plină,
Iar duh dă-i tu, Zamolxe, sămânța de lumină
Din duhul gurii tale, ce arde și îngheață.

Stihii a lumii patru supuse lui Arald
Străbateți voi pământul și a lui măruntaie,
Faceți din peatră aur și din îngheț văpaie,
Să 'nchege apa 'n sânge, din pietri foc să sae,
Dar inima-i fecioară hrăniți cu sânge cald».

Că prin *farmece* și prin rostirea unor cuvinte se pot aduce morții la viață, crede și poporul nostru (Ispirescu: «Făt frumos cu carăta de sticlă»), dela care deci Eminescu și-a luat și acest motiv. El se găsește și în Edda, pe care credem că a cunoscut-o poetul, și anume în «Snorra Edda» unde după lupta între Høgni și Hedinn, Hildir deșteaptă pe morți prin farmece.

Față de credința noastră populară, *fermecarea* în legătură cu aducerea din *mormânt* a unui *strigoiu* a putut izvorî numai din fantazia originală a lui Eminescu; ori, presupunând o cunoaștere *amănunțită* a mitologiei germane, pentru care însă trebuiesc aduse dovezi (probe vădite) va putea fi atribuită influenței directe a mitologiei germane. Eu susțin originalitatea lui Eminescu, deoarece cred că Eminescu a *voit* dela început să *schimbe* credința populară îmbogățind motivul ieșirii din mormânt a unui strigoiu prin fermecarea lui, că fermecarea a fost la concipiarea poeziei unul din momentele, cari au apărut mai întâiu pe planul fantaziei poetului (poate sub influința lui Asachi?)

Figura magului, care face vrăjile, nu a găsit-o Eminescu la poporul nostru, care cunoaște numai câte un «moșneag de aur» ori, transformați în moșnegi, pe Dzeu și pe sf. Petru, cari de sigur că nu i-au putut servi ca model. Este doar magul un «preot păgân» cum îi zice și poetul (59³). Astfel de preoți, cari slujiau, vindeau de boale, cetiau din stele, se ocupau cu științele și vrăjiau, erau magii Perșilor vechi. Erau și preoții Celților, Druizii, tot vrăjitori. La Mezi magii formau o clasă deosebită. Și mai în floare eră vrăjitoria la Babilonieni, cari aveau formule, prin cari sileau spiritele bune și rele să facă după placul lor. Astfel de preoți vor fi fost în gândul lui Eminescu.

Magul din «Strigoii» cere duh pentru Maria dela Zamolxe. Acesta eră un zeu tragic, (cf. Herodot. IV, § 95. d. N. Iorga) zeul cerului ori al soarelui (fiind al soarelui Eminescu i-a putut da atributul «sămânță de lumină») al cărui cult a trecut și la Daci. A trăit ca filozof pela 500—550 a. Chr. Eminescu îl va fi adus în legătură cu spiritele din «Strigoii», fiindcă Zamolxe vorbea în filozofia sa despre nemurirea sufletului. Preoți de ai lui erau în Ardeal și în Bănături pe vremea lui August — deci amintirea lui are și o oarecare îndreptățire istorică.

De altcum versul cuprinde o reprezentațiune religioasă creștină, căci *Dumnezeu* a dat duh omului. La Babilonieni zeul lumii, Sin, eră numit «dătător de lumină», ori foarte asemănător cu Eminescu «sămânța întregii firi» (v. Orelli: op. cit. p. 183). Viață cere magul dela *pământ*, scânteii dela *stea* și lucire (deci tot lumină) dela *lună*.

Unde-i pământul, luna și stelele, urmează ca termin astronomic soarele, și conchidem, că Eminescu s'a gândit la zeul soarelui când a scris «Zamolxe». Planetele și le-a închipuit poetul ca zeități, deci a mai adaus amestecului de motive din «*Strigoii*» și pe acela al astrolatriei, care știm că eră răspândită la Egipteni, Asirieni, Babilonieni și la Inzi. Impărțirea de daruri din partea feluritelor zeități ne 'ndreaptă firul iarăș la Edda, la cântecul Voluspa 18, unde vorbindu-se despre cei doi pomi, din cari, după credința Norvegienilor vechi, zeii creară părechea cea dintâi de oameni, se zice despre ei:

Nici duh nici suflet n'avea nici unul
 Incremeniți și reci steteau și fără culoare.
 Duh îi dădu Odin, Hönir îi dădu viață,
 Lodur căldură și colori strălucitoare.

v. și Eminescu, Postume. (Hodoș). «In metru antic» strofa 2 (p. 11)

Ție-ți dete-al Semiramidei zâmbet
 Ție-ți dete brațele-i albe luno
 Numai ochii turburători ai tăi sunt
 Marmură rece».

Soarele se consideră la Egipteni de adevărată ființă dumnezeiască, care da lumină și viață. Și anume nu se cinstea soarele ca corp fizical, ci se credea a fi o *zeitate* întrupată, se numia Ra; un *zeu putea* să dea «duh». La ei și luna și stelele treceau drept zeități, ori stelele erau aduse cel puțin în legătură cu zeii. La Perșii vechi stelele se considerau de fravașii, de spirite proteguitoare ale ființelor pământene (Orelli op. cit. p. 544). Și la Babilonieni cele 5 planete mari erau privite ca zei.

Pentru lămurirea puterii pământului de a da viață aduc ca paralelă o poezie mitologică a Babilonienilor «Călătoria Istarei în Iad», în care se povestește, cum Istar, zeița iubirii merge în iad. După plecarea ei nu se mai împărechiază oamenii și animalele și zeii se plâng și se tânguesc. Atunci zeul pământului, Ea, trimite pe Udduşunamir, ca să o descânte pe Istar (observați iarăș un motiv principal din «*Strigoii*», al magului) și să o stropească cu apă vie, al cărei izvor este ascuns în inima, în adâncimea lumii morților. Istar se reîntoarce deasupra pământului. (Orelli op citat. p. 224. 225.) La greci Hera eră pământul personificat, zeița pământului. Din îmbrățișarea ei cu cerul personificat, Zeus (Juppiter), primește viață toată vegetațiunea pământului.

În sfârșit sub *stihii* înțelege Eminescu niște ființe aeriene, puterile, elementele primordiale ale naturii (*στοιχεῖον*). Stihiile sunt în povești, ca și Vijeliile, surorile Samodivei, ale furtunii, deaceea poate zice Eminescu: «Străbateți voi pământul și a lui măruntae».

Și pentru versul: «Iar inima-i fecioară hrăniți cu sânge cald», amintim tot din povești că Sila Samodiva (v. Șăineanu op. cit. 323) care este o zină ce zboară pe sus și-și are puterea în haine, se hrănește numai cu sânge de fată mare, ca să *fie în veci fragedă și frumoasă*. Tot cu picături de sânge de copil ori de coșofană, și numai stropind cu el, se învie tot în povești morții și stanele de piatră își recapătă viața. În sfârșit pentru versul «Să 'nchege apa 'n sânge» aducem povestea «Cei trei frați dornici». (Șăineanu op. cit. p. 593) în care se vorbește despre Baba Hârca, că «*încheagă apele și scoboară stelele*». Avem deci în amândouă strofele, cari formează descântecul magului, urme de mitologie străină și de-a noastră mbinată frumos laolaltă.

Vrăjirea o face magul cu ajutorul unei vergi fermecate «In aer își ridică a farmecilor vargă». O vargă e de multeori instrumentul de care se folosesc vrăjitorii la operațiile lor. Este din lemn de alun și după credința vrăjitoarelor se poate găsi cu ea metalul scump de sub pământ (Și la Eminescu varga a răsculat toate măruntaele pământului!) După credința altor popoare (Sârbi, Bretoni) poți preface cu ajutorul unei vergi fermecate orice lucru de pe pământ în orice alt lucru. Și la Greci, în Odiseea, vrăjitoarea Chirche (X, 238) atingând pe tovarășii lui Odiseu cu vergeaua îi preface în porci. Zeița Pallas Athene îl atinge în trei rânduri (XIII, 429, XVI, 172. 456) pe Odiseu și-l preface de două ori în cerșitor bătrân, odată din cerșitor iarăși în tinărul și frumosul Odiseu, care eră mai nainte.

Zeul Hermes asemenea primii dela Apollo în dar o vergea de aur în schimbul fluerului inventat de Hermes. Tot ce atingeă cu ea se prefăcea în aur (cf. versul în «Strigoii» «făceți din peatră aur»). Hermes putea cu ea să *adoarmă* și să *deștepte* pe oameni. *Această* putere fermecătoare pare a fi avut-o Eminescu în vedere, căci trebuie să ne închipuim că înainte de vrăjire totul eră amorțit, adormit și că magul cu vergeaua a deșteptat toate stihile, toate puterile naturii supuse lui, bune (vers 26⁴⁻⁵) și rele (vers 28³⁻⁵).

Dar nu numai în mitologia grecească se găsește varga farmecelor. În povestea «Făt frumos și fata lui Roșu împărat» (Fundescu) se amintește un *baston*, care învia morții de 7 ani. În «Ciprian Viteazul» se spune că cu vergeaua puteai face orice și mai ales puteai să descui și să încui orice uși numai să plesnești cu ea *de trei ori*. Eminescu a folosit din aceste motive populare și bastonul, dar i-a atribuit puterea vergelei fermecate și astfel ne-a rămas versul (str. 26³) despre mag înaintea templului păgân:

Cu cârja lui cea veche el bate de trei ori,
Cu sgomot sare poarta din vechii ei ușiori.

Ce privește varga fermecată arămas Eminescu național, a folosit un motiv din literatura populară a noastră. (La Maghiari un duh deschide cu o vargă o stâncă. Șăineanu op. cit. 775).

Cu varga Magul vrăjește stihiiile din cele 4 părți ale lumii, el e stăpânul lor, e «regele duhurilor pământului» ca Vij, o figură din mitologia poporului rus, care se descrie de Gogol așa: «Eră acoperit cu pământ negru, picioarele și mâinile semănau cu niște rădăcini noduroase. Genele îi ajungeau până la pământ».

Dupăce magul rostește cuvintele sale, se ridică vânt și furtună, se aud mii de glasuri, cântare dulce și plânsori sfâșietoare, se sguđue și se clatină stâncile și domul, pământul întreg se sbate; un efect analog au vorbele pe cari le rostește strigoaica lui Gogol: se făcú o furtună în biserică, ca și când o mulțime de paseri ar fi sburând prin văzduh, se ridică un vârtej, icoanele căzură, ferestrele se sparseră, se arătară mulțime de aripi, ghiare și monștrii.

Magul pornește vânt și furtună! Iarăș o poveste de-a noastră («Oul de aur» Șăineanu op. cit. 279) cunoaște un bărbat, care asemenea magului e stăpân pe vânturi, poartă vânturile. Aceasta ar fi puțin, ce-ar putea explica un portret atât de bogat cum este al magului:

Un preot alb și blând cu plete lungi, în care i-a crescut mușchii, cu barba până 'n pământ, cu genele plecate, de abia și le ridică cu cârja, ca să poată vedea pe Arald. Pe-un tron de stâncă el stă drept și înțepenit lângă templul din munții vechi. Deasupra capului îi rotesc doi corbi. E păgân și vecinic de zile. Când intră în templu porțile acestuia se deschid și se închid de sine. Puterea lui e nemărginită. Stăpânește pământul și morții, vânturile și furtuna. Când își ridică varga fermecată dând cu ea semnul de poruncă se pornește întâi preludiul puterilor lui mari, întâi numai o suflare întovărășită de cântecul frumos a mii de glasuri nedeslușite, apoi ea crește, pământul se sbate și din inimă-i își iau sborul furtuna neagră și vânturile toate. Toată natura îi ascultă cuvântul, dela cer până 'n măruntaele pământului și 'n lumea stihiiilor. *Vieață* vrea să dea Magul, stăpânul pe *vieață* și pe moarte. Zeul păgân alege în contra «Crucii» fulgerul și despică mormântul Mariei, căreia ca în triumf îi lasă loc să treacă vânturile, negurile, norii și fulgerile, puteri stăpânite de mag, iar lucruri cari par a nu sta sub stăpânirea lui se dau în lături; lumea se întunecă, cerul se pleacă, apele se retrag. E luptă între puterile naturii. Ea se 'nnăsprește când Soarele, «faptul zilei», se repede 'n slavă, ca să alunge pe vrăjitor dela lucrul său necinstit. Atunci cârja magului nu mai are putere, și 'nzadar își ridică glasul și chiamă vânturile și rechiamă *noaptea* și pornește furtunile. Soarele se înalță, natura înnebunită de vrăji se potolește, magul își pleacă genele și înțepenește pe veci în jețul său de piatră. (v. versurile: 18¹. 19¹⁻⁵. 26¹. 20¹. 20⁵. 21³. 22¹. 24². 26²⁻³. 27¹⁻²⁻³. 29¹. 30¹. 32². 34¹⁻¹. 55². 55³⁻⁴. 56¹.)

Fulgerul amintește pe Iuppiter al Romanilor; în soarele pe care vrea să-l oprească noaptea, putem recunoaște pe Babbar, zeul soarelui la Babilonieni; stăpânirea peste cer, lună, stele și pământ și vecinicia de zile samănă cu aceea a D-zeului creștinilor; iar ca figură magul e gemen cu

Jogi cel luminat din Sacontala indică. Încă tot puțin pentru a putea înțelege pe *acest* mag.

La izvorul adevărat al însușirilor lui ne călăuzește iarăși însuș poetul. Cuvinte rătăcite prin poeziile lui ne arată calea, pe care am găsit-o. Chiar în «Strigoii» găsim pe «Odin», numele nordic al celui mai mare zeu germanic, în «Postume» pag. 12 (Hodos) găsim numele saxon al aceluiaș zeu Wuotan, Wôdan, în «Sărmanul Dionis» cetim «asemenea zeilor întunecați din *epopeile nordice*» ceea ce înseamnă că Eminescu cunoștea acele epopei, în poezia «La Bucovina» e vorba de un cântec dulce al nopții, o mistică cântare (Str.: «Un cânt frumos și dulce»), un cânt din Valhala, palatul, locuința lui Odin, originar: imperiul morților, ale cărui porți ca și ale templului păgân din «Strigoii» se închid de sine îndatăce un om viteaz adus de Odin dintre cei vii trece pragul Valhalei. Și toate acestea le-a învățat Eminescu dela ceice le cântau, dela Scalzi, poeții nordici (cel dintâiu documentat istoric, din secolul IX), pe cari îi amintește în poezia «Egiptul» (strofa 4) a căror măiestrie în stil o și încearcă în metafora vânjoasă 53: «Arald încremenise pe calu-i un *stejar*» și ei sboar' o *vijelie*»:

«Racle ce încap în ele epopea unui Scald».

Acești Scalzi au poetizat istorisirile în versuri numite azi Edda, a căror influință asupra lui Eminescu am arătat-o ca foarte verosimilă. Adăogând izvorul poetului nostru pentru magul său influința aceasta poate fi privită de sigură. (De-acî înainte confere Mogk: «Mythologie» în Paul: Grundriss der germ. Philologie, III, pg. 230—406 mai ales pg. 338—346).

În cântecul eddic Grimmismol, strofa 20 se zice:

«Peste Midgard (lumea oamenilor) trebuie Munin și Hugin
Să sboare zi de zi».

Munin (gândul) și Hugin (amintirea) sunt cei doi corbi ai lui Odin. Iar despre Odin povestește Har într-o povestire din Snorra Edda (cap. 38 Gylfaginning), că pe umerii lui Odin șed doi corbi, cari văd și aud toate întâmplările, îi chiamă Hugin și Munin. Pe aceștia îi trimite Odin desdedimineață să sboare prin toate lumile și pe la dejun se reîntorc și spun totul, ce au văzut. De aceea îl și numesc pe Odin «regele cu corbii». Acești doi corbi, dintre cari pe unul Eminescu l-a făcut alb, pe celalalt negru, credincios iubirii sale de contraste (cf. «Împărat și proletar», «Inger și demon», «De-ai fi noapte, — aș fi lumină», «O călărire în zori», «Epi-gonii», «Satirele»), sunt cele mai bune călăuze la modelul lui Eminescu pentru magul său, care model a fost Odin. E ușor de dovedit!

Și în Faust I. Hexenküche zice vrăjitoarea cătră Mephistofeles: «Unde îți sunt cei doi corbi?» Dar felul de caracterizare al magului ne face să presupunem, că Eminescu a cunoscut pe Odin nu atât de mult din cântece, cât mai mult dintr'o carte de mitologie germanică, căci de pildă nu găsim în cântecele eddice niște rânduri cărora să le putem pune în față altele foarte asemănătoare din «Strigoii» cum însă am putut-o face cu de-

scrierea lui Jogi din Sacontala, care verosimil nici nu s'ar fi strecurat în «Strigoii», dacă Eminescu ar fi găsit o astfel de descriere în unul din cantecele Eddei.

Odin este zeul *vântului*, al *morții* și-al *înțelepciunii*. Ca zeu al vântului locul unde stă el este în munți. Se știe, că Germanii își zideau chiar templele nu numai în pădurici, ci și în munți ori la poala lor («an Bergen», Mogk., p. 395).

«La poala de codru 'n munții vechi» ajunge și Arald, când cântă pe mag. Odin însuș se numește pe sine odată (Reginmol 18) «bătrânul din munți» iar în Grimnismol, unde 'și numără toate numele sale (vre-o 40 de atribute) își zice și Sidskegg «cu barba lungă», Oski «domnul dorințelor» care poate împlini dorințele (magul i-o împlinește lui Arald), Harbard = («barbă albă») și Gondlir = «purătorul cârjii de farmece». Toate se potrivesc Magului. Scalzii îl numesc direct fjallgautr «Zeul din stânci» (Eminescu: «Picioarele lui vechie cu *piatra* împreunate» și «Pe jețul lui de *piatră* înțepenește drept»). În mână poartă Odin lancea sa Gungnir, făurită de pitici, din ea slobozeă ca zeu al furtunii fulgerile. Cred că Eminescu nu s'a gândit la o cârje și la o vargă, deosebite ci a numit cârja cu care Magul a bătut în poartă și varga farmecelor.

Câteodată și-l imaginează Germanii nordici ca orb («de veacuri el stă orb» zice Eminescu despre Mag). Când apare Odin cu oastea sa, a sufletelor celor morți, vâjăe aerul («suflare rece») ades se aude o cântare minunată («Un cânt frumos și dulce») și însoțit de o furtună puternică («Se pare că furtuna ridică al ei glas»). Ba unele trăsături din figura lui Odin par a fi trecut la Arald: Odin călăriă pe calul său Sleipnir, cel alb (Conducătorul cetei morților călărește, după credința din unele părți, pe cal negru) la locuința lui Hel, zeița morților. Înalt, cu barba lui lungă și albă călăriă învălit într'o *manta* largă și *neagră*. (Eminescu: «La pieptu-i *mantaua neagră* în falduri și-o adună».

Decizive în paralela aceasta între Mag și Odin sunt însă alte însușiri ale acestuia. Odin al Germanilor nordici este *domn al vânturilor și al furtunii*, el le cârmuiește și potolește. Eminescu: «O suflare rece aleargă prin dom», «furtuna (se) ridică», «vântul trece 'n spaimă», «biserica de-un fulger drept în două e ruptă», «în vânturi el ridică glasul său», «dă sbor furtunelor», «pornește vijelia», «Prin vânt prin neguri vine și nourii s'aștern», «Fug fulgerele în laturi», «Căci vântul adunat-a de flori de tei troiene».

Odin mai este și *zeul morții* și ca zeu al morții totodată «domn peste viața oamenilor», și domn în Valhala, în împărăția morților. Astfel el poate să recheme la viață, să învie morții. În mitologia noastră «Zorile» pot să zilească pe om, să-i dea viață, (v. Marian, op. cit. pg. 227). În Heimskringla se povestește, — și aceasta e cea mai hotărâtoare dovadă în discuția de față, căci atinge și motivul de temelie al «Strigoilor», — că Odin cântând descântecul său de moarte [în Havamal (v. 146)] se amin-

tesc astfel de formule pentru vrăjirea morților] aduce din mormânt pe Volva (vrăjitoarea). Odin ca stăpân peste viață și moarte este cunoscut numai la popoarele *nordice*, deci Eminescu a trebuit să cunoască mitologia ori literatura nordică. Astfel Magul aduce din mormânt lui Arald pe Maria cu ajutorul farmecelor, al unei formule de vrăjire, precum o știa și o cântă și Odin. Căci Odin este și domn al puterilor supranaturale și cunoștea vrăjitoria și descântarea.¹ (Eminescu: «mii de glasuri», «stihii a lumii patru»). Eră privit chiar de zeu al vrăjilor și fiindcă formulele de vrăjire se făceau în versuri, ajunse a fi socotit și de tată al poeziei. Și Eminescu încă a căutat să stilizeze cuvintele, cu cari vrăjește Magul, într-o formă, care să te facă să crezi, că ar fi o formulă cunoscută de veacuri și des întrebuințată, încât înțelesul ei poate fi pealocurea întunecat și indescifrabil, cum sunt între celelalte versuri, destul de clare în privința *scopului* vrăjirii, acestea două:

«Făceți din peatră aur și din îngheț vâpae,
Să 'nchege apa 'n sânge, din pietri foc să sae»

căci urmează versul, care cuprinde și vâpaia și sângele:

«Dar inima-i fecioară hrăniți cu sânge cald».

Acum încă un lucru, care îmbină această parte a comentariului cu partea introductivă istorică. Tot în Heimskringla (biografiile regilor norvegieni, scrise de Snorri Sturluson amintite deja), se povestește de Harald Harfagar despre care credem, că a împrumutat lui Eminescu numele pentru Arald al său, că a ars de viu pe fiul său propriu și încă pe vre-o 80 de vrăjitori, *pentru vrăjitorii*. Cu numele lui Arald ne găsim aici în atmosfera magului-vrăjitor. Istoricul Saxo Grammaticus povestește, că Odin a îndemnat la luptă pe Harald Hiltetand, celălalt naș al strigoilui Arald. Astfel avem asemănări între Odin și magul, Harald Harfagar și Hiltetand și Arald.

Ajunși la sfârșitul cercetărilor se cuvine, deoarece izvoarele acestei poezii sunt atât de întinse și bogat ramificate, să dăm o lămurire scurtă asupra lor.

Am găsit pentru motivul principal al «Strigoilor» ca izvor *credințele poporului nostru*, ale cărui plăsmuiri au fost poetizate de Eminescu ca persoane principale și în alte poezii ale sale, ca în «Călin» Sburătorul, apoi «Luceafărul», «Făt frumos din teiu».

Figura și numele lui Arald le-a găsit în istorie, din care și-a luat și fondul, care razimă întreagă acțiunea «Strigoilor». Acestea, strigoilor, le-a adăugat câteva însușiri din credințele popoarelor străine, ca lui Arald din descrierea zeului germanic Odin.

¹ Aici se dovedește că Odin a fost prototipul Magului, nu că Eminescu ar fi împrumutat direct totul. Ziceam mai sus, că motivul — un vrăjitor aduce prin vrăji pe Maria — e original, al lui Eminescu. Acesta, găsind acelaș raport la Odin-Volva, a fost ademenit să împrumute Magului său însușirile lui Odin.

Pentru scrierea «Strigoilor» a putut primi impuls dela poezii români Alexandri și Bolintineanu, din poveștile noastre, precum și dela poezii străini ca Shakespeare și Goethe; influința lui Bürger prin Lenore este sigură și tot atât de asigurată influența cântecelor eddice, chiar dacă această influință a luat calea mijlocită prin studiul mitologiei germane. Portretul Magului a fost inspirat de un portret al lui Kalidasa, poetul indic și a fost îmbogățit prin însușirile caracteristice ale lui Odin. Mitologia germană și credințe religioase străine dela cele mai felurite popoare încă și-au lăsat urmele. Motivele din «Strigoii» i-au fost foarte dragi poetului, de aceea ele se regăsesc singuratece ori unite și în alte creațiuni ale sale.

Deci Eminescu ca și Goethe și ca atâția alți poeți a adunat din multe locuri, a purtat tot ce-a câștigat prin lectură și fantazie în sufletul său, care se trudea și se sbătea să dea o formă și schimbă, adăugă, îmbulzească și rarea, pânăcând eși frumos îmbinată și hotărîtă opera nouă originală a poetului. Așa s'au parguit și s'au copt¹ și «Strigoii».

Căci cu toată fantazia bogată a lui, Eminescu este dintre acei poeți, căroră tot Goethe le-ar fi zis: Fiți bucuroși, dacă nu trebuie să căutați în cărările rătăcite și 'ntunecate ale fantaziei voastre subiecte nouă, ci luați ce vedeți și auziți, ori cetiți scrierile altora, *împrumutați* dela ei și *prelucrați*. Aceasta a făcut-o doară și el, Goethe, cel mai mare poet, începând cu Götz von Berlichingen și sfârșind cu Faust, cu Faust al său, pe care l-a găsit în povestirile poporului său, cum a găsit Eminescu pe «Strigoii» în credințele poporului nostru. Și dacă alătur aici pe Eminescu lui Goethe, nu o fac numai fiindcă am găsit în opera lor câteva atingeri, ci vreau să arăt că în desvoltarea literaturii noastre, care duce spre vârfuri, noi încă putem aștepta după Eminescu un alt poet cu puterile minții lui, cu bogăția sufletului său, dar unul sănătos și liniștit, care să nu străfulgere numai și să piară repede în noaptea mormântului, care a ascuns prea de timpuriu pe poetul cu «păr negru» al «Strigoilor».

Dr. Alexandru Bogdan.

ALESANDRU DE MOCSONYI.

Conferență²⁾ ținută la adunarea generală a «Asociațiunii»

de Dr. Valeriu Brăncuș.

Patru ani și mai bine s'au împlinit decând dela acest loc mi-a revenit onorificul rol, a ceti cu ocaziunea marilor sărbări culturale din Sibiu în ședința literară a «Asociațiunii» noastre, la 11/24 August 1905, din însărcinarea

¹ Vezi cronologia poeziilor: «O călărire în zori» 1866, apoi urmează «Făt frumos din teiu» 1875, «Călin» 1876 (o variantă *anterioară*) și «Strigoii» tot 1876 (ed. Scurtu).

² Această conferință formează un capitol din seria de amintiri, începută sub acest titlu în N-rul 3 al «Transilvaniei» din a. c. Alt capitol formează conferința cetită la Alba-Iulia, cu ocazia adunării generale a Societății pentru fond de teatru (*Mocsonyi ca muzician*) precum și conferința făcută la Lugoj cu ocaziunea matineului în amintirea lui Mocsonyi.

Nota autorului.

autorului, magistralul studiu al lui Ales. de Mocsonyi despre raportul dintre *Știință* și *Religiune*.

Ori cât de mare mi-a fost atunci fericirea, când în fața D-Voastră am fost chemat să fiu tălmaciul profunde și armonioasei cugetări a celui mai mare gânditor ce l-am avut noi Românii, înzecit și însutit mai mare este astăzi durerea mea, când, chemat de D-Voastră, am să dau aici, în semn de prinos amintirii lui, un modest mănunchiu de amintiri și aprecieri relativ la celce ne-a fost prezidentul de onoare, ne-a fost mecenatul nostru, izvorul nostru nesecat de sfaturi și de ajutoare, a fost fala noastră și astăzi nu mai este între noi, ci doar me somnul de veci în mijlocul mănoaselor câmpii torontaliene, în mausoleul dela Foeni, acel templu, din ale cărui lespezi de marmoră neagră ne grăiește o parte bună a istoriei renașterii noastre naționale pe aceste văi și plaiuri, leagănul individualității noastre naționale românești.

Acum patru ani când mi-a revenit aici rolul a cetii prima sa lucrare filozofică mai proprie, eră deja sdrobit de nemiloșii germenii ai gravului morb, cari l-au repus apoi nainte de aceasta cu o jumătate de an. Doar numai morbul l-a împiedecat de a veni în mijlocul nostru și a serbă cu noi împreună acele zile de mare serbare culturală. Dar deși greu morbos tot mai legam mari speranțe de viața lui și de lucrarea lui.

În studiul pe care l-am cetit vedeam doar cu toții numai pârga acelui mare sistem filozofic, care aveă să fie cea mai mare și mai nepe-ritoare operă a vieții lui. Studiul despre raportul dintre *Religiune* și *Știință*, prin care delimitează cu precizie matematică terenul celor doi factori mai importanți ai propășirii omenești, îl scrisese numai incidental ca și lucrările sale anterioare, pentru un almanah al societății clericilor noștri din Sibiiu, almanah care n'a putut vedeă lumina zilei — dupăcum s'a zis — din lipsa de lucrări! Astfel apoi s'a potrivit de s'a dat aici cetire acelei lucrări, care, apărută mai târziu și în limba germană, a preocupat mult și preocupă și de prezent pe acei filozofi mondiali, cari caută să stabilească raportul dintre religie și știință, fie printr'un compromis efemer, fie prin raționalizarea inadmisibilă a religiei ori prin conformarea științei cu dogmele religioase aparținătoare unui domeniu cu totul deosebit.

Ceice stam atunci în jurul lui așteptam, ca dacă nici nu va mai ajunge să aștearnă pe hârtie întregul său sistem, pentru care lucrare aveă trebuință de zece ani, după cum ne spunea, dar cel puțin ne va da capitolele principale despre problema filozofiei și metoadele ei, capitole pe cari le aveă deja pe deplin cristalizate și stilizate în cap și rămâneă numai să le pună pe hârtie. Dar — durere — n'a ajuns!

De altfel întregul său sistem eră deja în felul acesta gata și încă de mulți ani. La ceea ce lucră și studiă zi de zi ciasuri îndelungate eră așa zisa parte dialectică, pe care puneă pondul principal, ca de o parte să scoată la iveală rădăcirile filozofiei dela Aristotel încoace și de altă parte să fixeze până în detalii față de toți filozofii mai de seamă deosebirile

între sistemele lor și sistemul său propriu. Partea aceasta dialectică avea să formeze partea introductivă și după aceasta avea să urmeze propriul sistem filozofic. Neterminând cu prima, a rămas nescrisă și partea a doua, partea principală a sistemului filozofic al lui Ales. Mocsonyi.

În cercurile mai depărtate de Ales. Mocsonyi, pătrunsese de mult știrea despre acest sistem și de mulți ani circulau vesti că lucrarea este gata și are să apară în tipar. Dar lucrarea eră gata numai ca concepție. Scrisă n'a fost și nu este. Scrise avem numai singuratiche fărîmături, așa zicând, numai așchii pe cari le-a scăpat măiestrul gândirei în cursul ciorpilor operei sale monumentale. Iar din partea dialectică avem zeci de mii de însemnări ce le-a făcut la marginile scrierilor filozofice, pe cari le-a studiat anume în vederea scrierii acestei părți.

Nu știu dacă se va găsi cineva la noi care să adune aceste însemnări bogate dar răslețe din marea bibliotecă filozofică a lui Ales. Mocsonyi, ca aranjându-le și concordându-le să ne dea dacă nici nu nouă, dar lumii filozofice a viitorului, măcar contururile generale ale sistemului filozofic, care constituie cea mai mare operă a vieții lui Ales. Mocsonyi, nu știu de se va găsi cineva, dar și numai după o fugitivă apreciere a acestui material enorm, abia cred că ar ajunge o vieață omenească pentru îndeplinirea acestei lucrări. Unde să ajungă o vieață străină să pătrundă în toate minuțiozitățile gândirei unei întregi vieți atât de bogate și laborioase cum a fost a lui Ales. Mocsonyi. Doar n'a fost zi, ba pot zice, n'a fost ceas al vieții acestuia în care cugetarea lui avântată și ageră în distingeri să nu fi fost preocupată de chestii din domeniul filozofic în cadrele sistemului care i-a devenit așa zicând adevăratul mediu în care a trăit. N'a fost zi să nu fi produs ceva, să nu fi înaintat cu un pas gândirea, care prin distincții și definiri agere căută să stabilească toate înțelesurile tănuitelor rosturi ale firei. Doar întreaga lui vieață a stat sub vraja cugetării filozofice, din anii tineretelor până în ultimul cîas al vieții sale. El n'a studiat filozofia ca să devină filozof. El a fost filosof și apoi s'a apucat să studieze pe alți filozofi. Nu partea dialectică l-a adus la un sistem propriu, ci după ce s'a lămurit în agerii lui creeri un sistem, s'a apucat întru controlarea gândirii proprii de studierea și pătrunderea gândirii altora. A fost filozof născut iar nu făcut.

Terminându-și studiile liceale, s'a înscris și Ales. Mocsonyi, după cum eră curentul acelor zile, la studiile juridice, așa zicând singura facultate la modă pentru copii de domni pe acele vremuri. Dar deja atunci îl atrăgea pe Ales. Mocsonyi filosofia cu putere irezistibilă și într'o bună zi s'a prezentat la celebrul profesor Zimmermann să-i ceară sfat, de nu ar fi mai bine să se înscrie la filozofie. De multeori mi-a povestit Ales. Mocsonyi cu haz scena, când savantul profesor, ridicându-și ochii din tomurile prăfuite a măsurat cu ochii de sus până jos pe elegantul domnișor îmbrăcat după ultima modă, cu colțul batistei parfumate scos din buzunarul stîng al hainei, ghete de lac și bastonașul cu mâner de argint, răzimând patru

degete ale mânei stângi în buzunar, ținută caracteristică a mânei până în ultimele zile.

— De ce voiești să devii filozof când ești înscris la jură, îl întreabă savantul profesor.

— Iacă' așa, simt atragere, răspunde tânărul.

— Ei bine, ai cetit deja vre-un filozof, ai studiat ceva?

— Nu! n'am cetit nici un filozof, dar îmi place așa să mă gândesc asupra lucrurilor.

— Apoi ști ce — a fost răspunsul scurt al celebrului filozof — rămâi D-Ta mai bine la drepturi.

A și rămas, dar de aceea nu s'a lăsat de filozofie, ci a cugetat înainte și pe urmă apoi, târziu de tot, s'a apucat și de acele studii pe cari le consideră Zimmermann ca indispensabile pentru a începe filozofia.

Tezele fundamentale ale sistemului său filosofic, tot atâtea rezultate ale relațiunilor practice ale vieții, le găsim deja în primele lucrări și discursuri ale lui Alesandru Mocsonyi, dela sfârșitul anilor 60 și începutul anilor 70, așa că în evoluția filozofică a lui Mocsonyi nu vedem acea călătorie prin diferite direcții și concepții până ce se așază, dar nici atunci definitiv, în una, cum vedem aceasta la cei mai mulți și mai mari filosofi ai istoriei și ai zilelor noastre, ci la Mocsonyi dela început găsim aceeași concepție fundamentală, care ulterior s'a amplificat și diferențiat, dar este una și aceeași până la sfârșit, așa că toate lucrările sale, ori cât de mare este diferența în timp, patru decenii și mai bine între primele cugetări date publicității și cele din urmă, fără greutate putem constată în toate aceste, fără nici o deosebire, emanațiunile aceleiași concepții, aceleiaș sistem de gândire, aceleiaș ordini de idei. Negreșit un caz rar, dacă nu chiar fenomenal, în istoria evoluțiunei marilor cugetători ai lumii.

Dacă nici nu avem însă scris propriul sistem al lui Alesandru Mocsonyi, regăsim sistemul lui în toate lucrările lui, în toate discursurile lui, în toate scrisorile lui și vorbele lui, cari se contopesc unitar și armonic sub acelaș raport de idei și conclud în una și aceeași concepție filozofică, izvorul tuturor cugetărilor lui, al vieții lui, simțirii lui și neperitoarelor lui fapte.

Stam de el, cei mai apropiați, cari presimțiam cum se apropie cu pași gigantici sfârșitul fatal, stam de el, ca renunțând deocamdată la partea dialectică, de care se legă atât de mult, să ne deie partea pozitivă, ori măcar să fixeze cel puțin pe hârtie punctele principale de orientare asupra concepției sale despre filozofie.

Dar afară de scânteile, cari ne aruncau lungi dăre de lumină asupra sistemului, depuse în corespondență cu profesorul Francisc Savicky, în jurul criticei acestuia apărută în Phil. Jahrbuch, alta n'a mai putut fixa pe hârtie. Această corespondență, apărută în Nrul de Decembrie anul trecut al revistei «Phil. Jahrbuch» avea de gând să o editeze românește cu o introducere. În scopul acesta am fost chemat la patul lui cu trei zile înaintea morții lui, am și încercat atunci să percurgem întreaga corespondență spre

a fixă punctele de orientare pentru introducere, dar n'a mai mers. Spiritul său eră încă viu, dar corpul eră prea debilitat, nu mai putea urmă.

Prin o înțelegere tacită am pus lucrarea la o parte, pe care am editat-o apoi eu din evlavie și am stat de vorbă despre lucruri indiferente. Și după o pauză, privind la mine cu ochii vii în care mi se părea că văd strălucind o lacrimă a regretului, zise oftând lin în ton de întrebare:

— Și sistemul meu!

Și după altă pauză:

— Pagubă, dar n'am ce face!

L-a dus cu sine! Căci cu greu cred că se va găsi cine să-l reconstruiască și să ni-l redeie măcar în contururile generale. Și totuș este aceasta o lucrare, care ar merita să angajeze cele mai bune puteri ce le avem. E pagubă, ca atâta cugetare, atâta înțelepciune să piară, fără urme!

Noi cari am avut fericirea să petrecem în jurul lui, cu drag ne gândim la acele ceasuri când pe nesimțite treceam dela daraverile zilei la teme filozofice și ascultam, ca vrăjiți, la acele expuneri clare și limpezi, la aceea vorbă curgătoare, ca din carte, și dacă regret ceva este că răpiți de plăcerea a ascultă, n'a fost cine să facă însemnări sistematice, căci mult material prețios puteam adună din aceste expuneri, cari ne reaminteau feliul de a propovădui al vechilor filozofi ai anticității.

La conferențe, la adunări, la sinoade, la mese și în fine la ori ce întrunire, la care luă parte Alesandru Mocsonyi, pe neobservate trecea discuția pe teren filozofic și eră una din cele mai nobile plăceri a-l ascultă. Mulți își vor aduce aminte de asemenea scene, câți însă vor mai putea astăzi să reconstruiască ce spuneă atunci marele nostru cugetător, atât de precis și lapidar, în mod așa ușor de înțeles pentru toți, deși nu toți cei de față la asemenea ocazii erau oamenii deprinși cu cugetare disciplinată filozofică.

Chiar astăzi, în ziua când fac această conferență, 30 Septemvrie v. 12 Octomvrie n. se împlinesc doi ani de când pentru ultima dată a fost în Lugoj. Venise să ne vadă însoțit de nepotul său Alesandru. Eră o zi frumoasă de toamnă cu soare blând, care îl ademenise a veni la Lugoj, ca să dee vre-o 8 vizite pela frunțași de-ai noștri, față de cari se simția dator. Urcase scări și eră neobosit, deși respirul greu ne trădă că prea mult se încrede în puterile sale. La masă apoi am stat cu toții la P. S. Sa episcopul de Lugoj, Dr. Vasile Hossu, și aici din o anecdotă s'a încins o desbatere filozofică și am ajuns să ascultăm expunerile lui Mocsonyi despre rostul vieții.

Marea societate, care se află deja la cafea și în bună dispoziție de glume, s'a transformat în auditoriu atent și cu luare aminte încordată ascultă expunerile filozofice.

Parcă acum îl văd cum ședeă pe divanul de trestie din veranda reședinței episcopoești și explică cum a vieții înseamnă desvoltarea conform firei a germenilor de vieață, cum această desvoltare este condiționată prin mediul în care se petrece, cum condițiile aceste pot fi prielnice ori

neprielnice, prin cari este totodată determinat rolul educațiunii; cum între dezvoltarea aceasta a germenilor de viață și mediul în care se petrece este un raport intim de reciprocitate, de o parte acomodându-se germenii mediului în cari se dezvoltă, de altă parte asimilând germenii acest mediu, cum din procesul de asimilare se naște civilizația omenească, iar din procesul de acomodare cultura, și a revenit apoi la definirea culturei și civilizațiunei, pe care a dat-o cu ocaziunea unei sesiuni sinodale la Caransebeș povestind un epilog hazliu, întâmplarea unui profesor, care voinde să reproducă la o adunare învățătoarească definițiile lui Mocsonyi le-a spus pe dos spre marea revoltă sufletească a ascultătorilor.

Și vorba curgea înaintea și vorbitorul ținea în ochi auditorul, oprindu-se de câteori i se părea că nu-l pricepe bine unul sau altul și prin întrebări și explicări detaiate, tot atât de interesante și instructive, revenea cu încetul la firul întrerupt. Cu cât înainta în vorbă, devenia tema tot mai bogată. Eră deja timpul plecării la tren și cei mai însetați de a-l ascultă l-am însoțit până la gară, unde a urmat cu expunerile, ba unii mai nesăturați l-am însoțit și în tren până la punctul unde se încrucișează trenurile, despărțindu-ne numai cu greu și dorind, ca să avem parte cât mai curând de continuare.

Așa se întâmplă aceasta la toate ocaziile. Pe multe terene a fost mare Ales. Mocsonyi, dar așa neîntrecut ca în filozofie nu eră pe nici un teren. Aici eră el acasă. Aici se simțea pe deplin stăpân și avea o deosebită mulțumire, când simțea că ideea a putut da cea mai potrivită și mai precisă expresiune.

Auditorul eră pentru dânsul cel mai bun control. Anume căută să expună, ca să vadă dacă prin feliul expunerii reușea să trezească în ascultător aceeași idee, căreia căută să-i dea expresie. Și nici când, nu căută în auditor ci în sine vina, dacă nu reușea să fie priceput. Imprejurarea că nu a fost înțeles la expunerea unei idei îl îndemna să revină, să cerce a o exprima altfel, să caute cauza de ce nu este înțeles. Corectitatea exprimării ideilor sale o căută în măsura reogîndirii acestor idei în creerii celor ce îl ascultau. Neconținut își amplifică și preciză definițiile. O singură observare a d-lui Titu Hațieg, căruia i-am cetit atunci încă în manuscris «Raportul dintre religiune și știință», a ajuns ca să introducă pagini noi în manuscris, pentru a face chestia mai explicită; o evidentă falsă interpretare a profesorului Savicky l-a îndemnat ca în corespondență să modifice definiția ce a dat-o religiunei, deși eră o teză fundamentală a lucrării — bine înțeles modificarea nu privește esența, ci modul de exprimare al ideii — o modificare însă care face pe Savicky se considera de diferite aceste două definițiuni, căci în studiul său zicea Mocsonyi că ființa religiunei «constă din un raport subiectiv mistic al inimei cu cauza primordială mistică a lumii», văzând, că Savicky consideră în această definiție raportul ca subiectiv, în loc de raport între subiect și cauza primordială, a eliminat îndată Mocsonyi cuvântul «subiectiv» din de-

finiție, modificând-o în «raport mistic al omului cu cauza primordială mistică a lumii», după cum se poate aceasta vedea din prima scrisoare a lui Mocsonyi către Savicky. O nizuință stabilă de perfecționare îl caracteriză pe Mocsonyi în toate lucrările sale.

Zile și luni întregi se frământă adeseori în jurul exprimării unei idei, ținând seamă de toate subtilitățile. Dar după ce găsesea expresia adevărată a ideii, atât de puternic i se imprimă aceasta în creeri, încât după lungi ani o reproducea cu cea mai mare precizie. Memoria lui în privința aceasta eră fenomenală. Tot ce a cugetat și a spus vreodată undeva, reproducea, din cuvânt în cuvânt, după zeci de ani. În Noemvrie anul trecut, când discutam despre răspunsul la un interview, mi-a reprodus din cuvânt în cuvânt — le-am însemnat atunci — mai multe pasagii din discursul ce l-a rostit în dietă la anul 1870 cu ocazia desbaterii legii municipale și controlând eu ulterior, după ziarul dietei, textul însemnat de mine, am rămas surprins că, chiar și până la subtilitățile de interpuncțiune, a fost pe deplin identic textul tipărit la 1870 cu textul pe care mi l-a dictat bolnav din pat în Noemvrie 1908, va să zică după 38 de ani, fără ca în acest răstimp să mai fi cetit el vreodată ce a zis atunci. Tot așa de precis reproducea și vorbele altora, cari l-au impresionat vreodată. Aici în sânul Asociațiunii a rămas de pomină, când Mocsonyi ca prezident, conducând o lungă și răsleață desbatere în ședința plenară a secțiilor, făcând la încheerea desbaterii resumatul lătareței discusiuni, a frapat pe toți cu preciziunea cu care a reprodus întregul mers al desbaterii.

Mi-aduc aminte de o scenă hazlie petrecută în toamna anului 1894 la Timișoara, cu fericitul nostru soț de luptă Dr. Ghiță Candrea, venit la Timișoara să iee parte la redactarea ziarului cotidian «Dreptatea», după ce luase doctoratul în filozofie la universitatea din Strassburg, având de temă a disertațiunei, paremi-se, tocmai celebrul imperativ categoric al eticei lui Kant.

Țin să permit că Ales. Mocsonyi, care recunoștea fără doar și poate genialitatea lui Kant, eră un declarat anticantian, atribuind lui Kant marile rătăcirii ale filozofiei moderne din cari nici astăzi n'a putut scăpa cugetarea filozofică. O parte mare a lucrării lui Mocsonyi tinde tocmai de a readuce filozofia la bazele sănătoase, pe cari le-a dat marele filozof Aristotel, pe cari însă gânditorul dela Staghiră n'a ajuns a le elabora în toate detaliile.

În toate lucrările sale arată Ales. Mocsonyi cu o putere de convingere stringentă marile rătăcirii ale genialului Kant și revenind la bazele date de Aristotel își construște sistemul său propriu.

Așa și în etică, consideră Mocsonyi imperativul categoric al lui Kant de o fatală rătăcire.

Când s'a întâlnit Dr. G. Candrea cu Mocsonyi, la Timișoara, habar n'avea de filozoful Mocsonyi. Deabiă în cele politice a început atunci a-l cunoaște — ca și noi toți — și a-l admiră, de filozoful consumat

n'avea de unde ști. Ca de obicei, zăcea Mocsonyi pe divan, iar noi ședeam în jurul lui la masă și venind vorba de Strassburg și filozofie, de teza de doctorat, ne-am pomenit în toiul desbaterii despre etică. Candrea, cum nici nu se putea altfel, era kantian din creștet până 'n tălpi și la început, văzând că Mocsonyi ia la critică pe Kant, a trecut peste aceasta cu zâmbetul binevoitor al unui tânăr bine crescut, care nu voeste să su-pere pe un om mai bătrân și de o poziție atât de distinsă socială.

Dar discuția s'a încintat mereu și bunul nostru Candrea venise în foc, neadmițând ca cineva — fie acela ori-și-cine — să grăiască de rău pe idolul său, pe Kant.

Dar și Mocsonyi venise în foc. Atunci ca niciodată îl văzusem sărind de pe divan drept în sus, spunând vorbele, că *Kant face speculă din vir-tute*. În acest moment și-a ajuns discuția culmea. Candrea era din cale afară indignat, iar Mocsonyi începuse să citeze pe rând tezele lui Kant ca să dovedească aceasta. În scurtă vreme era însă Candrea strâns cu ușa și n'avea altă scăpare decât să nege, că Kant nu zice celece le susține Mocsonyi, pentru a-l combate.

În acest moment apoi a revenit discuția în cadre de tot serioase. Mocsonyi a început să citeze de-a rostul pasajii întregi din «*Kritik der praktischen Urtheilskraft*» a lui Kant. Nedumerit a plecat Candrea la locuință să aducă această carte a lui Kant și a rămas ca înmărmurit când s'a convins că toate pasajile citate erau din cuvânt în cuvânt așa cum le-a spus Mocsonyi. Dar nu numai Candrea, ci noi toți cari eram de față, am rămas — ca să folosesc o vorbă trivială — gură căscată. După aceasta a încetat discuția, nici unul n'am mai zis nimic, ci am ascultat cu mare atențiune critica nimicitoare ce a făcut-o Mocsonyi eticei lui Kant, și apoi expunerile lui proprii despre etică.

Eu așa cred, că tocmai această discuțiune l-a îndemnat pe Mocsonyi, când vre-o câțiva ani mai târziu, invitat de societatea «România Jună» să scrie ceva pentru almanahul ce avea de gând să scoată această societate, a scris frumosul articol despre «*Problema vieții*» în care face tocmai dis-tingerile de atunci despre bunul eudemonistic și bunul etic, arată poziția lui Aristotel, diferențierea ce a urmat prin școala stoică și epicureism, apoi direcțiunea eudemonistică-utilitară și revine în fine la «curioasa întorsătură» — cum zice — pe care o formează concepțiunea Kantiană în direcțiunea stoică.

Scuzați, dacă în legătură cu această amintire citez aici unele pasagii din articolul lui Mocsonyi despre «*Problema vieții*», care ca și ceilalți articoli ai lui sunt încă prea puțin cunoscuți. S'a întâmplat și cu acesta că a zăcut ani dearândul în saltarele societății «România Jună», care neavând material suficient n'a mai scos almanahul proiectat, până ce adresându-se în asemenea scop soc. Petru Maior din Budapesta, către Mocsonyi, cu rugarea să le scrie un articol pentru un almanah, cu mare chiu și vai a scos manuscrisul dela «România Jună» și l-a transpus socie-

tății «Petru Maior», care apoi l-a și publicat în almanahul tipărit la 1902 în tipografia «Aurora» a lui Todoran din Gherla. Deși tipărit și reprodus la timpul său de «Drapelul» și «Tel. rom.» a rămas puțin cunoscut acest articol.

Reproduc aici numai pasagiile referitoare la Kant:

«Deși pretinsul rigorism stoic al eticei Kantiane nu este tocmai veritabil, stând precum se știe, în dosul aparentului său rigorism etic ascuns eudemonismul religios, și deși o doctrină, care sistemul său moral nu și-l bazează pe spontaneitatea instinctelor și inclinațiunilor etice, ci pe datorință, esența moralității o vede în conflictul dintre datorință și inclinațiune iar dincolo de mormânt postulează stabilirea unei armonii între meritul moral și fericire, deși o astfel de doctrină sigur nu stă la înălțimea contemplațiunii stoice, care în toate aceste puncte reprezintă tocmai contrarul și care, pe lângă toate unilateralitățile și exagerațiunile sale prin necondiționata ei apreciere a bunului etic, ce toată valoarea și răsplata sa o poartă numai în sine însuș, documentează un spirit etic impunător de respect, cu toate acestea Kant trece de modernul reprezentant al anticei Stoa. Și dacă lui cu tot dreptul i se recunoaște meritul de a fi accentuat cu toată agerimea diferența generică între moralitate și fericire, ce până atunci parte n'a fost destul de băgată în seamă, parte a fost complet ignorată, totuși el și aci, ca și în altele, a trecut departe peste țintă. Pe când Epicur și Stoa, cum văzurăm, au identificat în mod invers moralitatea și fericirea, Kant cade din aceasta unilateralitate într'alta, când nu numai distinge între ambele, ci statorește, cel puțin pentru aceasta viață între ele și o relațiune de incompatibilitate principială.

«Astfel vedem cum știința — după ce întemeietorul ei n'a dat diferenței generice a acestor două idei atențiunea altădată îndatinată la el — rătăcind ea în direcțiuni unilaterale, vine într'un conflict serios cu faptele și cu conștiința naturală a popoarelor, prin ceea ce mai mult contribuie la încurcarea, decât la limpezirea problemei.

«Pentru scopul nostru ajunge să ne ținem numai de conștiința naturală, nealterată de teorii artificiale, ci condusă de instinctele sănătoase, și atunci ori că considerăm experiența de toate zilele ori că răsfoim istoria culturală a popoarelor, vom găsi cum conștiința naturală a popoarelor pururea și pretutindenea consideră plăcerea de un bine, durerea de un rău, precum aceasta de altminterlea de sine se înțelege, dar nici odată și nicăiri nu cuprinde plăcerea și durerea ca criterii ale binelui și răului moral și aceasta din simplu motiv, pentru că nici plăcerea nici durerea, ci caracterul omului constituie peste tot unicul și singurul obiect de apreciere morală. Sub dominațiunea acestor legi psihice conștiința naturală a popoarelor, deja în periodul de cultură încă înfășurat în mit, resimte de tot instinctiv, diferența generică între moralitate și fericire și sub dominațiunea acestor inalterabile legi naturale ale vieții noastre sufletești execută

aprecierea morală a caracterelor și a diferitelor lor întocmiri, care apreciere apoi cu progresul în cultură se evaluează tot mai fin.

«Proprietățile bune și rele ale caracterului, firmitatea și slăbiciunea, nobilitatea și josnicia de caracter etc., sunt acele proprietăți ale sufletului, cari cu necețitatea legilor naturii deșteaptă în fiecare om normal organizat sentimentele de respect, ori dispreț, și provoacă prin aceasta senzația morală de laudă sau de blam.

«În caracter deci, mai precis zis, în *integritatea resp. defectuositatea caracterului*, cum le cuprinde amăsurat gradului său de cultură conștiința poporului, zace și singur numai în aceasta zace, întreagă *valoarea sau nevaloarea morală a omului*, fără considerare, dacă el altmintrelea duce o viață fericită, sau nefericită, ceea ce depinde, precum se știe, nu numai dela caracter, ci și de favorul, sau nefavorul relațiilor vieții. Este, deci tocmai așa o exagerațiune mărginașă nebuniei a zice, că virtutea singură de sine face fericit pe om, precum absurd este a căuta virtutea în combaterea din princip a fericirii proprii, — de cumva doară n'am nutri speranța de a răscumpăra cu acest preț fericirea eternă, va să zică a face speculă din virtute.

„Din contră, dacă vom considera fără de nici o preocupățiune faptele, atunci va trebui să recunoaștem, că între relațiuni nefericite ale vieții și cel mai nobil caracter poate să fie nefericit, iar între împrejurări fericite și cel mai depravat caracter poate să fie în modul său fericit; de altă parte însă va trebui să protestăm și contra acelei extravagante teorii de incompatibilitate, după care virtutea și fericirea se exclud în princip. Instinctul fericirii este atât de general impregnat naturii omului, încât fiecare caracter, cel moralmente integru ca și cel moralmente defectuos, țintește la fericire; este însă o mare deosebire în modalitatea cum aceste două specii de caractere caută a ajunge fericirea. Pe când deviza uneia sună: fericire cu orice preț, deviza celeilalte este: fericire dar nu cu orice preț.

«Ambele tind la fericire, însă în cazuri de conflicte între principiile moralității și între fericire, cum cursul vieții, precum se știe, atât de des le aduce cu sine, caracterul moralmente defectuos va sacrifica principiile moralității instinctului său de fericire, din contră caracterul moralmente integru, căruia aceste principii îi stau mai presus de toate, va renunța fără șovăire mai bine la fericirea sa, ba în caz de lipsă, chiar și la viața sa decât să-și vatăme integritatea caracterului.

«Moralitatea și fericirea sunt prin urmare două separate, toto genere diverse specii de bunuri ale vieții. Fericirea este bunul eudemonistic și se cuprinde în satisfacerea instinctelor vitali, condiționată în mare parte și de favorul împrejurărilor vieții; moralitatea este bunul etic și se cuprinde în integritatea caracterului, care între toate împrejurările, fericite sau nefericite, pururea deopotrivă știe a se afirma și conserva intact, iar principiile, după cari se întâmplă aceasta, constituie principiile de mora-

litate. Aceste două specii de bunuri ale vieții pot, precum văzurăm, acuși să coincidă, acuși să se desbina, acuși să se condiționeze, acuși să se exchidă.

«Și în cazul din urmă, în cazul de conflict între ele zace punctum saliens atât pentru viață, cât și pentru știință. În adevărata apreciere a diferenței lor de valoare la un asemenea caz de conflict se cuprinde și adevărata deslegare a problemei vieții.»

Mă opresc aici cu citațiunea pe care am reprodus-o nu numai ca întregire la cele expuse mai nainte, ci și ca specimen din lucrările lui Alesandru Mocsonyi de natură filozofică.

De altfel o critică severă științifică a sistemului lui Kant, conține ultima lucrare mai mare a lui Mocsonyi, studiul despre raportul dintre știință și religie, în a cărui parte dialectică arată cum toate principiile fundamentale gnoseologice ale lui Kant constituie tot atâtea negațiuni ale tuturor principiilor sănătoase gnoseologice.

Și e caracteristic că întreaga critică germână, care a remarcat această lucrare a lui Mocsonyi, află expunerile lui Mocsonyi de «interesante» «agere» demne de remarcat etc. dar nici una din critici nu a intrat până acum în meritul chestiunei, deși tocmai aceasta eră ce așteptă Mocsonyi cu mare interes, gata a intra în polemică la caz că ar fi fost combătut din vre-o parte. Dar până acum nu s'a găsit cine să-l combată. Singur profesorul din Pelpin Savicky, dar și acesta numai ca să apere valoarea obiectivă a cunoștințelor religioase. Cum, se poate vedea din corespondența publicată în Phil. Jahrbuch din Fulda și reprodusă de mine românește în broșură separată.

Nu voiesc să vă obosesc mai departe cu aceste studii, cari nu sunt potrivite pentru conferențe, căci reclamă o atențiune atât de mare pe care și omul de specialitate o găsește numai la masa de studiu când însuș cetește și recetește fiecare pasagiu, dându-și seamă de toate subtilitățile gândirii, dar nu pot încheia această conferință fără să dau atențiune lui Mocsonyi ca președintele nostru și mult regretatul nostru preșident de onoare, care a definit în cuvinte atât de clasice misiunea noastră ca Asociațiune și marea problemă ce avem de împlinit.

Din celebrul discurs rostit la Oravița, când a deschis ca preșident adunarea noastră generală din 1902 rețin aici următoarele pasagii în care definește cultura națională, sub al cărei raport proclamă concentrarea națională întru apărarea existenței naționale a poporului român din Ungaria:

«Cultura este cel mai însemnat factor de putere al popoarelor în toate timpurile, între toate împrejurările. Sunt însă timpuri și împrejurări, când precum o simțim și noi — chestiunea culturei poate să devină pentru un popor chiar o chestiune de viață. (Așa-i!) Astfel lupta pentru cultură nu este altceva, decât luptă pentru existența națională. (Aprobări vii!)

«Firește, numai cultura adevărată are această putere conservatoare, iar cultura adevărată nu poate să fie alta, decât numai și numai cultura națională. (Aprobări).

«Dacă cultura poporului este — precum deja etimologia cuvântului ne-o indigitează — cultivarea însușirilor intelectuale și morale ale unui popor, și dacă tocmai aceste însușiri sufletești în specifica lor sintesă psihică constituie caracterul național al acelui popor, atunci e lucru învederat, că numai cultura națională este cultura adevărată. (Aprobări vii).

«Și precum caracterul național se manifestă în limba, în modul de gândire și simțire, în datinele și moravurile, în tradițiunile și idealurile naționale, în poezia și industria națională, în portul național și altele, așa și cultura națională are să îmbrățișeze întreaga viață națională în toate manifestațiunile ei. Ea are să conserve, să cultive, și unde e de lipsă să nobiliteze toate elementele naționale ale vieții poporului.

«Ea are să desvoalte conștiința națională, baza culturei naționale, sentimentul religiozității, baza moralității, patriotismul, baza virtuților cetățenești, spiritul economic, baza prosperării materiale, simțul estetic, baza nobleței inimei, cu un cuvânt cultura națională are să deslege toate puterile rămase încătușate prin vicizitudinea timpurilor, are să deștepte toate puterile latente ale poporului, ca astfel să fie asigurată, în butul tuturor pericelilor amenințătoare, existența națională a poporului român din Ungaria. (Aprobări și aclamări!).

«Vedem cât de măreață este ideea culturei naționale și cât de mari și vitale sunt interesele legate de realizarea ei. (Așa este!)

«Dar cât de măreață este ideea, atât de grea este realizarea ei. Este o operă grandioasă, ba putem zice, o operă gigantică, la care ne-am angajat. Aceasta firește nu poate fi opera unei singure generațiuni, dar este o operă deamă de stăruințele cele mai nobile ale generațiunilor, este o operă care pretinde dela fiecare generațiune încordarea și concentrarea tuturor puterilor sale. Și dacă undeva, apoi aici se potrivește pentru noi deviza: viribus unitis, căci dacă undeva apoi aci în sinul Asociațiunei noastre ne este dată posibilitatea de a concentra toate puterile noastre. (Aprobări vii!).

«Prin Asociațiune ni s'a deschis arena, la pragul căreia dispar toate veleitățile despărțitoare; pe această arenă ne prezentăm desbrăcați de toate particularismele, de toate divergențele confesionale, politice, locale ori provinciale, pe acest teren ne întâlnim cu toții uniți într'un cuget și o simțire.

«Asociațiunea este expresiunea unității și solidarității naționale pe terenul cultural al poporului român din Ungaria; iar prin organizarea ei ni-e dată posibilitatea concentrării puterilor noastre. Astfel ca o zi epocală va străluci în analele ei ziua, în care Asociațiunea va vedea organizată sub stindardul său întreaga inteligință română ca o armată bine disciplinată în serviciul cauzei naționale. (Așa este!)

«Concentrarea națională deci să ne fie lonzinca».

Iar ca încheiere, dați-mi voie să cetesc aici acea confesiune națională culturală, pe care a făcut-o la 1896, când extinzându-și Asociațiunea acti-

vitătea și asupra Ungariei propriu zise și a părților bănățene, a salutat Ales. Mocsonyi în numele Bănățenilor la Lugoj prima adunare generală a Asociațiunii pe pământul Bănătuului de odinioară.

E o chemare la luptă, care nici când poate nu a fost atât de actuală, ca tocmai în zilele noastre:

«Pentru un popor luptă mai nobilă decât lupta pentru cultura sa proprie, nici că s'ar putea închipui (Aplauze).

«Dar lupta aceasta nu este o luptă sângeroasă, o luptă cu foc și cu fer, nici o luptă pentru interese meschine și efemere. Este luptă cu armele cele mai nobile ale minții și inimii, pentru idealuri mărețe și neperitoare. Iar idealurile aceste izvoresc din sentimentele lor religioase, naționale și patriotice.

«Și cutez a afirma fără sfială, ca aceste sentimente nobile, la nici un popor nu sunt mai adânc înrădăcinate în inimi, la nici un popor nu sunt ele mai armonios contopite, decât la poporul român. (Bravo).

«Chiar și în secolul nostru, despre care, pe cum știm, dintr'o parte nu scrutez cu câtă îndreptățire, dar negreșit cu oarecare predilecțiune, mereu se afirmă că ar fi secolul necredinței, chiar și în secolul acesta noi cu satisfacțiune putem susține că nu există popor, care ar fi mai evlavios, care s'ar alipi cu mai multă căldură de inimă la credința sa moștenită de strămoși, decât poporul român. (Aplauze repetite).

«Despre acest popor încă de pe timpuri când conștiința națională a popoarelor eră adânc adormită, s'a zis cu drept cuvânt că acesta, mai mult decât la viață ține la limba sa.

«În privința sentimentelor sale patriotice, pe cari poporul român totdeauna, mai mult prin fapte decât prin vorbe le documentează, este cunoscut, dar și recunoscut că poporul român în sacrificii patriotice, în sânge și în avere, nu a rămas îndărăpt la nici un timp față cu nici un popor din patrie. (Bravo! aplauze repetate).

«Ca un ce tot caracteristic pentru poporul nostru apare însă cea frumoasă, intimă și armonioasă contopire a acestor sentimente nobile, care contopire mai perfectă și mai armonioasă nu o vom găsi la nici un alt popor.

«Sentimentele religioase și naționale ale poporului român sunt prin mii și mii de fire vii și delicate, atât de strâns conșesute și concrescute, încât ele fără vătămarea lor nici că s'ar putea despărți unele de altele.

«Bisericele noastre sunt curat și complet naționale, iar moravurile, datinele și tradițiunile sale naționale sunt mai toate suportate și saturate de idei și sentimente religioase. Nu altfel stă lucrul și cu sentimentele sale patriotice.

«Sunt convins că patriotismul poporului român, izolat de sentimentele sale religioase și naționale, s'ar uscă ca o creangă ruptă de pe trunchiul ei. (Aplauze frenetice).

«În această armonioasă trinitate a sentimentelor mai înalte și mai nobile ale inimei omenești se manifestează acel idealism nobil al poporului român, care formează trăsătura fundamentală a caracterului său național.

«Din această indisolubilă trinitate a sentimentelor religioase, naționale și patriotice resare în deplina sa splendoare geniul național al poporului român.

«Acest geniu național al poporului român are să-i fie în totdeauna și bunul său Geniu.

«Până când poporul român va fi inspirat de bunul său Geniu, până când noi, inteligența, fideli acestuia ținem neclintit, ca la o dogmă neres- turnabilă, la convingerea că cultura poporului are să fie *creștină națională și patriotică*, până atunci poporul român în fața tuturor pericolelor amenințătoare, liniștit poate exclamă: afară de «frica Domnului» altă frică nu cunosc! (Aplauze frenetice repetate)».

Dr. AUGUSTIN BUNEA.*)

(1857—1909.)

Eruditul canonic din Blaj, Dr. Augustin Bunea s'a mutat din șirul nostru.

Când eram mai mândri de el; când știința, biserica și neamul românesc așteptau mai mult dela puterile lui; când privirile Românilor din toate unghiurile se îndreptau cu mândrie și cu nădejde spre el, o năpraznică lovitură ne-a prăbușit toată mândria aceasta și ne-a spulberat în vânt toate nădejile ce le legam de talentul și sufletul său mare.

Soartea ne-a pizmuit atâta mărire și într-o zi fără noroc ne-a răpit bărbatul care eră cununa capului nostru și mândria întreg neamului românesc.

S'a stins fala Sionului românesc și știința românească a pierdut pe unul din luceferii ei cei mai strălucitori, pe unul din istoriografii cei mai de seamă ai veacului nostru.

S'a încheiat fără vreme o carieră plină de muncă, de inteligență și de dragoste învăpăiată pentru biserică și neam.

Moartea sa n'a fost în ordinea naturii; nu ni l-a răpit la adânci bătrânețe, ci în apogeul măririi, în floarea vârstei, când putea mai mult și când eră mai mare lipsa de înțelepciunea, îndrumările și voința lui de fer.

Chiar pentru aceea lovitura este atât de grozavă.

În aceste zile de grea încercare nu se putea o pierdere mai mare, o nenorocire mai sguuitoare.

Acum este al istoriei.

Și istoria se va opri des la numele lui; va vorbi și va scrie mult până va exhausta în întreg cuprinsul vieții și activității sale mărețe.

* * *

*) Acest articol destinat să ocupe locul de frunte din numărul de față, îl dăm la acest loc din cauza întârzierii cu care l-am primit.

Augustin Bunea s'a născut în comuna Vad din comitatul Făgărașului, la 4 August 1857, din părinții Arsenie Bunea, paroh în Vad și Verona Urs, nepoata Baronului David Urs, eroul dela *Lissa*.

Primele învățături le-a căpătat în școala grănițerească din Vad și Ohaba iar studiile secundare le-a făcut în gimnaziul român din Brașov, până în clasa VII., pe care o termină în Blaj.

Ca student de clasa VIII., în toamna anului 1877, fu trimis la Roma pentru a-și face studiile filozofice și teologice la colegiul de Propaganda Fide. Aci ascultă profesorii cei mai celebri ai institutului, pe Francisc Satolli, Ubaldo Ubalđi, Galimberti, Antoniu Agliardi, Tarnassi, irlandezul Schmidt și alții. În 4 Decembrie 1881 a fost hirotonit întru preot, prin Arhiepiscopul Stefan Stefanopoli, iar în 1882 fu promovat la gradul de doctor în teologie, lucrând cu această ocazie teza: *Despre sacramentul Euharistiei*.

Reîntors în patrie, la Blaj, el își începe cariera, la 1882, cu o slujbă smerită, de cancelist, în oficiul arhidiecezan, dar prin hărnicia sa neobosită, prin inteligența sa rară și prin forța sa de muncă extraordinară s'a ridicat repede până la treapta de dignitar bisericesc.

Deja la 1884 e numit asesor consistorial.

La 1886 ajunge profesor de teologia dogmatică și de religione în gimnaziul arhiepiscopesc din Blaj, în care calitate a funcționat până la 1888, fiind în acelaș timp și prefect de studii în seminarul tinerimei studioase, iar mai târziu în seminarul teologic arhiepiscopesc.

În 1888 fu numit secretar metropolitan și protonotar consistorial.

La 1891 fu distins cu rangul de protopop onorar.

Iar în anul următor Pontificele dela Roma îl numi camerier papal supranumerar.

Nu peste mult, la 1895, fu ales canonic-teolog, dar din cauza divergențelor ivite între guvern și ordinariatul metropolitan, cu privire la interpretarea literelor fundamentale ale capitlului, abia la 1898 putu fi aprobat și înaintat la demnitatea de canonic-școlastic, dela care s'a ridicat până la rangul de canonic-custode.

Înzestrat cu calități și puteri sufletești extraordinare, canonicul Augustin Bunea eră menit să meargă și mai departe.... Aci e perderea noastră ireparabilă, că n'a trăit să-l vedem, cu vremea la locul său, în scaunul de Arhiereu.

* * *

În toate slujbele acestea Augustin Bunea a cheltuit multă putere și răvna lui de muncă îi cerea mereu să schimbe și nopțile în zile.

În orice slujbă Augustin Bunea a fost modelul omului neobosit. Chiar și catastrofa l-a surprins pe câmpul datoriei, ca pe un erou.

Întru toate a fost prototip de om cinstit și cuminte, și îndeplinitor neobișnuit al datoriei.

Lângă nemuritorul Mitropolit Vancea, a stat ca secretar dela 1888 până la moartea aceluia și în toată vremea aceasta a fost mâna dreaptă a Arhiepiscopului său. Și deși făcea slujba aceasta în vremuri de grele încercări, el munciă pururea cu înțelepciune și cu perseveranță în lucrurile ce se îngrămădeau din greu asupra umerilor săi.

Acelaș om harnic și muncitor s'a arătat și ca asesor consistorial: neîntrecut în rezolvirea tuturor actelor de însemnătate mai cumpănitoare.

Și acelaș a rămas și mai târziu, în noua demnitate de canonic. Preot mare, muncitor viguros, sfătuitor prudent al consistorului, fala capitlului dar mai ales luptător neînduplecat al tuturor principiilor de ordin mai înalt.

În calitate de canonic, Augustin Bunea a trebuit să poarte — pe rând, diferite slujbe grele: inspectoratul școlar arhidiecezan, administrarea domeniilor fundaționale și mai pe urmă rectorul seminarului teologic arhiepiscopesc etc.

Ca inspector școlar, el a fost cel dintâi care a întreprins călătorii obositoare prin arhidieceză; a vizitat școli și biserici; a luminat cu învățăturile sale înțelepte poporul, dascălii și preoții, arătând scăderile învățământului și modalitățile prin care acelea s'ar putea îndrepta și delătura.

Asemenea și-a făcut intrare neobicinuită și în administrația centrală capitulară, înființată la anul 1901. Averile administrate de acest oficiu, mai nainte se aflau într'o stare înapoiată. Multe din ele aduceau foloase neînsemnate; altele rămâneau fără nici un câștig, și iarăș altele încheiau socotelile cu pagubă. Deodată însă cu venirea lui Bunea în fruntea administrației centrale capitulare situația s'a schimbat, controla și mâna lui de fer a făcut ordine pretutindenea și veniturile în curând s'au îndoit și întreit pe toate terenele.

În vara anului 1909, fu numit rector al seminarului teologic arhiepiscopesc.

Pentru el această slujbă nu aducea nici liniște, nici venituri. Dar o primă în interesul institutului. Voiă să introducă și aci reforme, să-l facă mai corespunzător educațiunii preoțești de astăzi și să-l lărgească, pentru a putea încape până la 100 de clerici.

Dar fulgerul omorîtor a pus capăt la toate.

* * *

Ori ca inteligență, ori ca forță de muncă, în biserica unită Augustin Bunea s'a ridicat la culmile izbânzii, a devenit o individualitate stăpânitoare.

Istoria bisericii noastre va veni cândva și va da seamă, mai deaproape, de rodnicia lui activitate, și atunci mărturia cea mai vrednică și nefățărită va fi arhiva metropolitană din Blaj.

Arhiva aceasta va spune mai bine toate calitățile și meritele netăgăduite ale acestui mare dignitar bisericesc, pentru toată vremea câtă a consacrat el slujbelor bisericești sale. Arhiva aceasta veche, prăfoasă și necunoscută va spune odată mai puternic toate laudele acestui învățat canonic din capitlul Blajului.

Ea va arăta, între toate mărturiile, mai autentic și mai lămurit vrednicia lui Bunea. Și va spune, în toată puterea cuvântului, că pe acest canonic l-au caracterizat întotdeauna virtuțile cele mai împodobitoare: talent rar, spirit de disciplină, mână de fer, dor de muncă, iubire de dreptate, conștiință curată și cunoștințe vaste, — prin cari se disting caracterele marcante.

* * *

Dar activitatea sa nu s'a mărginit numai la slujbele ce i le cerea biserica. Alături de acestea sufletul său se mai frământă și de necesitățile naționale și culturale ale neamului. Dignitarul bisericesc eră deodată și un factor hotărîtor în viața culturală și politică a poporului său.

La toate adunările și mișcările românești culturale și politice luă parte activă și pretutindeni eră sufletul acțiunei, încurajă toate pornirile bune și îmbrățișă cauza tuturor societăților noastre culturale. În Blaj de ex. a reînființat casina română, a urzit reuniunea femeilor și societatea meseriașilor, și a purtat ani dearîndul războiului cu guvernul pentru înființarea școlii de meserii etc. Pretutindeni glasul lui străbătea cu demnitate și cu îndrăzneală, și da povețe cuminte mulțimii și conducătorilor de-o potrivă.

În politică nu părea amestecat, dar eră un naționalist fanatic. Credea cu tărie într'un viitor al neamului, și zilele mai bune le așteptă să vină prin Habsburgi!...

Din principiu nu făcea mult sgomot în jurul său, dar când cerea trebuința își spunea deschis și cu energie cuvântul hotărîtor.

În procesul memorandumului dela Cluj a fost unul dintre cei mai aprigi apărători ai cauzei naționale.

Iar în conferențele naționale, în adunările poporale și în congregațiunile comitatense s'a dovedit de cel mai chemat îndrumător al tuturor năzuințelor noastre mari.

Ca orator a fost cel mai mare dintre cărturarii noștri de dincoace: orator cu gură de aur, dulce la vorbă, puternic în argumentare, limpede în expunere.

Discursurile sale, cu cari a parentat pe mulți dintre fruntașii neamului, sunt și vor rămâne modele vecinice de cea mai strălucită oratorie românească. Vor rămâne monumente durabile în amintirea aceloră, cari au muncit și suferit pentru neam.

Dar nemuritor s'a făcut prin scrierile sale.

* * *

Ca scriitor Augustin Bunea s'a ridicat de mult între cei dintâi erudiți ai noștri.

O mare parte a scrisului său, din anii tinereții, articole de natură istorică, teologică și polemică, s'au risipit în foile vremii, în *Gazeta Transilvaniei*, *Tribuna*, *Foaia bisericească și scolastică* și în *Unirea*. Asemenea a colaborat, dela început și la *Enciclopedia Română*, în care a publicat o lungă serie de articole temeinice din istoria bisericeii unite,

Independent a publicat :

1. *Mitropolitul Dr. Ioan Vancea de Buteasa*, schiță biografică. Blaj. 1890, 41 pag. 8°
2. *Chestiuni din dreptul și istoria bisericei românești unite*. Blaj. 1893, Part. II. 400 pag. 8° (Part I. 269 pag. 8° de Dr. Alex. Grama).
3. *Episcopul Ioan Inocențiu Micu Klein (1728—1751)*. Blaj 1900. 422 + XVI. pag. 8° mare.
4. *Istoria scurtă a bisericii române, unite cu Roma*, în șematismul Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș pe anul 1900, pag. 3—63.
5. *Statistica Românilor din Transilvania în anul 1750, făcută de vicarul episcopal Petru Aron*. Sibiu 1901, 55 pag. 8° mare.
6. *Vechile episcopii românești, a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*. Blaj. 1902, 162 pag. 8°.
7. *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici, sau Istoria Românilor Transilvăneni dela 1751 până la 1764*. Blaj 1902, 498 + XIII. pag. 8° mare.
8. *Discursuri, Autonomie bisericească, Diverse*. Blaj 1903, 522 pag. 8° mare.
9. *Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria*. Blaj 1904, 307 + VI pag. 8°.
10. *Amintirea lui Cipariu*. Panegiric. Blaj. 1905, 23 pag. 8°.
11. *Mitropolitul Sava Brancovici*. Blaj. 1906, 99 pag. 8°.

* * *

Precum se vede talentul de scriitor al lui Augustin Bunea s'a cristalizat în o singură direcție de *istoriograf* și în direcția aceasta a devenit un scriitor învățat în toată puterea cuvântului, până acum istoriograful cel mai de frunte al Românilor Ardeleni.

Spirit critic, minte constructivă, sistem limpede, judecată obiectivă cercetări serioase și concluziuni temeinice, — iată calitățile de căpetenie ale istoriografului Bunea.

Cunoscător larg al documentelor contemporane, el nu se mărginește numai la operele și documentele deja publicate, ci caută a consulta încă un mare număr de documente inedite din diferite arhive.

Pretutindeni cercetează adevărul și în restabilirea lui adesea e neîndurat.

Caută a îndreptă nenumărate greșeli la scriitorii vechi și contemporani, a umple lacune, a înțelege trecutul și a scoate din el învățăturile, și, unde se poate, nădejdiile chiar pentru viitor.

Savant în toată puterea cuvântului, el a moștenit și continuat tradiția, dragostea de neam și biserică a marilor săi înaintași din Blaj, Clain Șincai și Maior.

Alături de ei, el a făcut epocă în istoriografia română, mai ales în istoriografia bisericească.

Operele sale de înaltă valoare vor sta totdeauna alături de creațiile celor mai mari istoriografi români.

Activitatea sa de istoriograf a fost apreciată de întreaga presă românească; chiar și istoricii maghiari au venit de atâteaori să-i aducă laudele meritate.

Academia Română, cel mai înalt for de știință românească, l-a aflat vrednic de mult, încă la 1901, să-l aleagă între membrii săi corespondenți, iar la 10 Iunie 1909 l-a ales membru activ în secțiunea istorică.

Distincția din urmă eră o nouă dovadă de apreciere a marelui nostru istoriograf.

Ea trebuia să fie stimul puternic și pentru activitatea lui în viitor.

Dar lumea științifică așteptă zadarnic să-i auză cuvântarea de intrare în care ar fi răsunat multe din durerile neamului.

Discursul de recepțiune s'a scris; dar când s'a mântuit, s'a stâns de odată și glasul puternic, care avea să reînvie, în centrul României, pe *Domnii țării Oltului*.

Când eră mai încrezător și mai bucuros de muncă și de luptă, moartea l-a luat într'o clipă, fără veste, și fără durere.

În 30 Noembrie 1909 a murit subit și cu moartea lui a căzut cununa capului nostru.

* * *

Trupul lui Augustin Bunea s'a ridicat din sălașul său și s'a dat pământului.

Dar spiritul și învățăturile sale vor rămâne.

Sufletul va trăi în veci, iar vieța sa va rămâne, din neam în neam, pildă nemuritoare.

Dr. Ioan Rațiu.

OAMENI ȘI FAPTE.

Dr. Augustin Bunea,

canonic custode în Capitulum metropolitan gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș din Blaj.

Starea familiară: Născut la 4 August, anul 1857, în Vad, comitatul Făgărașului din părinții Arseniu Bunea, paroh în Vad, și Verona Urs, nepoata colonelului David Baron Urs de Margina.

Studii: Școalele elementare: în Vad și Ohaba dela 1864—1870. Școalele secundare: la gimnaziul român din Brașov din 1870—1877 primăvara, când a trecut la gimnaziul din Blaj. Studii academice: filosofia și teologia în Roma în colegiul urban de Propaganda fide din toamna anului 1877 până în Decembrie 1882.

*) Această autobiografie a trimis-o Dr. Augustin Bunea biroului Asociațiunii în 1902, pentru proiectatul «Panteon al Asociațiunii», despre care am pomenit în «Transilvania» din a. c. p. 94. Autobiografia dimpreună cu o fotografie din 1902 se păstrează în «Biblioteca Asociațiunii», secția manuscriselor, *Red.*

Funcțiuni ocupate: Din Decembrie 1882—Sept. 1886 oficial în cancelaria metropolitană din Blaj, purtând și protocoalele ședințelor consistoriale. Din Septembrie 1886—Aug. 1888 profesor de teologia dogmatică la seminarul arhiepiscopal și de religie la gimnaziul arhiepiscopal din Blaj, fiind totodată prefect în seminarul Vancean al tinerimii gimnaziale din Sept. 1887 — 29. Martie 1888, și prefect de studii în seminarul teologic din 29 Martie până în Aug. 1888. Din 28 Aug. 1888—Nov. 1898 se-

† Dr. AUGUSTIN BUNEA, (fotografie din 1905).

cretar metropolitan, protonotar consistorial, director al Cancelariei metropolitane și notar la Directorul fundațiunei Șuluțane în Blaj. În 1895 ales canonic teolog în capitolul metropolitan din Blaj, dar nu fu introdus în capitol până în 13 Nov. 1898, când fu promovat tot odată la demnitatea de canonic-scolastic. În 1901 promovat la

demnitatea de canonic custode. În 1886 a călătorit prin Italia, Franca, Germania și Austria. — În 1893 a călătorit din nou prin Italia.

Titlul scrierilor: 1. Metropolitul Dr. Ioan Vancea de Buteasa, schiță biografică, Blaș 1890. 2. Chestiuni din dreptul și istoria bisericii românești unite, partea II, Blaș 1893. 3. Episcopul Ioan Inocențiu Klein Blaș 1900. 4. Statistica Românilor din Transilvania în anul 1750, Sibiu 1901; 5. Vechile Episcopii românești a Vadului, Geoagului, Silvașului și Bălgradului, Blaș 1902; 6. Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici, sau Istoria Românilor ardeleni dela 1751 până la 1764, Blaș 1902.

Colaborare la organe publicistice: În 1890 a întemeiat împreună cu alții foaia bisericească politică «Unirea» din Blaș, în care a scris mulți articoli mai vârtos de fond. A publicat articoli și în «Tribuna» din Sibiu, «Gaz. Trans.» din Brașov, «Transilvania» din Sibiu, și «Foaia bisericească și școl.» din Blaș, ce a existat înainte de 1890. A colaborat și la «Enciclopedia română».

Activitatea publică: A luat parte la toate mișcările politice dela 1890 încoace, a fost apărător la procesul Memorandului din Cluj, a participat la toate conferințele episcopilor din provincia metropolitană de Alba-Iulia, dela 1885 încoace, și la toate sinoadele arhidiecezane ținute în Blaș. A conlucrat la înființarea reuniunii de consum din Blaș, a Reuniunii femeilor române și a Casinei române din Blaș. Din 14 Martie 1893 până în Februarie 1902 membru ordinar în Comitetul din Sibiu pentru administrarea fondului grănițerilor români din primul regiment de graniță etc.

Distincțiuni: În 1891 protopop onorar, numit de mitropolitul I. Vancea; în 1892 camerier papal numit de Pontificale Leo XIII; 19 Septembrie 1900 ales membru onorar al Reuniunii învățătorilor greco-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș; în 6 Aprilie 1901 membru corespondent al Academiei române; 8 Iunie 1897 de episcopul Lugoșului Dr. Demetriu Radu numit protopop onorar și asesor consistorial al diecezei Lugoșului.

Rolul avut la Asociație: Din 1886—1900 membru ordinar, din 8 Martie 1900 membru fondator, din 22 Sept. 1901 membru ordinar în comitetul central, din Sept. 1900 membru în secțiunea istorică a Asociațiunei.

Acte filantropice: Membru ajutător pe viață la Reuniunea femeilor române din Blaș, Membru fondator al Reuniunii învățătorilor români greco-catolici din arhidieceza greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș. Membru fondator al casinei române din Blaș, al căreia președinte a fost de mai mulți ani. Membru ordinar al fondului de teatru român.

Alte date biografice: În 27 Nov. 1881 sfințit lector, 30 Noembrie 1881 subdiacon și diacon, 4 Decembrie 1881 presbiter în biserica grecească a Sântului Atanasie din Roma prin arhiepiscopul grecesc Stefan Stefanopoli. În 1882 promovat la doctoratul din sf. teologie în colegiul de Propaganda în Roma. În 16 Septembrie 1884 numit asesor la Consistorul arhiepiscopesc din Blaș. Din 10 Martie 1885 până în 28 Septembrie 1886 asesor la Tribunalul matrimonial metropolitan. Din 28 Septembrie 1886 până în 5 Septembrie 1889 defensor la Tribunalul matrimonial arhidiecezan. Din 16 Noembrie 1886 asesor la Esactoratul arhidiecezan din Blaș. Din 1899 Cassar la toate fondurile arhidiecezane de sub administrația Cassei centrale capitulare din Blaș. Din 29 Octombrie 1900 Inspector școlar arhidiecezan, comisar la examenele de calificățiune a învățătorilor poporali, la examenele elevilor preparandiali, a elevilor dela școala superioară de fete, a elevilor școalei de aplicație, a școalei de meseriași și a asilului de copii din Blaș. Din 27 Octombrie 1900 președinte la Tribunalul matrimonial arhidiecezan și Director la Reuniunea arhidiecezană de asigurare în contra focului în Blaș.

CRONICĂ

Inmormântarea lui Dr. Augustin Bunea a fost una dintre cele mai frumoase. Reprezentanții neamului românesc din cele mai îndepărtate locuri s'au întâlnit la groapa celui ce a fost podoaba culturii ardelenene. Instituțiunea noastră, din acest trist prilej, a arborat flamura neagră pe edificiul Muzeului, a depus o cunună pe catafalc și a fost reprezentată la înmormântare prin ambii secretari, prin dl N. Togan, protopop, și prin membri comitetului central din Blaj. În numele «Asociațiunii» secretarul literar a rostit următoarea cuvântare funebrală:

Jalnici ascultători!

Vieața unui popor, în lupta lui pentru asigurarea existenței, este călăuzită de îndemnul unei nizuinți spre culme. Spre ajungerea anei culmi se frământă în vecinică neodihnă forțele pe cari le poate pune în mișcare sufletul mare al unui neam. Acestea forțe în desfășurarea lor istorică își găsesc întruparea în personalitățile distinse, cari sunt menite a schimba fața vremilor și a duce cu un pas mai departe neamul lor în nizuința spre atingerea culmei. Aceste personalități întrupează puterea misterioasă a geniului unui popor și prin munca lor se reprezintă veșnica schimbare la care e supusă societatea. Ei sunt conducătorii în a căror activitate se concretizează frământarea unei epoci: «aleșii» după cuvântul scripturii, «eroii» cum îi numește filosoful. Întreaga evoluție istorică a unui neam, nu se poate închipui decât ca un rezultat al acestor personalități, căci adevărate sunt cuvintele lui Carlyle: «istoria universală, istoria a tot ce a săvârșit omul pe lumea aceasta, este în fond istoria oamenilor mari, cari au muncit aci». Și cum trupurile munților sunt într-o frățească înlanțuire îndelungată până la cea mai înaltă culme, astfel și în dezvoltarea istorică a unui neam, personalitățile, cari se succed, din generație în generație, au o intimă legătură organică.

Desvoltarea culturală a poporului românesc încă nu poate fi socotită decât ca un dar al personalităților, din a căror muncă s'a înfiripat. Și această desrobire culturală a noastră își are aleșii, eroii ei.

Din negura unei întunecimi de veacuri ne-au smuls câteva personalități, câțiva cărturari răsăriți din poporul acestui pământ batjocorit de umilințe. Înainte cu un veac și jumătate s'a început munca de desrobire culturală a neamului nostru. Primind învățătura Romei, câțiva tineri cu sufletul de apostoli, în chiliuțele lor singuratic, răzimați pe cărțile bătrâne și-au întors privirile spre acest neam chinuit și împintenați de îndemnul demnității strivite căutând un razim, un cuvânt de mândrie pentru sufletul lor apăsător de umilință, în îndelunga lor cercetare și-au descoperit: limba și istoria lor. Filologia și istoria lui Klain, Șincai, Maior au încorporat cele dintâi raze strălucitoare prin cari a luminat soarele culturii noastre. Ei au adus mândrie în sufletele descurajate, au adus neamului românesc conștiința de demnitate, care a înviorat pe cei apăsăți. Sub influința lor cărturăriea a început a se desface din negura veacurilor posomorite și prin ei, din mințile primenite, din sufletele regenerate a primit întrupare conștiința națională. Spre norocul nostru șirul acestor personalități excepționale nu s'a încheiat cu prăbușirea lor, ci s'a continuat mai departe.

Ca o încorporare a unui prisos de energie adunat de truda ascunsă a veacurilor, s'a ivit o bogăție de figuri nouă, cari au dus mai departe un curent de idei: Bărnuț, Papiu Ilarian, Cipariu, Bariț, au fost slujitorii aceluiaș altar. Prin acești bărbați și-a purtat geniul neamului românesc din mână în mână făclia redeșteptării naționale și culturale. Și în evoluția istorică a acestei pleiade de bărbați va trebui să fie așezat ca un continuator vrednic repausatul nostru de astăzi, pururea viu prin alcătuirile minții sale: Aug. Bunea.

Prin toată vieața și activitatea lui, Augustin Bunea este continuatorul acestei tradiții seculare a literilor românești în Ardeal. Prin originea lui, prin studiile ce le-a făcut la Roma, prin spiritul de intimă înrudire cu occidentul latin, prin nizuințele lui științifice, prin fondul de înaltă moralitate și prin întreagă vieața de om

al bisericii, Augustin Bunea a fost continuatorul acelei tradiții seculare, care a fost creată de figurile mari ale trecutului nostru, și care găsindu-și multă vreme un prielnic adăpost în acest orașel modest, i-a împrumutat o glorie neperitoare. În acest răposat neamul nostru plânge pe un om de știință, pe istoriograful treaz, care cu toate mijloacele unei educații științifice la înălțimea vremii a șters praful atâtor file colbuite ale trecutului nostru și ne-a dat opere, cari prin înalta lor valoare vor stă totdeauna alături de munca celor mai distinși cercetători ai trecutului românesc.

Suflet de o sensibilitate de elită, minte deschisă pentru a aprecia toate trebuințele zilnice ale neamului, acest mare bărbat nu era un om de știință, care se închide în turnul de ivoriu al problemelor sale, ci dimpotrivă un spirit luminat, înfrățit cu realitatea vieții pe care putea să o înțeleagă. Alături de cercetările lui științifice, cari îl frământau în singurătatea rodnică a chiliei călugărești, trăiau și gânduri, cari îmbrățișau necesitățile mari naționale și culturale ale neamului. Răposatul a fost un factor hotărâtor al vieții politice și culturale, un agitator cu sufletul de apostol, un luptător zilnic în arenă. Și va rămâne totdeauna vie amintirea acestui dignitar bisericesc, care a fost între cei dintâi luptători ai frământărilor pentru conservarea existenței noastre naționale.

La toate adunările, la toate prilejurile de muncă, se auzea glasul lui, care prin demnitatea omului de știință și îndrăzneala mândră a sufletului cinstit, aducea cele mai bune povești. Era un prilej de sărbătoare orice pășire a lui Augustin Bunea, care va rămâne și o veșnică podoabă a oratoriei românești. Inzestrat cu bogate cunoștințe, stăpân desăvârșit al limbei românești, însușindu-și o temeinică educație literară, temperament viu și plin de vigoarea sănătății Augustin Bunea, era oratorul festiv al tuturor praznicilor noastre și cuvântul lui, care a amuțit pe veci, era trâmbița fermecată care propovăduia durerile și aspirațiile noastre.

Pe lângă atâtea calități ale unui suflet complex, răposatul a fost de-o integritate morală cum rar pot scoate la iveală vremile de frământare grea ale unui popor

apăsat. Și ca o icoană de reculegere și întărire morală a generațiilor viitoare va trebui să fie înfățișat totdeauna sufletul acestui om, care o viață întreagă nu a avut nici o clipă de șovăire în credințele lui, de care nu s'a putut apropia nici când ispita măririlor deșerte, care în aceste zile ale căpătuielilor ieftine s'a ridicat printre noi cu demnitatea și mândria lui, ca o stâncă a firmității de caracter.

Pe acest om ni-l smulge acum soarta, acum când aveam mai mare lipsă de îndrumările și de puterea lui. Privind în jur de noi simțim că vom umplea cu greu golul acestei căpetenii căzute, care părăsește un neam în zilele de grea încercare, când și printre tineri și bătrâni se plimbă, deopotrivă, viforul ispitelor. Acum ni se duce neînfrântul luptător ca să se implinească încă odată cuvântul înțelepciunii lui Solomon: — «Iară dreptul murind va osândi pe necredincioșii cei vii și tinerețele cele curând săvârșite pe bătrânețele nedreptului cele de mulți ani»...

La acest praznic de adâncă durere a unui neam întreg, «Asociațiunea pentru cultura și literatura poporului român» al cărei harnic și devotat sprijinitor a fost, încă își cere partea ei, și prin rostul meu slab îți trimitे vrednic bărbat al luptei noastre prinosul ei de recunoștință.

Să odihnești cu dreptii, căci drepte au fost gândurile tale.

✱

Greșeli de evitat. În numărul 2 al acestei reviste am arătat cât de greșit se întrebuințează cuvântul *insinua* în loc de *anunțare*, *înștiințare*.

Tot atât de greșit se întrebuințează la noi — dincoace de Carpați — și cuvântul *incident*.

Înțelesul corect al cuvântului *incident* îl putem deduce din câteva exemple:

— «În camera din B. s'a întâmplat azi următorul *incident*: Pe când vorbia deputatul N., un individ de pe galerie aruncă o grămadă de foi volante în incinta Camerii...

— Sau: Un *incident* înaintea curții cu jurați: Pe când judecătorul era ocupat cu fasiunea unui martor, un deținut se repezi la jandarmul de lângă el și-l apucă de gât. Repede a fost însă legat, așa încât

pertractarea și-a putut lua iarăș mersul său normal.

Sau: Când se ridică deputatul X. să vorbească, deput. Y începui să-l apostrofeze cu vorbe aspre. Dar fiindcă nici acesta nu-i rămase dator lucrul eră cât p'aci s'ajungă la bătae. Intervenția energică a președintelui însă puse repede capăt acestui *incident* supărător.

Chiar și numai din exemplele acestea se poate observă, că incidentul e un caz, o scenă, o întâmplare, care intervine pe neașteptate în cursul unei lucrări, întreprinderi; — e un fel de episod în cursul unei acțiuni.

La noi însă *incidentul* mai are și altă accepțiune. E sinonim cu *prilej*, *ocaziune*. Cel care cetește ziarele noastre poate întâlni zilnic exemple de felul acesta.

«Dl N. N. din *incidentul* onomasticeii sale a dăruit pentru masa stud. din Brașov K 20.

Alții donează sume de bani pentru diferite scopuri «*din incidentul*» logodnei, cununiei lor, sau «*din incidentul*» împlinirii unui număr anumit de ani dela moartea cuiva.

În alte părți se aranjează petreceri, excursii și concerte «*din incidentul*» ținerii adunării generale a cutărei sau cutărei societăți.

Românii din V. «*din incidentul*» zilei memorabile de 3/16 Mai, au avut o convenire la care mai mulți oratori au scos la iveală însemnătatea zilei ș. a. m. d.

Tot atâtea întrebuniări greșite a cuv. *incident*, fiindcă acestea sunt tot atâtea *prilejuri* sau *ocaziuni*, dar nu *incidente*.

Vom zice așa dar: Dl N. N. cu *prilejul* (*ocaziunea*) onomasticeii sale a dăruit pentru masa studenților din Brașov K 20», — iar nu «*din incidentul*» onomasticeii sale etc.

Influință străină avem în exprimarea cuvintelor: Șpania, a studiă, studiu, student, scandal, ștat, stațiune, staționez, statistică, beștie, știl, știlizare, știpendiu, conștituție etc. în loc de Spania, a studia, scandal, stat, stipendiu, constituție speculațiune etc.

De altă parte noi exprimăm: fals, a falsifica, șfert, șervet, gris, — pe când — în România se exprimă: a falșifica, șfert,

șervet, griș etc. Pentruce? Nu-mi pot da seama.

Intellectualii noștri, cari și-au făcut educația în școli străine — în mare parte — vorbesc de: șpeșialitate, preșiziune, șoșietate, șentru, șentralizare, exertișiu, țivilizațiune, sufișient, diștiplină, diștiplul, țifra dețiziune, deșimal, țivili, țirculațiune, țircular, țircumștanțe, țircumșcriere, țimitir, ținism, țilindru, țiment, țiclu, țeremonie, țenzurare, țenzor, ințident, acțident, acșes, proșes, prințipiul, prințipal, acțepțiune, acșesibil, acșent, tren acțelerat etc. în loc să vorbească de șpecialitate, șocietate, șentru, civilizațiune, deciziune, cenșor, acșelerat etc.

Se mai aude și ziuar, ziuarist, ziuaristică în loc de ziar, ziarist, ziaristică.

De când cu deviza: «Soarele culturii românești răsare la București» ne-am pomenit pe lângă o îndreptare îmbucurătoare a boalei barbarismelor, de cari suferiam și cu o grămadă de ecrescențe pe trupul limbii, pe cari mai nainte nu le aveam. Aceste ecrescențe, deși sunt departe de a întunecă ceva din lumina binefăcătoare ce-a revărsat-o asupra noastră cultura de dincolo, totuș nu trebuie lăsate să se încetățenească și la noi numai pentru simșplul motiv că sunt generale în România.

De astădată voui aminti numai două dintre aceste ecrescențe pe cari ni le-au transmis unii ziarști dela noi, cari se pare că-și fac un titlu de glorie din întroducerea lor în scrisul românesc de dincoace de dincoace de Carpați.

1. Una e vorba *noui* în loc de adj. *noi*, după calapodul căruia s'au mai fabricat apoi unele ca: *doui* și *Joui*.

Argumentația generală pentru justificarea scrierii cuvântului în forma aceasta este: evitarea confuziunii, ce s'ar putea naște între *adjectivul noi* și *pronumele noi*.

Cei cari argumentează în felul acesta uită însă, se vede, că admiterea acestui principiu, ar trebui să aducă cu sine inventarea de forme distincte pentru toate *omonimele* limbei române. Ne-ar trebui în cazul acesta alta pentru adiectivul *vie*, alta pentru verbul *vie*.

Sau: una pentru *cornul vacii*, alta pentru *cornul* de făină, alta pentru *cornul*

casei și iarăși alta pentru lemnul numit *corn*, Argumentația de mai sus e așadar șubredă de tot.

Exprimarea cuvântului în forma *noui* n-o invoacă nimenea de motiv, fiindcă nimenea nu-l pronunță așa. (S'ar putea admite eventual forma *nuoi*, dar nu *noui*).

Și dacă se va continua încă mult timp scrierea în felul acesta vom ajunge vremea să auzim și vorbindu-se de *papuci noui*, *obiile noui* (exprimat cum e scris) -- cum cetesc și vorbesc și azi unii băieți de școală de: *înverzesce*, *înfloresce* ș. a. în loc de înverzește, înfloresce. Cauza e că în cărțile din cari au învățat ei, așa eră scris. Și sunt mulți inși — nu numai băieți, dar și oameni mari, — pentru cari ce e negru pe alb e sfânt. Aceștia cetind azi *noui*, mâne *noui*, poimâne vor vorbi de pantaloni sau cioareci *noui*, în credința că numai așa e bine, și cu ambiția de a-și însuși și ei limba «literară».

Atunci să nu ne prindă însă mirarea ba poate ne vom chiar scandaliza, când vom vedea pe unii scriind și *boui* în loc de *boi*; căci scandalizarea noastră ar fi nemotivată.

2. Altă bazaconie care 'ncepe a se vâri în limba unelor ziare de ale noastre e înlocuirea prepozițiunii *de pe* cu *după*.

Azi — după exemplul fraților din Țară — nu mai cădem *de pe* picioare, ci *după* picioare; nici nu ne mai ridicăm *pălăria de pe* cap, ci *după* cap. Azi nu mai știm, de unde sărim și unde cădem. Sărim *după* casă și cădem *după* gard.

După gustul acestora ar trebui să vorbim așa: «Mă Nicolae, svârle suba *după* tine, ia oala *după* foc și stinge jarul *după* vatră, că de nu îți dau câteva *după* ceafă, de mă pomenești și la judecata *după* urmă».

Ba am cetit și mirozenii de acestea: «Profesorul N. *după* lângă universitatea din X. etc.»)

Credem de prisos să mai lungim comentariile.

Axente Banciu.

*) Ulterior am aflat, că și dl I. Gorun a înfierat într-o foaie din România buțjocura ce se face cu întrebuițarea acestei prepozițiuni.

O nouă scrisoare a dlui Dr. Ioan Urban Iarnik. Insufletitul filoromân din Praga a adresat adunării generale a «Asociațiunii» din Sibiiu, ținută astătoamnă, următoarea scrisoare: «Prea stimaților Domni, Au trecut 33 ani de când ca un bărbat de 28 ani pentru cea dintâia oară am fost de față la adunarea generală a Asociațiunii, care avuse loc tot în Sibiiu. Mă aflam tocmai la începutul studiilor mele de frumosul graiu român, căci numai în iarnă 1874—5 am făcut la Paris cunoștință cu acel Constantin Georgian din București, care avu binevoința să-mi dea cele dintâi lecțiuni de limba română. Își poate închipui oricine cu care atențiune să nu zic evlavie ascultam cuvintele atâtor bărbați vrednici, cari își ridicau glasul lor să chibzuiască despre mijloacele cele mai potrivite pentru ridicarea poporului român.

Nu-mi puteam închipui că cu trei ani mai târziu, va să zică tocmai cu 30 ani înainte, voi fi față, la București, la trecerea Societății academice la Academia Română de astăzi și că cu câteva săptămâni mai târziu voi asista din nou la o adunare a Asociațiunii și anume la cea din Sighișoara.

Și încă ce surprindere plăcută pentru mine, văzându-mă tot atunci ales, la București, membru corespondent al Academiei și la Sighișoară membru de onoare al Asociațiunii!

Neputând atunci arăta decât trei opșori de tot neînsemnate despre limba română, vedeam bine că aceste două corporațiuni mi-au făcut onoarea cea mare numai pe socoteala lucrărilor mai însemnate ce credeau a fi îndreptățite să le aștepte dela mine în viitor. Am spus în alt loc, cum s'a întâmplat de n'am putut să împlinesc așteptările aceste și cât îmi pare rău de aceasta.

Cetind în jurnale că ast an Asociațiunea își va ține adunarea sa generală în Sibiiu, unde cu 30 ani mai înainte am petrecut vre-o zece zile și de unde mă dusesem la Sighișoara, nu-mi dă mâna să nu trimet stimatei adunări salutările mele respectuoase, urându-i într'aceeaș vreme sporul cel mai mare în toate lucrările ei. Să fiți convinși, prea stimaților Domni, că neputând asista în persoană la adunare,

am să fiu în zilele aceste solemne barem în minte la voi, strângându-vă la toți mâna ca la niște frați. Căci știu bine una, dacă are să-mi fie dat ca, cu toate bătrânețele mele, să mă mai aflu încă odată în viața mea între Români, mi se va face o primire tot atât de cordială și simpatică, cum avuseiu parte de ea ori și unde veneam în atingere cu Români.

Rugându-vă să nu-mi luați în nume de rău îndrăzneala cu care îmi iau voie a-mi lua măcar așa cuvântul în adunarea D-Voastre, îmi exprim încă odată urările mele cele mai sincere pentru prosperarea Asociațiunii și propășirea culturală a poporului român peste tot și a celui din Ardeal îndeosebi. Praga, 5 Octomvrie 1909. *Dr. Ioan Urban Iarnik*, profesor universitar în Praga.»

✱

Cei ce doresc să li se facă dări de seamă asupra cărților ce le publică, sunt rugați a trimite redacției noastre (Strada Șaguna Nr. 6) câte două exemplare din operele lor. Unul dintre exemplare se va păstra în Biblioteca Asociației, iar celălalt se va da recensentului.

Errata.

De îndreptat în «Transilvania», Nr. IV. din 1909.

Pag. 348 șirul 13 de sus, în loc de se descrie» cet. «se descriu.»

„ „ „ 20 să se omită cuvintele: «numărul vitelor cornute, ținute în comună, ocupația locuitorilor.»

„ „ „ 12 de jos, în loc de «lucrare», cet. «lucrare.»

„ „ „ 11 de jos după cuvintele «în pripă», adauge «însă».

Pag. 349 șirul 4 de sus, în loc de «schiță», cet. «*schița*».

„ „ „ 23 de jos, în loc de viață, cet. «*viața*».

„ „ „ 19 de jos, în loc de «Tăută», cet. «*Tăutu*».

„ 350 „ 2 de sus, în loc de «banat», cet. «*Bănat*».

„ „ „ 3 de sus, în loc de «sunt, de părere, cet. «*sunt de părere*».

„ „ „ 20 de sus, în loc de «desperate, cet. «*disparate*».

„ „ „ 15 de jos, în loc de «în sfârșitul», cet. «*la sfârșitul*».

„ 134 „ 13 de sus Harald nu Sarald.

„ 135 „ 3 „ „ Avarilor.

„ 136 „ 14 „ „ «Încet...

„ 139 „ 11 „ „ asistență.

„ 144 „ 18 „ „ i l-a.

„ „ „ 24 „ „ curmă.

„ „ „ 30 „ „ între morți?» ?

„ „ „ 9 de jos amintit-o.

„ „ „ 11 „ „ ne împiedecă.

„ 145 „ 11 de sus bălaiu.

„ „ „ 16 „ „ schimbat,

„ „ „ 22 „ „ vii),

„ „ „ 24 „ „ ca (nu că).

„ „ „ 4 de jos «Palatul parc'așteaptă».

„ „ „ 2 „ „ 37⁵.

„ 146 „ 1 de sus strigoi, nu s'ar.

„ „ „ 7 „ „ mag, când.

La pag. 262. Desp. *Deva*. Director al desp. e dl *Dr. Virgil Olariu*, care a fost ales la 22 Febr. 1909, în locul dlui Dr. Alexandru Hossu-Longin.

La pag. 357. a se ceti la data ședinței a XI-a, 15 Septemvrie 1909, în loc de 1 Iulie 1909.

Partea oficială.

Nr. 1284—1909.

PROCES VERBAL

luat în ședința primă a adunării generale ordinare a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, ținută în Sibiiu la 12 Octomvrie 1909.

Prezident: *Andrei Bârseanu*. — Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*.

1. Dl. prezident, în fața unui public număros, întrunit din toate tinuturile românești în sala festivă a Muzeului Asociațiunii, decorată cu portretele lui Andrei Baron de Șaguna și Alexandru de Mocsonyi, deschide adunarea generală la orele 11 a. m., printr'un discurs ascultat cu atențiune de cei de față.

Dl. Dr. N. Vecerde, directorul filialei «Albina» din Brașov, salută adunarea generală în numele «Societății pentru fond de teatru român», iar dl. George Pop, redactor la «Tribuna», în numele «Asociațiunii naționale din Arad pentru cultura poporului român». Dl. prezident răspunde ambilor oratori.

Se ia la cunoștință. Discursul d-lui prezident se alătură la acest proces verbal.

2. Dl. prezident dispune să se facă înscrierea delegaților prezenți ai despărțămintelor.

La dl. notar s'au anunțat delegații următoarelor despărțăminte: Abrud-Câmpeni, Bistrița, Blaj, Brașov, Cluj, Făgăraș, Gherla, Lăpușul-unguresc, Ludoș, Lugoj, Mediaș, Năsăud, Norich, Orăștie, Reghin, Săliște, Sânmiclăușul-mare, Sibiiu, Șimleu și Timișoara.

3. Se prezintă raportul general al comitetului central despre activitatea «Asociațiunii» în cursul anului 1908.

Raportul general fiind publicat în revista «Transilvania» se consideră cetit și se decide a se da comisiunilor examinătoare.

4. Se trece la alegerea comisiunilor. La propunerea d-lui Dr. E. M. Cristea se aleg:

a) în comisiunea pentru examinarea raportului general d-nii: Dr. Valer Brănișce, Gavril Precup, Ioan Agârbiceanu, Dr. Ioan Borcia și Dr. Nicolae Bălan;

b) în comisiunea pentru censurarea socotelilor anului 1908 și a proiectului de buget pentru anul 1910 d-nii: Ioan Lăpădatu, Dr. Nicolae Vecerde, Vasile Osvadă, Romul Cărăbaș și Dr. Gavril Tripon;

c) în comisiunea pentru înscrierea membrilor d-nii: Nic. Hențiu, Dr. Ioan Stroia, Lazar Triteanu, Dr. Aurel Crăciunescu și Dumitru Vulcu.

5. Dl prezident invită pe dl notar să citească propunerile prezentate adunării generale și anume: a) dl Traian A. Mihalça, preot, în Vașad (Bihor) propune ca să se publice în fiecare an un calendar al Asociațiunii, care să se dea gratuit membrilor împreună cu alte căți tipărite de Asociațiune; b) dl Ilarie Pahone, consilier militar în Bistrița, propune ca în viitor să se publice și numele membrilor fondatori și pe viață decedați ai Asociațiunii în lista membrilor anexată raportului general al comitetului central către adunarea generală; c) dl Dr. Dionisie Stoica, șef-redactorul «Gazetei de Dumineca» din Șimleu, propune ca Asociațiunea să sistematizeze succesiv posturi de secretari salariați în despărțămintele sale; d) dl Aurel Nistor, preot în Arpătac, propune să se înființeze o secțiune agronomică pe lângă secțiunea economică existentă; e) dl Mihăilă Someșan, absolvent de teologie, din Dumitrița propune să se organizeze meseriașii în cadrele despărțămintelor «Asociațiunii».

Propunerile se transpun comisiei pentru examinarea raportului general.

6. Dl prezident propune, în numele comitetului central, ca adunarea generală, din prilejul împlinirii a 100 de ani dela nașterea lui Andreiu Baron de Șaguna, să-și exprime sentimentele de venerațiune și de recunoștință față de memoria acestui bărbat providențial al neamului românesc care a fost primul prezident și unul dintre întemeietorii Asociațiunii, iar pentru pierderea neuitatului Alexandru de Mocsonyi, fost prezident de onoare și activ al Asociațiunii, să-și exprime adâncile păreri de rău prin ridicare.

Adunarea generală se ridică în picioare și rostește cu pietate: «În veci pomenirea lor».

7. Dl prezident invită pe dl Ioan Agârbiceanu să-și țină conferința anunțată. Dl Agârbiceanu vorbește despre unele apariții bolnave în societatea noastră.

Conferința e ascultată cu atențiune și cu interes.

8. Dl prezident, după ce mulțumește d lui Agârbiceanu pentru adevărurile exprimate într-o formă artistică și după ce aduce, în numele adunării generale, mulțumite I. P. S. Mitropolitului pentru interesul ce-l arată față de lucrările Asociațiunii, ridică ședința la orele 12^{1/2}, anunțând proxima ședință în 13 l. c., orele 10 a. m., tot în sala festivă.

Andreiu Bârseanu, prezident. *Oct. C. Tăslăuanu*, notar. — Cetit și verificat. Sibiu, în 11 Nov. 1909. *Dr. Il. Pușcariu*, *Parteniu Cosma*, *Dr. Eusebiu Roșca*.

PROCES VERBAL

luat în ședința a doua a adunării generale ordinare a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”
ținută în Sibiiu, la 13 Octomvrie n. 1909.

Prezident: *Andrei Bârseanu*. — Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*.

9. Dl. prezident deschide ședința la orele 10¹/₂ a. m. și dispune să se cetească scrisoarea d-lui Ioan Urban-Jarnik, profesor universitar în Praga, și telegramele sosite dela Despărț. Blaj; Românii din Deva și jur; Dr. Teofil Dragoș, Gavriil Barbul, Augustin Dragoș, Dr. Gavril Osian, Alexe Manea, Iuliu Lupan, Nicolau Lupan, Alexandru Török și Ioan Dumbrăvicean din Baia-mare; Românii Sălăgeni; Desp. Nășăud; Protopopul Ghidiu, Drăgălină, Cornean și Jian din Caransebeș; Protopopul Elie Câmpcean din Giurgeu; Buticescu, Dr. Morariu, Pușcariu, Beju, Bucur și Mandeal din Cluj și dela Desp. Brașov.

Se iau cu plăcere la cunoștință.

10. Dl. Dr. Virgil Cioban, preot militar în Viena, face următoarele propuneri; a) Asociațiunea să roage Ministerul de războiu ca în serile de iarnă, sub supraveghierea preoților militari, eventual a ofițerilor, să permită gradelor (șarjelor) dela regimentele românești să instruiască pe feciori în scris și cetit, și prin comandantul regimentului să deie și premii feciorilor cari vor învăța a scrie și ceti; b) Asociațiunea să ia dispoziții ca să se studieze și publice bogatul material privitor la trecutul nostru, aflător în arhivele din Viena.

Propunerile se dau spre studiere comitetului central și dl. Cioban se învătă să înainteze acestuia motivarea propunerilor sale.

11. Urmează raportul comisiunii pentru examinarea raportului general al comitetului central al «Asociațiunii».

Raportorul comisiunii, dl. Dr. Valer Braniște, după o introducere mai lungă, în care arată chemarea «Asociațiunii» în zilele noastre, face următoarele propuneri adunării generale.

a) Să se ia act de raportul comitetului central pe anul 1908;

Se ia act.

b) Să se dea expresiune durerii pentru pierderea membrilor decedați, înșirați în consemnarea anexată raportului general;

Adunarea generală își exprimă părerile de rău prin ridicare.

c) Adunarea generală să invite comitetul central, să ia măsuri pentru a se face propagandă în dimensiuni mai mari în vederea înscrierii de membri noi;

Se primește.

d) Adunarea generală să ia act cu plăcere că numărul despărțămintelor active este în creștere și să recomande comitetului central studierea

propunerii d-lui Dr. Dionisie Stoica, în legătură cu cauzele cari au împiedecat până acum activitatea despărțămintelor și să încerce noi îndrumări pe baze mai reale și mai potrivite, făcând experiențe eventual și în direcția indicată de dl Stoica, întrucât permit mijloacele materiale.

Se primește.

- e) Să se invite comitetul să studieze circulația cărților din bibliotecile populare susținute de Asociațiune și să caute a se convinge dacă nu s'ar atinge mai ușor scopul Asociațiunii de a populariza literatura și a propaga cultura, distribuind poporului broșuri gratuite și ieftine.

Se primește.

- f) Adunarea generală să invite comitetul central să ia măsuri pentru aranjarea și controlarea în mod sistematic a prelegerilor pentru popor, ca aceste să răspundă într'adevăr scopului lor. Adunarea generală să aproabe angajarea unui prelegător specialist, care va avea să pregătească o serie de prelegeri economice folositoare de model. În ce privește conferințele pentru intelectuali, adunarea generală recomandă comitetului central să nu lase aceste conferințe în grija despărțămintelor, ci să caute a angaja conferențieri buni și să se îngrijască, fie din bugetul central fie din încassările conferințelor — a retribui pe acești conferențieri, întorcându-le cel puțin cheltuielile efective.

Se primește.

- g) adunarea generală invită comitetul, ca prin organele sale competente să censureze și din punct de vedere al limbei și stilului broșurile ce sunt a se tipări de aici înainte în Biblioteca poporală a «Asociațiunii» și să nu aproabe decât numai tipărirea acelor broșuri, a căror limbă și stil sunt pe deplin înțelese de popor, iar la tipărirea broșurilor bune, cari nu întrunesc aceste condiții să renunțe deocamdată. Tot din acest punct de vedere să se censureze și broșurile tipărite deja în «Biblioteca poporală a Asociațiunii», iar la o nouă ediție pe cele necorespunzătoare să le înlocuiască cu altele mai bune. Bibliotecilor dela sate să se trimită numai broșuri cari, ca limbă și stil, sunt înțelese de popor.

Se primește.

- h) Adunarea generală invită comitetul central să ia măsuri, ca activitatea literară-culturală a «Asociațiunii» să se desvolte de aici înainte cu mai multă intensitate, în conformitate cu dispozițiile statutelor «Asociațiunii».

Dl Octavian Goga vorbește împotriva propunerii, arătând că o activitate literară-culturală mai intensivă e cu neputință din cauza lipsei mijloacelor materiale ale Asociațiunii. După o scurtă desbatere, la care au mai luat parte dnii Dr. V. Cioban și Dr. G. Tripon

adunarea generală primește propunerea comisiei cu adausul propus de dl Dr. G. Tripon și anume: comitetul central să desvoalte o activitate literară culturală mai intensivă în marginile posibilității.

- i) Să se ieie act cu plăcere de tipărirea «dicționarului numirilor de localități» și să se exprime dlor autori, S. Moldovan și N. Togan, mulțumiri pentru această lucrare merituosă și importantă.

Se ia act și se mulțumește autorilor.

- k) Să se ieie act cu plăcere că s'a adus în ordine «Muzeul Asociațiunii» și să se invite comitetul central să ieie măsuri pentru redactarea catalogului Muzeului. Adunarea generală să exprime și pe această cale mulțămiri celor ce au binevoit a îmbogăți Muzeul prin donațiuni și contribuiri.

Se ia act și se mulțamește celor ce au donat obiecte și bani «Muzeului Asociațiunii».

- l) Să se ieie act cu plăcere de reapariția revistei «Transilvania» cu cuprins literar-științific și să se invite comitetul să publice regulat tot la două luni câte un număr.

Se ia act și se primește propunerea comisiunii.

- m) Adunarea generală recomandă comitetului central studiarea propunerii de a publică în fiecare an un «Calendar al Asociațiunii».

Se primește.

- n) Propunerea dlui Ilarie Pahone din Bistrița să se lase la aprecierea comitetului central.

Se primește.

- o) Adunarea generală recomandă comitetului central spre studiere propunerea privitoare la înființarea unei secții agronomice pe lângă celelalte secții ale Asociațiunii, fie prin împărțirea secței economice în două (economică și agronomică) fie prin înlocuirea secției economice cu una agronomică.

Se primește.

- p) Adunarea generală nu găsește de oportună propunerea de a organiza pe meseriași în cadrele despărțămintelor Asociațiunii.

Se aprobă.

- r) Adunarea generală să ia cu regret la cunoștință că organele administrative pun piedeci în unele ținuturi activității statutare a despărțămintelor și să mulțamească comitetului pentru pașii ce i-a luat pentru apărarea drepturilor Asociațiunii.

Se ia act și se mulțamește comitetului central pentru pașii energici ce i-a luat.

- q) Adunarea generală să aducă tribut de evlavie memoriei fericitului căpitan c. și r. Teodor Sandul, care a lăsat întreaga sa avere de peste 25,000 cor. Asociațiunii și să aprobe lucrările comitetului făcute pentru înactivarea fundațiunii ce va purta numele fericitului fondator.

Adunarea generală își exprimă sentimentele de pietate prin ridicare și aprobă lucrările făcute din partea comitetului.

12. Urmează raportul comisiei pentru censurarea socotelilor și examinarea proiectului de buget. Raportorul, dl Vasile Osvadă, raportează că socotelile s'au aflat în perfectă ordine și pe deplin justificate, iar bugetul e făcut amăsurat puterilor de cari dispune «Asociațiunea» deci propune iar adunarea generală primește:

a) Se ia act cu aprobare de darea de samă despre gestiunea financiară a anului 1908 și se dă absolutoriu casierului și comitetului central pentru această gestiune;

b) Să votează proiectul de buget pe anul 1910 prezentat de comitetul central, la percepțiuni cu K 34,382 iar la eroațiuni cu K 34,304.

13. Dl Dr. A. Crăciunescu, raportorul comisiei pentru înscrierea membrilor, raportează că s'au înscris următorii membri:

a) membri fondatori: Dr. Mihail Mărcuș, avocat Giula și Petru Ionaș, secretar dominial, Bulciu.

b) Membri pe viață: Dr. Pavel Obădean, avocat, Becicherecul-mare; Ionel Comșa, comerciant, Săliște; Pavel Boldea, preot militar, Sibiiu, Dr. Ioan Stroia, prot., Sibiiu; Lazar Tritean, asesor consistorial, Sibiiu; Dr. Aurel Nyilvan, avocat, Șomcuta; Dr. Ioan Marghita, avocat, Geoagiu; Doamna Dr. Marghita născ. Șerban, Geoagiu; Dr. Alexandru Bertolon, Hațeg; Dr. Ioan Fruma, avocat, Sibiiu;

c) membri ordinari: George Axente, Arpatac; Romul Platoș, Turnișor; Traian Petrișor, preot, Gușterița; Francisc Hossu-Longin, adv. Deva; Elena Pop-Hossu-Longin, Deva; Alexandru L. Hossu, Deva; Aurelia Hossu n. Petco, Deva; Biserica gr.-or. din Șura-mare; Nicolae Opreș Șura-mare; Ioan Opreș, Șura-mare; Coman Baca, Poplaca; George Modran, Poplaca; Alexe Popa, Poplaca; Oprea Olariu învăț. Poplaca; Ioan Neagu, învăț. Poplaca; Nicolae Zigre, avocat, Orade; Simion Moldovan, Noul-săsesc; Victor Stanciu, profesor, Sibiiu; Dr. Teodor Pop, adv., Hălămagiu; D-șoara Olivia Bardossy, prof. Sibiiu

S'au mai înscris 23 de membri ajutători.

Se ia act.

14. Urmează fixarea locului pentru adunarea generală din 1910. Notarul raportează că adunarea generală din 1910 e învitată la Dej, iar cea din 1911 — când se va serba jubileul de 50 de ani dela înființarea «Asociațiunii» — la Blaj.

Adunarea generală primește învitarea desp. Dej pe anul 1910 și a desp. Blaj pe anul 1911.

15. Verificarea procesul-verbal al adunării generale se încredințează membrilor comitetului central din Sibiiu, cari au participat la adun. gen.

16. Prezidentul, fiind ordinea de zi terminată, după un discurs de încheiere și după o vorbire de mulțămire a d-lui Dr. Gavriil Tripon, la orele 12 și $\frac{1}{2}$ declară adunarea generală de închisă.

Andrei Bârseanu m. p., prezident. — *Oct. C. Tăslăuanu* m. p., notar. — Cetit și verificat. Sibiiu în 11 Noemvrie 1909. *Parteniu Cosma* m. p., *Dr. Ilarion Pușcariu* m. p., *Dr. Eusebiu Roșca* m. p.

PROCES VERBAL

luat în ședința festivă a Secțiilor științifice literare, ținută
în Sibiiu, la 13 Octomvrie n. 1909.

Prezident: *Andrei Bârseanu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*.

1. Dl. Prezident deschide ședința la orele 4 $\frac{1}{2}$ p. m. invitând pe dl. Dr. Valer Braniște să-și țină conferința despre Alexandru de Mocsonyi. Conferința a fost ascultată cu atențiune încordată.

2. Dl. Prezident, după ce mulțamește conferențiarului pentru frumosul prinos ce l-a adus memoriei lui Alexandru de Mocsonyi, anunță că premiul Andrei Murășan pe anul 1907 s'a dat d-lui Alexandru Ciura, profesor în Blaj, pentru volumul de schițe «Icoane», iar premiul pe anul 1908 s'a dat d-lor Dr. Dionisie Stoica și I. P. Lazar pentru «Schița monografică a Sălagiului».

Se ia act.

Ședința se încheie la orele 5 $\frac{1}{2}$.

Andrei Bârseanu m. p., prezident. *Octavian C. Tăslăuanu* m. p., notar.

Verificat: *Teodor Păcățian* m. p. *E. Hodoș* m. p.

PROCES VERBAL

luat în ședința plenară extraordinară a secțiilor științifice literare ale „Asociațiunii“, ținută în Sibiiu, la 13 Octomvrie 1909.

Prezident: *Andrei Bârseanu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*.

1. Dl. prezident deschide ședința la oarele 5 $\frac{3}{4}$, spunând că secțiile s'au întrunit pentru a se ocupa de: a) înființarea unei societăți de colportaj și b) premiarea abecedarului pentru analfabeți.

Se ia act.

2. Dl. prezident dispune să se constate numele membrilor prezenți.

Se constată că dintre membri secțiilor sunt de față:

Din secția literară: *Andrei Bârseanu* și Dr. V. Braniște.

Din secția istorică: T. V. Păcățianu și N. Togan.

Din secția științifică: Dr. I. Beu.

Din secția școlară: I. F. Negruțiu, Dr. V. Bologa, Dr. I. Borcia, Dr. N. Bălan și G. Precup.

Din secția economică: R. Simu, Dr. N. Vecerdea, N. P. Petrescu și I. Lăpădatu.

3. Cu verificarea procesului verbal

se încredințează dnii Dr. V. Bologa și T. V. Păcățian.

4. Referentul secției economice, dl Romul Simu, după un raport amănunțit asupra posibilității de a înființa o societate de editură și de colportagiu, în înțelegere cu secția literară, face următoarele propuneri, pe cari

ședința plenară extraordinară a secțiilor le primește:

a) Secțiile constată necesitatea înființării unei societăți românești de editură și de colportagiu, care de sigur ar contribui mult la răspândirea publicațiilor noastre;

b) Secțiile cred că societatea de colportagiu și de editură este realizabilă ca societate cu caracter comercial și cu cvote cât de minimale, cel mult de câte 20—25 cor., dându-se astfel posibilitatea tuturor cărturarilor noștri și tuturor instituțiilor noastre culturale și economice să subscrie câte o cvotă;

c) Inițiativa înființării numitei societăți se lasă particularilor, iar în caz de înființare, Asociațiunea va sprijini, în cadrele Statutelor și mijloacelor de cari dispune, realizarea scopurilor urmărite de această societate;

d) Până la înființarea acestei societăți, Asociațiunea să ia următoarele măsuri pentru răspândirea cărților folositoare între membri ei:

α) să întocmească cu ajutorul secțiilor științifice literare un repertoriu al tuturor scrierilor de valoare, care ar merita să fie răspândite atât între intelectuali cât și între popor. Acest repertoriu să se completeze an de an;

β) Asociațiunea să procure, pe baza acestui repertoriu și amăsurat mijloacelor de cari dispune, cărți, pe cari le va distribui membrilor săi cu ocazia adunărilor generale și cu ocazia adunărilor cercuale, precum și cu ocazia prelegerilor populare. Asociațiunea va mai mijloci ca particularii să-și poată procura cărțile înșirate în repertoriu în condițiuni avantajoase dela editori.

γ) Asociațiunea, din aceste cărți și din cele apărute în editură proprie, să înzestreze bibliotecile populare ale despărțămintelor și ale agenturilor comunale;

δ) Asociațiunea să recomande aceste cărți membrilor săi prin conferențiarii despărțămintelor și în special prin conferențiarul agronomic.

5. Referentul secției școlare, dl Dr. Ioan Borcia, raportează că secția a examinat din nou cele două abecedare pentru analfabeți revizuite și îndreptate de autori conform indicațiunilor ședinței plenare a secțiilor din 14 și 15 Iulie a. c. și propune,

iar ședința plenară extraordinară primește:

a) Premiul de K 100 să se deie Abecedarului cu motto:
«Luminează-te și vei fi! Voiește și vei putea!»

Desfăcându-se plicul ce însoțeă manuscrisul, se constată că autorul acestui abecedar e dl Nicolae Iosif, învățător în Aciliu.

b) Abecedarul dlui Iosif să se tipărească în «Biblioteca poporală a Asociațiunii» sub îngrijirea dlor Dr. Ioan Stroia și Dr. I. Borcia, cari vor avea să mai facă unele îndreptări, în ce privește limba și alegerea bucăților de cetire.

Autorul să fie retribuit din țartea comitetului central cu K 40 de coală de tipar, ca și ceilalți autori cari publică în «Biblioteca poporală a Asociațiunii».

c) Dlui I. Bota, învățător pensionat în Cetea, autorul abecedarului al doilea, să i se deie un ajutor de K 100 în caz când se va hotări să-și tipărească manuscrisul; iar când va apărea, Asociațiunea să-l recomande despărțămintelor sale, fiindcă secțiile l-au aflat potrivit pentru instruirea analfabeților.

După aceste ședința s'a închis.

Andrieu Bârseanu m. p., prezident. *Oct. C. Tăslăuanu* m. p., notar. — S'a verificat. — Sibiu, 4 Noemvrie 1909. *Dr. V. Bologa* m. p., *Teodor Păcățianu* m. p.

Ședința a XII-a a comitetului central al „Asociațiunii” ținută la 9 Octomvrie 1909.

Prezident: *Iosif Sterca Șuluțu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*. — Membri prezenți: *Dr. I. Beu, Dr. V. Bologa, A. Bunea, P. Cosma, Dr. M. E. Cristea, N. Ivan, Dr. L. Lemény, Dr. O. Russu, R. Simu, N. Togan și I. Vătășan*.

Adunarea generală: (291, 292, 293, Nr. 1217, 1181 și 1171—1909). Comitetul central decide să serbeze centenarul nașterii Metropolitului Andreiu Baron de Șaguna, așezând în sala de ședințe portretul lui Șaguna împodobit cu verdeață și însărcinând pe dl Vice-prezident Andreiu Bârseanu să prezinte adunării generale o moțiune omagială din partea Asociațiunii. — Comitetul central decide ca adunarea generală din 1910 să se convoace în Dej, iar cea din 1911 în Blaj. — Propunerile intrate la termenul reglementar se transpun adunării generale.

Fundațiuni: (296, 297 și 298 Nrii 1195, 1199 și 1197—1909) Bursa de 80 K din *Fundațiunea Dr. I. Moga* s'a votat, prin concurs, elevei Lucreția Iosif, dela școala civilă a Asociațiunii; două burse vacante de câte 300 K din *Fundațiunea Petran* s'a votat prin concurs, lui Vasile Suciu, student în matematici anul II, în Cluj, și lui Victor Stănilă, student în medicină anul I. Cluj; studentul Ioan Ignaton, bursier al *fundațiunii Avram Iancu* terminând liceul, bursa de 100 K se declară vacantă și se dă la concurs.

Despărțăminte: (299 Nr. 1102—1909). *Abrud-Câmpeni*. Cu ocazia adunării cercuale dl Dumitru Goia, paroh, a ținut o prelegere despre «Ce

trebuie să facă poporul nostru ca să se ridice din starea în care se află»; s'a înființat o bibliotecă populară în Bucium. (*proces verb. al adunării cercuale ținute la 1 August 1909 în Bucium*).

Cluj: (300 Nr. 950—1909) *Cluj*. Cu ocazia adunării cercuale extraordinare din Feneșul-sășesc, dl director Eugen Pop Păcurariu a ținut o prelegere despre «Însemnătatea Asociațiunii»; dnul Romul Moldovan, stud. în drept, a cetit disertația «Biserica și școala»; domnul Eugen Pop-Păcurariu a ținut o prelegere cu schiopicul despre «Beție»; s'a aranjat o expoziție de vite și s'au premiat 32 exponenți cu suma de 131 K.; s'a mai aranjat o expoziție de țesături și cusături și s'au premiat 20 femei și 18 fete cu 75 K.; s'a votat din partea desp., un premiu de 50 K dlui învățător Ioan Corpodean din Dezmir, care în cursul iernii trecute a instruit 27 de adulți. S'au reparat casele Petran. — Cu ocazia adunării cercuale din Jucul de sus, dl Eugen Păcurariu a vorbit despre Asociațiune; d-l Ioan Hătegan, protopop, despre «Sudalme»; d-l Emiliu Fulea, stud. în drept, despre «Trecutul neamului nostru până în zilele noastre». (*proces. verb. al adunării cerc. ținute în Feneșul sășesc la 31 Maiu 1909, proces verb. al ședinței com. cerc. din 29 Iulie 1909, proc. verb. al adun. cerc. ținute în Jucul de sus, la 8 August 1909*).

— (301 Nr. 1192—1909) *Dobra*. Cu ocazia adunării cercuale, dl Traian V. Matora, preot, a ținut o prelegere despre «Combaterea unor obiceiuri rele la poporul nostru», iar dl Sebastian Bornemisa, student, conferința: «Dare de seamă asupra nuvelor lui I. Agărbiceanu». (*proc. verb. al adunării cerc. ținute în Dobra, la 8 August 1909*).

— (302 Nr. 1155—1909) *Hățeg*. Cu ocazia adunării cercuale s'au ținut următoarele prelegeri: dl Dr. G. Suciu, adv., «Scopul Asociațiunii», și «Scopul prelegerilor populare»; Nicolae Muntean, Vieața și faptele lui Iisus Christos»; Dr. G. Suciu, adv., «Urmările beției»; Victor Pop, funcționar de bancă, «Soiurile mai alese de vite»; Dr. A. Străitaru, adv., despre «Testamente» (*proc. verb. al șed. comit. cerc. din 3 Sept. 1909 și proces. verb. al adunării cercuale ținute în Ostrovul-mare la 26 Septembrie a. c.*)

— (303 Nr. 1170—1909). *Hida-Huedin* cu ocazia adunării cercuale s'au împărțit d-lor învățători Vasile Dumitraș și George Lungu 2 premii de câte 50 K votate de comitetul central pentru instruirea analfabeților; dl Dr. Alex. Bodea a ținut o prelegere despre «Noua dare de pământ» (*proces verbal al adunării cercuale ținute în Hida, la 29 August 1909*).

— (304 Nr. 1092—1909) *Murăș-Ludoș*. Cu ocazia adunării cercuale dl Teodor Bărsan, preot, a ținut o prelegere despre «Tovărășiile pentru asigurarea vitelor». (*proces verb. al adunării cerc. ținute în M. Ludoș, la 12 Septembrie 1909*).

— (305 Nr. 1058—1909). *Murăș-Oșorheiu*. Cu ocazia adunării cercuale s'au ținut următoarele prelegeri; Aristotel Banciu, stud. în medicină, despre «Diferitele boale»; dl Dr. Iosif Vancea, adv., despre «Cărțile funduare» (*proces verb. al adun. cerc. ținute în Sânmărtinul de Câmpie în 29 August 1909*).

— (306 1075—1909) *Nocrich*. Cu ocazia adunării cercuale s'au ținut următoarele prelegeri: Ioan Pampu, învățător, despre «Cauzele proceselor»; dl Ioan Petrișor, preot, despre «Povețe morale și economice»; S'a înființat în Țichindeal o agentură și o bibliotecă populară. În Fofeldea s'a ținut o șezătoare literară, în care dl Cristea Geagea, student, a vorbit despre «Românii din Macedonia». (*proc. verb. al șed. comit. cerc. din 9 Aug. și al adunării ord. ținute în Țichindeal, la 28 August 1909*).

- (307 Nr. 1084—1909) *Orăştie*. Cu ocazia adunării cercuale ținute în Romos s'a reorganizat desp. — S'au luat dispoziții să se serbeze memoria lui Șaguna în mai multe comune. (*proc. verb. al adunării cerc. din 29 August 1909 și proc. verb. al șed. comit. cerc. din 11 Sept. 1909*).
- (308 Nr. 1135—1909) *Săliște*. Cu ocazia adunării cercuale din Sibiel s'au ținut următoarele prelegeri: Dr. Nic. Calefariu, medic, despre «Scopul Asociațiunii»; Dr. I. Lupaș, protopop despre «Trecutul comunei Sibiel», dl Cristea Geagea, student, despre «Românii din Macedonia» și dl Petru Bucșan, stud. despre «Chestii sociale» (*proc. verb. al șed. comit. cerc. din 18 Sept. 1909 și proc. verb. al adunării cercuale din 19 Sept. 1909*).
- (309 și 310 Nr. 1067 și 1179—1909) *Sânmiclăușul-mare*. S'a ținut adun. cercuală din 1908 în Sarafola. Se trimite comit. central spre censurare lucrarea d-lui Victor Deciu, preot, «Păcatele noastre». Cu ocazia adunării cercuale din Igrîș s'au ținut următoarele prelegeri: Dr. Nestor Oprean, adv., despre «Puterea culturii»; Dr. Ioan Demian, adv., despre «Păstrați portul românesc»; Traian Stanciu, despre «Imbrățișarea meseriilor și a negoțului». În Igrîș s'a înființat o agentură. Desp. cere abonarea unei foi pe seama membrilor ajutători din Igrîș. (*proc. verb. al adunării cercuale din 22 Noiembrie 1908, procesele verbale ale șed. comitet. cerc. din 14 Iulie și 16 Sept. 1909, proces. verb. al adunării cercuale din 19 Sept. 1909*).
- (311 Nr. 1062—1909). *Sătmăr-Ugocia*. Cu ocazia adunării cercuale din Seini, dl Alexe Berinde, preot, a ținut o cuvântare despre «Întelesul cuvintelor literatură și cultură». Adunarea cercuală a constatat că broșurile din «Biblioteca populară a Asociațiunii» nu sunt înțelese de popor și s'a propus a se traduce în românește câteva dintre cărțile editate de societatea sf. Ștefan. Cu studiarea propunerii se încredințează secretarul literar. (*proc. verb. al adunării cerc. din 25 Iulie a. c.*)
- (312 Nr. 1109—1909) *Sebeș*. Cu ocazia adunării cercuale din Cut s'au ținut următoarele prelegeri: dl Sergiu Medean, protop., despre «Scopul Asociațiunii», dl Dr. I. Lupaș, protopop, «Date istorice cu privire la organizarea economică și industrială a poporului român», dl Ioan Pavel, învăț. despre «Cultura viței de vie americană», dl Constantin Oancea, paroh, despre «Legea românească: datini și obiceiuri străbune». S'a aranjat o expoziție etnografică. (*proc. verb. al adunării cerc. din 29 August 1909, procesele verbale ale șed. comit. cercual din 3 August și 14 Sept. 1909*).
- (313 Nr. 1159—1909) *Turda*. Cu ocazia adunării cercuale din Petridul unguresc dl Dr. Valer Moldovan, adv. a ținut o prelegere despre «Rostul și istoricul Asociațiunii». S'a înființat o bibliotecă populară în Petridul ung. (*proc. verb. al adunării cerc. din 2 August 1909*).

Scoala civilă de fete: (314 Nr. 1159—1909). Se exmte o comisiune în persoanele d-lor Dr. M. E. Cristea, Dr. V. Bologa și Dr. E. Beu pentru a studia dacă personalul didactic actual corespunde cerințelor școlii și eventual să vină cu o propunere pentru întregirea personalului didactic.

Muzeu și Bibliotecă: (317, 318, 319, 320 Nrii. 1251, 1169, 1168, 1160—1909). D-șoara Minerva Cosma dăruiește pe seama muzeului Albumul original de brodării și țesături românești compus de Dsa: dl Dem. Cunțan, prof. bucăți de lemn petrificat găsite în Săliște; dl Dr. Atanasie Marienescu dăruiește pe seama bibliotecii «Neamul Românesc» de Nicolau Iorga pe anii 1906, 1907 și 1908 complete, iar pe 1909 dela Nr. 1—35 și trimite 10 opere dăruite de d-șoara Tiberia Barcian.

Conferențieri agronomici: (321 Nr. 1142—1909) dl Nicolae Bembea, inv., în Sibiel, terminând cursul de agricultură al statului din Geoagiu cu un ajutor primit dela «Asociațiune», se încredințează să țină prelegeri economice.

Concedii: (289 Nr. 1031—1909. Dl Octavian Goga, voind să-și continue studiile în străinătate, își prezintă demisia pentru adunarea generală. Comitetul central, la propunerea dlui N. Ivan, nu primește demisia ci-i dă un concediu de un an cu începere dela 1 Noemvrie 1909 până la 1 Noemvrie 1910.

Membri decedați: (288 Nr. 1196—1909): Ciril Deac, dir. desp., Năsăud.

Membri noi: (330 Nr. 1218—1909) Dl cassar raportează că s'au înscris următorii membri:

I. Membri pe viață: 1. Georgiu Florian, paroh gr. cat. Sânger, desp. Ludoș; 2. «Detunata», institut de credit și economii, Bucium, desp. Abrud.

II. Membri ordinari: 1. Alex. Bărbulescu paroh gr.-cat. Acintiș, desp. Ludoș; 2. Ioan Batuca, notar, Galeș, desp. Săliște; 3. Comuna politică Sibiel, desp. Săliște; 4. Biserica gr.-or. Sibiel, desp. Săliște; 5. Valeriu Popoviciu, preot, Sibiel, desp. Săliște; 6. Aurel Hațagan, notar, Sibiel, desp. Săliște; 7. I. Popescu primar, Sibiel, desp. Săliște; 8. Ioan Dobrotă, învăț. Sibiel desp. Săliște; 9. Alexandru Macaveiu, Bucium, desp. Abrud-Câmpeni; 10. Alex. Macaveiu I. Alex., Bucium-Șasa desp. Abrud-Câmpeni; 11. Ioan Popa, Bucium-șasa, desp. Abrud-Câmpeni; 12. Nicolae Ionuț Cioaba; Buciumșasa, desp. Abrud Câmpeni; 13. Ioan Jurca Cucu, Buciumșasa, desp. Abrud Câmpeni; 14. Alexand. Bogdan jun., Buciumșasa, desp. Abrud-Câmpeni; 15. Laura Bogdan n. Tomuș, Buciumșasa, desp. Abrud-Câmpeni; 16. Marian Sasu, inv., gr.-cat. Bucium, desp. Abrud Câmpeni; 17. Dr. Candin David, cand. de adv., Abrud, desp. Abrud Câmpeni; 18. Dr. Vasilie Ciura, cand. de adv., Abrud, desp. Abrud-Câmpeni; 19. Dr. Iosif Macaveiu, cand. de adv., Abrud, desp. Abrud-Câmpeni; 20. Traian Andreica, Câmpeni, desp. Abrud-Câmpeni; 21. Ioan Macaveiu, Bucium, desp. Abrud-Câmpeni; 22. Maria Tândrău n. David, Bucium, desp. Abrud-Câmpeni; 23. Ioan Jurca, Bucium, desp. Abrud-Câmpeni; 24. Paraschiva Jurca n. Faur, Bucium desp. Abrud-Câmpeni; 25. Axente Gaița, adv. Făget, desp. Lugoș; 26. D-na Sabina Gaița, Făget, desp. Lugoș; 27. Nicolae Cosma, preot gr.-cat. Beclean, desp. Dej; 28. Ioan Moldovan cand. de adv., Dej, desp. Dej; 29. Mariți Moldovan, Dej, desp. Dej.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu.

secretar.

Ședința a XIII-a a comitetului central, ținută la 11 și 12 Noemvrie 1909.

Prezident: *Iosif Sterca Șuluțu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*. — Membri prezenți: *Dr. I. Beu, Dr. V. Bologa, A. Bunea, P. Cosma, O. Goga, N. Ivan, Dr. Il. Pușcariu, Dr. Eus. Roșca, Dr. Oct. Russu și Nicolau Togan*.

Adunarea generală: (334 Nr. 1284—1909). Se prezintă procesele verbale ale adunării generale și se iau următoarele decizii: *a)* Pentru înmulțirea membrilor se însărcinează biroul să facă și de astădată un

apel către directorii despărțămintelor, invitându-i să îndemne cărturarii și poporul să se înscrie membri ai Asociațiunii. Acelaș Apel să se publice și în ziare. Se însărcinează secretariatul să cutriere ținuturile în cari sunt mai puțini membri și ținând conferințe și prelegeri să caute a câștiga membri noi. *b)* studiarea propunerii d-lui Dr. Dionisie Stoica privitoare la instituirea de secretari salariați în despărțăminte se dă spre studiere biroului, care va veni în una din ședințele viitoare cu o propunere concretă, întemeiată pe un studiu amănunțit. *c)* se încredințează biroul să adune date privitoare la numărul cetitorilor cari împrumută cărți din bibliotecile susținute de Asociațiune. Cărți gratuite s'au distribuit și până acum în popor. *d)* Cu aranjarea sistematică a prelegerilor populare și cu pregătirea prelegerilor economice model se va încredința conferențiarul agronomic. Cu aranjarea conferințelor pentru intelectuali se încredințează secretarul literar, care într-o ședință viitoare, va avea să raporteze ce dispoziții a luat pentru ținerea sistematică a conferințelor în centrele mai însemnate. *e)* Îndrumarea adunării generale în ce privește stilul și limba broșurilor ce se vor tipări în Biblioteca populară a Asociațiunii se ia la cunoștință spre conformare. Broșurile apărute în Biblioteca populară s'au censurat și până acum din partea secțiilor științifice literare, iar în viitor se va face o controlă și mai riguroasă în această privință. *f)* Îndrumarea adunării generale de a desfășura o activitate literară-culturală mai intensivă se ia la cunoștință spre conformare în marginile posibilității. *g)* Cu pregătirea unui catalog al Muzeului se încredințează d-l Oct. C. Tăslăuanu, care va raporta dacă colecțiile Muzeului sunt destul de complete ca să se poată tipări un catalog. *h)* Dacă va fi posibil revista «Transilvania» se va publica de 6 ori pe an. Se decide a se mai publica în anul acesta un număr. *i)* Cu studiarea propunerii d-lui Traian A. Mihalca, de a se publica în fiecare an un calendar al Asociațiunii, se încredințează secretarul literar. *k)* În urma propunerii d-lui Ilarie Pahone se decide ca în viitor să se tipărească lista membrilor decedați fondatori și pe viață ai Asociațiunii. *l)* Propunerea d-lui A. Nistor de a se înființa o secție agronomică se dă spre studiere secțiilor științifice-literare și în special secției economice. *m)* Cu studiarea propunerilor d-lui Dr. V. Cioban se încredințează biroul central. *n)* Biroul central se încredințează să convoace adunarea generală la timpul reglementar.

Secțiile științifice-literare: (335, 349 Nr. 1290, 1179—1909). Deciziunile aduse de secții, în ședința lor plenară extraordinară din 13 Octomvrie a. c., se iau la cunoștință cu aprobare. Secretarul literar se încredințează cu alcătuirea repertoriului bibliografic. După alcătuirea acestui repertoriu se vor lua dispoziții pentru executarea celorlalte deciziuni. Se premiază cu 100 cor. abecedarul pentru analfabeți lucrat de d-nul N. Iosif, învățător în Aciliu. Se îndrumă biroul ca să tipărească abecedarul în «Biblioteca populară a Asociațiunii» cel mult până la sfârșitul anului curent. Autorului i se va da și onorarul stabilit prin decizia Nr. 45/1909. D-lui I. Bota, inv. în pens. în Cetea i se vor da 100 cor. în caz când își va tipări abecedarul, iar când va fi tipărit se va recomanda despărțămintelor.

— Dl Andreiu Bârseanu, referentul secției literare înapoiază lucrările ce i s'au trimis spre censurare și anume: *a)* «Nunta populară» piesă teatrală de Nic. Micu pădurar, pe care n'o recomandă spre tipărire și

b) «Păcatele noastre» disertație de Victor Deciu, preot în Cenadul-sârbesc, care completându-se și îndreptându-se s'ar putea tipări eventual în «Biblioteca populară a Asociației».

Fundațiuni: (337, 338, 339 Nrii 1324, 1316 și 1239—1909). Contenciosul administrativ din Budapesta a șters taxa de cor. 2,430.36 pretinsă de oficiul de dare din Baia-de-Criș în sarcina *fundațiunii I. Russu* din Brad. Bursa de 100 cor. din *fundațiunea Avram Iancu*, s'a dat, prin concurs, lui Ioan Pleșa, elev cl. VII. la gimnaziul român din Brașov. Dr. Gheorge Anca, avocat în Oravița, și-a lăsat întreaga avere «Asociațiunii», care va avea să o administreze sub numirea «*Fundațiunea avocatului Dr. Gheorghe Anca și soția născută Ana Stepan*» și din care se vor împărți burse tinerilor români din Ungaria cari se dedică meseriilor, industriei, comerțului și vreau să urmeze o școală agro-nomică, industrială sau comercială.

Despărțăminte: (340 Nr. 1318—1909). *Beiuș* cererea de a i se da 20% din taxele dela membri ordinari încasate de casseria centrală a «Asociațiunii» nu se încuviințează.

- (341 Nr. 1321—1909) *Miercurea*. Se dăruiesc 62 exemplare din Biblioteca populară a «Asociațiunii» spre a se împărți cu ocazia adunării cercuale.
- (342 Nr. 1254—1909) *Timișoara*. Cu ocazia adunării cercuale din St.-Mihaiul-român d-l Dr. Cornel Crăciunescu a ținut o prelegere despre «Alcohol și urmările lui» (*proces verbal al adunării cerc. din 30 Oct. 1909*).
- (343 Nr. 1333—1909) *Treiscaune-Ciuc*. Cu ocazia adunării cercuale din Covasna d-nul Nicolae Bogdan, fostul director al despărțământului, a făcut o dare de seamă despre mersul despărțământului până la 1904 când s'a ținut cea din urmă adunare cercuală. Actualul director dl Constantin Dimian a spus că se ocupă cu adunarea datelor pentru alcătuirea monografiei fiecărei comune aflătoare pe teritoriul despărțământului. S'a ales directorul și comitetul pe trei ani. Se îndrumă despărțământul să desfașure o activitate mai intensivă (*proces verbal al adun. cerc. din 27 Maiu 1909*).
- (344 Nr. 1292—1909) *Zernești*. Directorul despărț. își prezintă dimisia. Cu reorganizarea despărțământului și cu convocarea adunării cercuale se încredințează dl Moise Micu, preot în Poiana Mărului.

Școala civilă de fete: 333, 345, 346, 348 Nr. 1330, 1307, 1306 și 1273—1909). Comisia numită în ultima ședință raportează, că în urma noului plan de învățământ, se simte trebuința de a se sistematiza al cincilea post de profesor (profesoară) ordinar, deci propune să se publice concurs pentru întregirea a 2 posturi. Se aprobă. Școala civilă de fete a luat parte la serbările comemorative pentru mitropolitul Șaguna. Dl Victor Păcală se încredințează să propună 2 ore din istorie în cl. III. civilă pentru cari i se votează un onorarium anual de 200 cor. D-șoara Delia Olariu dăruiește 40 cor. fondului pentru excursiuni al școlaei. Dl Liviu Tempea se admite ca profesor de pian la școala civ. de fete.

Muzeu și Bibliotecă: (351—359 Nrii 1334, 1220, 1320, 1286, 1249, 1322, 1310, 1328 și 1221—1909). Dl Octavian C. Tăslăuanu raportează că din prilejul adunării gen. a aranjat provizor Muzeul «Asociațiunii», împărțind obiectele în următoarele secții: 1. Secția lemnăriilor și ocupația țărânului nostru. 2. Secția porturilor și obiceiurilor. 3. Secția industriei

de casă. În una dintre odăi a aranjat o expoziție de pictură, expunând tablourile lui Șaguna din Sibiiu, tablouri de Luchian, Smigelschi, Simonescu etc. S'au mai expus desemnurile originale ale mobilelor românești din Bucovina, lucrate de arhitectul I. Ștefureac din Câmpulung și Albumul original de cusături și țesături al d-șoarei Minerva Cosma. Din taxele de intrare s'a încasat 98 cor. și 5 lei, cari se vor întrebuința pentru înzestrarea Muzeului. Oficiul parohial din Turnișor dăruiește o păpușă în miniatură, reprezentând portul din Turnișor. Dl Enea Hodoș — cinci fotografii în color, reprezentând porturi din Sibiiu de pe la anii 70—80. Dl Ladislau Popa, maior în Brașov, — o fotografie reprezentând portul femeiesc al româncelor de pe Murăș și o fotografie a coriștilor dela biserica din Brașovul-vechiu. — Dl Cornel Lazăr, protopop în Hălmagiu — un țiitor de mărgăritare lucrat în aur și împodobit cu petri scumpe, găsit în biserica din comuna Tomești (Hunedoara). — D-nul căpitan Mustețiu din Alba-Iulia — o pușcă veche cu cremene. — Nicolae Filimon, plugar în Sebeșel o cutie de lemn încrestată de el. — D-l Dr. P. Șpan, profesor, — șapte fotografii reprezentând porturi și vederi din comuna Sălciua (Turda-Arieș). — Consistorul mitropolitan dăruiește pe seama bibliotecii un exemplar din publicațiunea «Mitropolitul Andreiu baron de Șaguna».

Conferențiar agronomic: (336 Nr. 1258—1909). La concursul publicat cu termenul de 1 Noemvrie a. c. pentru ocuparea postului de conferențiar agronomic al «Asociațiunii» s'au prezentat patru concurenți. Comitetul central însărcinează biroul să vină în Decemvrie cu un nou proiect de concurs.

Cărți cumpărate: (364 Nr. 1245—1909). Se cumpără 200 ex. în preț de 30 cor. din broșura d-lui profesor Aurel Bratu: «Un cuvânt către viitorii preoți și învățători».

Cărți dăruite: (365 Nr. 1283—1909). Se dăruiesc d-lui Cornel Lengyel de Bagota, preot în Ghilad publicațiunile populare ale «Asociațiunii» cu condiția să înființeze o agentură.

Concedii: (369 Nrii 369, 1336—1909). Dl O. Goga răspunde că primește concediul ce i-s'a dat, renunțând la salar. La cerere, concediul se dă dela 1 Decemvrie 1909 până la 1 Decemvrie 1910.

Membri decedați: (332 Nrii 1256, 1282 și 1281—1909). George Avesalon, din Viștea-de-jos, membru pe viață; Constantin Stejar în Jina, membru fondator, fost membru în comitetul central și fost cassar al «Asociațiunii»; Ioan Pinciu, dir. desp., Ciacova.

Membri noi: (370 Nr. 1230—1909). George Breban, proprietar în Ghilad achită taxa de membru fondator.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Ședința a XIV-a a comitetului central ținută la 9 Decemvrie 1909.

Prezident: *Iosif Sterca Șuluțu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*. — Membri prezenți: *Dr. Ilie Beu, Dr. V. Bologa, Ars. P. Bunea, Par-teniu (osma, O. Goga, N. Ivan, Dr. Il. Pușcariu, R. Simu și N. Togan.*

Fundațiuni: (373, 374 Nr. 1459, 1461—1909). Dr. Liviu Cigărean, adv. în Oravița, primește să reprezinte «Asociațiunea» în cauza lăsamân-

tului *Dr. Gh. Anca* și informează comitetul central că fundațiunea reprezintă o avere aproximativ de 40,000 cor. — Ajutoarele pe 1910 din *fundațiunea Dr. I. Nichita* se împart precum urmează:

1.	Bisericii din Husmezău . . .	cor.	100.—
2.	„ „ Gârcei . . .	„	50.—
3.	„ „ Ser . . .	„	73.—
4.	„ „ Rea . . .	„	50.—
Total .			cor. 273.—
5.	Școalei din Cian . . .	cor.	60.—
6.	„ „ Hususău . . .	„	200.—
7.	„ „ Hotoan . . .	„	100.—
8.	„ „ Urminiș . . .	„	100.—
Total .			cor. 460.—
Suma totală .			cor. 733.—

iar din restul de cor. 86·60 se vor cumpăra cărți pentru școalele populare.

Despărțăminte: (375 Nr. 1484—1909). *Beiuș*. S'a hotărât înființarea a 2 despărțăminte noi cu sediul în Vașcău și Ceica. — Cu ocazia adunării cercuale din Mezieș s'au ținut două prelegeri: N. Fabian, prof., despre «Organismul Asociațiunii în popor are menirea organismului unui om» și d-l preot Goina despre «Pomărit». S'au instituit două premii în cărți pentru ceie vor ținea mai multe prelegeri și vor înscrie mai mulți membri. Se dăruiesc câte 2 ex. din publicațiunile populare de cari dispune «Asociațiunea». (*proces verb. al șed. comit. cerc. din 31 Octomvrie a. c. și proces verb. al adun. cerc. din 14 Noemvrie a. c.*)

— (376 Nr. 1453—1909). *Nocrich*. Agenturile au fost invitate să țină în cursul iernii șezători literare. Se dăruiesc câte 2 ex. din broșurile populare de cari dispune «Asociațiunea». (*proces verb. al șed. comit. cerc. din 17 Noemvrie 1909*).

— 377 (1478—1909). *Orăștie*. În patru sate s'au făcut serbări pentru comemorarea lui Șaguna, s'a împărțit între popor portretul lui Șaguna și caete de cusături de ale dsoarei M. Cosma. (*proces verb. al șed. comit. cerc. din 30 Octomvrie 1909*).

— (378 Nr. 1449—1909). *Vașcău*. Dl Adrian C Deseanu, protopresbiter se încredințează cu înființarea noului despărțământ.

Școala civilă de fete: (380 Nr. 1464—1909). În urma concursului publicat, cu data de 1 Decemvrie, d-l Victor Stanciu se numește profesor ordinar provizor la școală, iar d-șoara Eleonora Lemény profesoară definitivă.

Secțiile științifice-literare: (382 Nr. 1345—1909). D-l Enea Hodoș înapoiază colecția de poezii populare făcută de frații Vărsăndan, care i s'a trimis din partea comitetului central spre recenziune. Dl Hodoș raportează că colecția numai completată s'ar putea întrebuița pentru «Biblioteca populară a Asociațiunii».

Conferențiarul agronomic: (384 Nr. 1258—1909). Se publică un nou concurs pentru postul de conferențiar agronomic cu terminul de 31 Decemvrie 1910.

Conferințe: (385 Nr. 1501—1909). Dl Oct. C. Tăslăuanu raportează că a trimis o adresă la 58 de cărturari, invitându-i să țină conferințe în cadrele «Asociațiunii». Doisprezece inși s'au angajat că vor ține.

Dintre aceștia 5 se încredințează să cutriere pe cheltuiala «Asociațiunii» centrele lipsite de viață culturală românească. Restul conferențiarilor vor fi recomandați directorilor de despărțăminte.

Cărți dăruite: (386 și 388 Nrii 1369 și 1446—1909). Se dăruiesc publicațiile «Asociațiunii» comitetului parohial din Beiuș și câte un exemplar din Biblioteca populară agenturii din Daia (desp. Sebeș).

Donațiuni: (383 Nr. 1488—1909). Institutul «Vlădeasa» din Huedin dăruiește 30 cor. pentru prelegerile economice.

Membri decedați: (372 Nr. 1428—1909). Dr. Augustin Bunea, membru fondator, fost membru în comitetul central și al secțiunii istorice. S'a arborat flamura neagră pe edificiul «Asociațiunii»; s'a condolat familia în scris; ambii secretari, d-nul N. Togan și membrii comitetului central din Blaj au reprezentat «Asociațiunea» la înmormântare. S'a depus o cunună pe catafalc și secretarul literar a ținut o cuvântare funebrală.

Membri noi: (394 Nr. 1502—1909). Cassierul «Asociațiunii» raportează că s'au înscris următorii membri noi:

- a) *Membri fondatori:* D-na Anușa Vlad, soție de deputat dietal, Orăștie, despărț. Orăștie a achitat taxa întreagă de 400 cor. Samson Crisciu, profesor preparandial, Caransebeș, a plătit anticipație de 25 cor.
- b) *Membri pe viață:* Petru Pop, preot, Babșa, despărț. Șimleu, a achitat taxa întreagă de K 200. Iosif Oncioiu, contabil, Brașov, desp. Brașov, a plătit o anticipație de K 50.
- c) *Membri ordinari:* 1. Petru Ciaki, preot, Ostrov, desp. Blaj; 2. Dr. Ioan Hica, adv., Hațeg, desp. Hațeg. 3. Aron Muntean, proprietar, Dobra, desp. Dobra. 4. Alexe Odor, contabil, Dobra, desp. Dobra. 5. Adam Basarabă, preot, Romos. 6. Avram Dubleş jun., învăț., Romoșel. 7. Petru Ștefănescu, propr., Romoșel. 8. Pofirie Nicoară, învăț., Vinerea. 9. Vasilie Giula, proprietar, Balu-mare. 10. Octavian Bude, preot, Vaidei. 11. Nicolae Stărc, preot, Pricaz. 12. D-na S. Todica, soție de contabil, Geoagiu. 13. Ioan Jantea, cand. de adv., Orăștie. 14. Nicolae Branga, funcționar de bancă, Orăștie. 15. Petru Manole, funcționar de bancă, Orăștie. 16. Ioan Andrei, preot, Bozeș, toți din despărțământul Orăștie. 17. Gavrilă Cionca, desp. Sânmiclăușul-mare. 18. Constantin Băilă, desp. Sânmiclăușul-mare. 19. Ioan Toma, preot, Doboli-inf., desp. Treiscaune. 20. Augustin Cosma, preot, Micouifalău, desp. Treiscaune. 21. Ioan Rafiroiu, preot, Cernatu-inf. desp. Treiscaune. 22. Eremie Ticușan, învățător, Intors-Buzeului, desp. Treiscaune. 23. Nicolae Rădoi, învățător, Doboli-inf., desp. Treiscaune. 24. Aurel P. Bănuțiu, Brașov, desp. Brașov. 25. Basil Perția, farmacist, Feldioara, desp. Brașov.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Circulară

On. Direcțiuni ale despărțămintelor «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român»,

Domnule Director,

Importanța ce o au prelegerile populare pentru înaintarea culturală și întărirea economică a țărânimii dela sate e îndeobște cunoscută. Cu ajutorul lor putem îndeplini una dintre cele mai importante probleme ale instituțiunii noastre: răspândirea culturii la sate. Experiențele de până acum dovedesc că poporul arată cel mai mare interes față de sfaturile și îndrumările pe cari i le dă cărturăria cu ocazia prelegerilor. În despărțămintele, în cari comitetele cercuale s'au îngrijit să se țină prelegeri sistematice și practice, se pot constata rezultate reale îmbucurătoare. Și atunci când țăranii se vor convinge că intelectualii se îngrijesc din toată inima de soarta lor necăjită, când vor vedea că domnii dela orașe vin în mijlocul lor să le arete, cu vorba și cu fapta, căile și mijloacele cari le pot înlesni un traiu mai bun, li vor primi cu dragoste frățească și se va întări și mai mult încrederea țărânimii în conducătorii săi.

Având în vedere deci importanța națională a acestor prelegeri, nădăjduim că toate despărțămintele noastre își vor da silința să aranjeze în toate comunele de pe teritoriul lor asemenea prelegeri populare.

Comitetul central, în ședința sa ținută la 5 August 1909, pentru a înlesni ținerea prelegerilor populare, mai ales în despărțămintele lipsite de mijloace materiale, a votat, spre acest scop, pe anul 1910 *suma de 2000 coroane*, care se va distribui, în părți egale, de câte 100 coroane, între 20 de despărțăminte ale „Asociațiunii”.

Pentru orientarea On. direcțiuni ale despărțămintelor, ne permitem a înșira principiile călăuzitoare pe cari trebuie să le aibă în vedere la aranjarea prelegerilor populare și condițiunile ce trebuie să le îndeplinească despărțămintele pentru a putea fi împărțășite de ajutorul de 100 coroane celălă comitetul central:

1. Comitetele cercuale să stabilească, în cursul lunii Ianuarie 1910, comunele, în cari se vor ține prelegeri populare, având mai ales în vedere acele comune, unde până acum nu s'au ținut nici prelegeri populare și nici adunări cercuale și prin urmare „Asociațiunea” e mai puțin cunoscută. Se va mai avea în vedere situația scăpătată a comunelor și neapărata trebuință de a se face ceva pentru povățuirea locuitorilor spre a înainta în cele economice.

2. Comitetele cercuale vor face apel la întreagă cărturăria de pe teritoriul despărțământului să țină prelegeri și să aranjeze șezători la sate, în Dumineci și sărbători. Dacă pe teritoriul despărțământului se găsesc specialiști în ale economiei, de exemplu preoți și învățători, cari în timpul din urmă s'au calificat în pomărit, vierit, stupărit etc., precum și medici,

advocați, funcționari de bancă ș. a. m. d., trebuie invitați să se angajeze să țină prelegeri în diferite comune, tratând subiecte din specialitatea lor.

3. E de dorit ca prelegerile populare să fie de mai înainte pregătite, dar să se țină *liber* — nu cetite — și cu demonstrațiuni *practice*. Tot ce ce poate arăta și experimenta, să se arete și să se experimenteze, așa de exemplu:

- a) Referitor la cultura pământului, se vor arăta diferitele soiuri de mașini și recvizite agricole, și unde se poate, se vor pune chiar în lucrare, cc cei prezenți să se poată convinge de avantajele lor.
- b) Tot așa se va proceda la prelegerile despre pomărit, arătând cum se face în practică sămănatul pomilor, strămutarea, altoirea și formarea coroanei lor, etc.
- c) La cultura viei, se vor arăta de ex. cum se face rigolarea pământului, altoirea viței, etc.
- d) La cultura legumelor, se vor arăta diferitele soiuri de semințe mai alese și specii din legumele cele mai frumoase și mai rentabile, etc.
- e) La stupărit, se vor arăta spre ex. coșnițele sistematice, diferitele soiuri de recvizite și mașini practice, și așa mai departe se va proceda și la alte ramuri ale agriculturii.

Despărțămintele cari au schiopticoane le vor întrebuița la prelegerile populare, fiindcă s'au dovedit a fi foarte potrivite pentru a deștepta interesul țărănimii față de prelegeri. Diapozitive se pot împrumuta dela „*Urania*“ din Budapesta (VIII Rákoczi ut 21) și dela desp. Brașov, Brad, și Hateg cari au câteva prelegeri cu diapozitive.

Cele mai bune dintre prelegeri se vor înainta comitetului central, care le va censura prin organele sale și eventual le va publica în foaia „*Asociațiunii*“ sau în „*Biblioteca populară a Asociațiunii*“.

4. Cu ocazia prelegerilor populare se vor înființa *agenturi* și *biblioteci populare*, spre care scop despărțămintele noastre primesc *gratuit* toate publicațiunile populare de cari dispune „*Asociațiunea*“.

5. Toate prelegerile se vor ține sub conducerea unui delegat al comitetelor cercuale. Spre acest scop membri comitetelor cercuale vor avea să-și împartă conducerea și prezidenția prelegerilor, ca toți să lucreze deopotrivă la reușita acestora. Se va face propagandă ca la prelegeri să ia parte și poporul din comunele învecinate.

6. Comitetele cercuale vor avea să compună în luna Ianuarie 1910, lista prelegerilor, pe cari au de gând să le țină în cursul anului, indicând atât comunele cât și numele conferențiarilor, precum și numele membrilor din comitet cari le vor prezida.

Listele se vor înainta comitetului central cel mult până la 1 Februarie 1910, arătând, dacă doresc să fie împărțășite *de ajutorul de 100 cor*.

Acele dintre despărțăminte cari nu vor înainta lista prelegerilor populare până la termenul indicat mai sus, *nu vor putea fi împărțășite de ajutorul de 100 cor*,

O prelegere economică nu se va putea remunera cu mai mult de 10 cor. din partea despărțămintelor. Așa încât despărțămintele cari primesc ajutorul de 100 cor. vor avea să țină *cel puțin* 10 prelegeri economice.

Deodată cu înaintarea acestor liste comitetului central, se va arăta și câte *agenturi* și *biblioteci populare* vor să înființeze, cerând numărul corăspunzător de exemplare din publicațiunile populare ale „Asociațiunii”.

O deosebită importanță trebuie să dea despărțemintele *tovărășilor satești* căci înființarea lor e singurul mijloc pentru organizarea economică a poporului nostru. Comitetele cercuale să încredințeze o persoană de pe teritoriul despărțământului, să studieze amănunțit organizația *tovărășilor* și să cutiere comunele aparținătoare despărțământului, arătând țăranilor importanța acestora și îndemnându-i să le înființeze. Informațiuni în tot ce privește *tovărășiile* se pot primi dela foaia „*Tovărășia*”, ce apare ca adaus la „*Libertatea*” din Orăștie și dela „*Revista Economică*” din Sibiu, organul oficial al băncilor noastre, care în vremea din urmă a îmbrățișat cu un deosebit interes idea *tovărășilor*. Pentru a putea face o propagandă cât mai intensivă în favorul *tovărășilor*, despărțămintele să ceară sprijinul moral și material al băncilor. — Cei ce vor izbuti să înființeze *tovărășii* de credit, de producțiune, de valorizare etc. să fie împărțășiți de *premii*, ca încurajare. Deasemenea să se dea *premii* și gospodariilor, cari vor înființa pepiniere de viță americană, grădini de pomi, gospodării model etc.

În părțile, unde e teren prielnic pentru negoț, despărțămintele se vor îngriji să angajeze un specialist — eventual mai mulți —, ca să țină cursuri de negoț pentru țărani, în cari să li se spună: 1. Folosul negoțului la sate; 2. Intocmirea unei prăvălii; 3. Marfa cu care trebuie să înceapă negoțul; de unde să poate procura această marfă; 4. Părți mai de căpetenie din legea comercială; 5. Pregătirea hărtilor trebuincioase pentru cererea dreptului de a deschide prăvălie; 6. Indrumări pentru purtarea socotelilor; 7. Despre însoțirile de consum etc.

Atragem atențiunea despărțămintelor și asupra *expozițiilor* etnografice, de copii, de produse agricole, de vite etc., cari s’au dovedit foarte potrivite pentru promovarea culturii în sânul poporului nostru. Cu ocazia adunărilor cercuale, fiecare despărțământ să aranjeze o asemenea expoziție și să împartă *premii* între cei ce se disting. Obiectele mai prețioase dela expozițiile etnografice să se răscumpere pentru „Muzeul Asociațiunii”.

Comunicând onoratelor direcțiuni acest program de acțiune, le atragem atențiunea să iee cu ajutorul comitetelor cercuale dispozițiuni. ca să câștige ajutoare materiale și din alte părți (averea proprie, venitul petrecerilor, donațiuni dela bănci etc.) ca să se poată îndeplini întreg programul.

În așteptarea răspunsului D-Voastră, Vă rugăm, Domnule Director, să primiți încredințarea deosebitei noastre stime

Sibiu, în 20 Decemvrie 1909.

Iosif Sterca Șuluțu,
prezident.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Nr. 1258 1909.

CONCURS.

Pentru ocuparea postului de *conferențiar agronomic al Asociațiunii* se publică concurs în următoarele condițiuni:

I. Conferențiarul agronomic al Asociațiunii va avea să îndeplinească următoarele lucrări:

- a) va avea să compună un program de activitate în înțelesul statutelor și în marginile mijloacelor de cari dispune Asociațiunea pentru îmbunătățirea economică a poporului românesc din patrie;
- b) va trebui să țină în despărțămintele Asociațiunii cursuri și prelegeri din toate ramurile agriculturii, stăruind mai ales pentru o îndrumare practică în ale economiei raționale;
- c) va iniția și înființa, în comunele în cari ține prelegeri, însoțiri de tot felul, îndeosebi însoțiri de producțiune și valorizare, agenturi și biblioteci populare, împărțind totodată cărți între popor;
- d) va avea să scrie prelegeri model și broșuri din domeniul agriculturii pentru biblioteca populară a «Asociațiunii»;
- e) Va ocupa și postul de econom al «Asociațiunii».

II. Retribuția agronomului va fi:

- a) salar anual de K 2000.— plătit în rate lunare anticipative.
- b) cu ocazia călătoriilor va primi o diurnă de K 6 și cheltuelile de drum (în tren bilet de cl. II).
- c) pentru broșurile cari le va publica în «Biblioteca populară a Asociațiunii» va primi, conform condițiilor stabilite, K 40 de coală tipărită.

III. Cei ce vor să concureze la acest post au să înainteze comitetului central al «Asociațiunii, Sibiu (strada Șaguna) până la 31 Mai nou 1910, următoarele:

- a) certificat de botez în limba română;
- b) certificatul școalelor secundare și agronomice pe cari le-au terminat
- c) certificatele despre praxa ce-au făcut-o.
- d) eventualele lucrări pe cari le-au scris în domeniul agriculturii;
- e) un memoriu în care să arete cum au de gând să lucreze în cadrele Asociațiunii, conform condițiilor stabilite în partea I, punct a) b) și c) din acest concurs;
- f) O prelegere economică model scrisă în limba și pe înțelesul poporului. Subiectul și-l poate alege fiecare concurent din ramura economică pe care o cunoaște mai bine.

Agronomul se va angaja provizor cu începere dela 1 Iulie 1910.

Sibiu, 9 Decemvrie 1909.

I. St. Șuluțiu m. p.,

prezident,

Octavian C. Tăslăuanu m. p.,

secretar,

